

Ба ҳукми дастнавис

САЙФУЛЛОЕВА ЗАРИНА ХАЙРУЛЛОЕВНА

**НАЗАРИЯ ВА АМАЛИЯИ ТАШАККУЛИ САЛОҲИЯТМАНДИИ
КОММУНИКАТИВИИ ДОНИШЧҶҶЁН ДАР ШАРОИТҶҶОИ МУҶИТИ
ТАҶСИЛОТИ БИСЁРҶҶАРҶҶАНҶҶӢ
(дар таълими ду забони хориҷӣ)**

13.00.02 – Назария ва методикаи таълим ва тарбия
(забонҳои хориҷӣ) (илмҳои педагогӣ)

АВТОРЕҶҶЕРАТИ
диссертация барои дарёфти дараҷаи илмии
доктори илмҳои педагогӣ

Душанбе - 2017

Диссертатсия дар кафедраи забони олмонӣ ва методикаи таълими он дар Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни анҷом дода шудааст

Мушовири илмӣ:

Авганов Самариддин Саидович –
доктори илмҳои педагогӣ, профессор

Муқарризони расмӣ:

-

Негматов Саъдуллоҷон Эграшевич –
доктори илмҳои педагогӣ, профессори
кафедраи забоншиносии умумӣ ва типологияи
муқоисавӣ дар Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Гусейнова Татьяна Владимировна –
доктори илмҳои педагогӣ, профессор, директори
пажухишгоҳи такмили ихтисоси Донишгоҳи
Славянии Руссия-Тоҷикистон

Азимова Матлюба Нуриддиновна -
Доктори илмҳои филологӣ, профессори
кафедраи фонетика ва лексикологияи забони
англисии Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи
академик Бобочон Ғафуров

Муассисаи пешбар:

Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон
ба номи Сотим Улуғзода

Ҳимоя рӯзи «17» марти соли 2018 соати 10.00 дар ҷаласаи шӯрои диссертатсионии 6Д.КОА-001 назди Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С.Айни (Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш.Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 121) доир мегардад.

Бо рисола дар китобхонаи илмии ДДОТ ва дар сайти www.tgpu.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат « » _____ соли фиристода шуд.

Котиби илмии шӯрои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои педагогӣ

Утаев М.М.

ТАВСИФИ УМУМИИ РИСОЛА

Мубрамияти мавзӯи таҳқиқот. Вобаста ба устувор гаштани мавқеи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар фазои ҷаҳонӣ ислоҳоти низоми таҳсилоти олий, сохтор ва мундариҷаи фаъолияти мактабҳои олий мутобиқ бо талаботи ҳамеша тағйирёбандаи ҷомеа ва бозори меҳнат ва хидматрасониҳо сурат мегирад. Дар “Стратегияи миллии рушди таҳсилоти касбӣ дар ҶТ барои солҳои 2007-2015” таваҷҷуҳ ба он нигаронида мешавад, ки серҳаракатии тамаддуни муосир, афзоиши нақши шахсият дар ҷомеа ва истеҳсолот, зеҳникунонии меҳнат дар даврони муосир табдил додани тасвияти (формулаи) “таҳсил барои тамоми умр”-ро ба тасвияти “таҳсил ба василаи тамоми умр” тақозо менамояд. Дар ҳуҷҷати мазкур ба қатори малакаҳои асосии ҳаётие, ки онҳоро азхуд кардани хатмкунандаи мактаби муосир барои салоҳиятманд будан дар ҷомеа пешорӯяш меистад, нақши субъекте ҳам дохил гаштааст, ки тӯли тамоми умр дар вазъи маърифатомӯзии бифосила қарор дошта, барои мунтазам азхудкунии донишҳои нав якҷоя бо қобилияти зуд воқуниш нишон додан ба шароитҳои олами беруна тавонманд аст. Тибқи эътирофи бисёр олимон, “инсон дар низоми таҳсил” ҳолати доимии шахсияти асри XXI мебошад.

Аҳамиятнокии пажӯҳиши диссертатсионӣ аз он бармеояд, ки ҳамгироии ҶТ ба фазои ҷаҳонии таҳсилот ва иттилоот бо ҷустуҷӯи роҳҳои нави ташаккулёбӣ ва худамалигардонии шахс, ки дар олами серфарҳанг озодона мавқеъгирӣ кардан метавонад, барои ҳамкориҳои байнифарҳангӣ омода аст, бо намояндагони дигар халқҳо ҳамкорӣ кардан метавонад, ба таври танқидӣ фикр рондан, ба сарвати маънавию моддии фарҳанги худӣ ва ғайрзабон арзиш ниҳодан метавонад, алоқаманд мебошад.

Барои ҳалли масъалаи мазкур ҳамчун асоси қонунгузорӣ ва меъёрӣ ҳуҷҷатҳои зерин хидмат мекунанд: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи забон (1993); Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф” (2013); “Стандарти давлатии таълимии таҳсилоти олии касбӣ” (1996); “Концепсияи таҳсилоти мардумшиносӣ-фарҳангӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” (1998); “Стандарти давлатии таълимии таҳсилоти умумии миёна” (2009); “Концепсияи миллии маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон” (2002); “Концепсияи миллии тарбияи Ҷумҳурии Тоҷикистон” (2006)” “Стратегияи миллии рушди таҳсилоти олии касбӣ дар ҶТ барои солҳои 2007-2015”; “Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи таҳсилоти олий ва баъдидонишгоҳии касбӣ” (2003) ва ғайра. Ҳуҷҷатҳои номбурда вазифаҳо ва самтҳои асосии маорифро муайян мекунанд, ки омодаسازی кадрҳои педагогии дорои сатҳи баланди салоҳиятмандии коммуникативӣ аз ҳамин ҷумла мебошад. Дар ҳуҷҷатҳои номбурда, алаҳусус дар Қарори Ҳукумати ҶТ “Барномаи такмилдиҳии тадрис ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар ҶТ барои солҳои 2004-2014”, сиёсати давлат дар соҳаи таҳсилоти забонӣ возеҳ муайян карда шудааст, ки зарурати азхудкунии амалии ду-се забони хориҷӣ (ЗХ) мувофиқи талаботи байналмилалӣ ғояи меҳварии он мебошад.

Аз таҳлили манбаъҳои илмӣ бармеояд, ки яке аз салоҳиятмандиҳои барои хатмкунандаи ҳама гуна сатҳ ва ихтисос муҳим салоҳиятмандии коммуникативӣ ба ҳисоб меравад, чунки муаллими оянда дар фаъолияти касбии худ ҳамчун субъекти фаъоли муошират амал менамояд: вай бояд бо одамони гуногун муошират кардан тавонад, онҳоро ба адолатнокии ғояҳои худ муътақид кунондан тавонад, мавқеи

касбии худро дифоъ кардан тавонад, дорои қобилиятҳои коммуникативӣ бошад, низоъхоро ҳал кардан тавонад, вазъи худро идора кардан тавонад, ва ғайра. Аз ин миён таҳлили фаъолияти воқеии донишҷӯён, омӯзгорони ояндаи забонҳои хориҷӣ (ЗХ), амалигардонии муошират бо мақсадҳои касбӣ, истифодабарии иқтидори коммуникативии худ, ки донишҷӯён меёранд фарҳангӣ-таърихӣ ва маънавий-ахлоқӣ ва арзишҳои муошират, яъне воситаҳои лингвистии аз ҷониби низоми забон пешниҳодшаванда ва ғайраро пешбинӣ месозад, нишон медиҳад, ки сатҳи салоҳияти коммуникативии донишҷӯён ба талаботи сатҳи омодагии хатмкунандаи мактаби олии, ки дар Стандарти давлатии таълимӣ қайд шудааст, начандон мувофиқат менамояд. Ин ҳама имкон медиҳад оид ба он суҳан бигӯем, ки ташаккулёбии салоҳиятнокии коммуникативӣ ҳамчун яке аз хислатҳои муҳими касбии мутахассиси оянда, чунон ки дар ҳуҷҷати “Стратегияи миллии рушди таҳсилоти олии касбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2007-2015” ҳам зикр мегардад, вазифаи аввалиндараҷаи таҳсилоти олии касбӣ мебошад, ки ин дар навбати худ аз муҳим будани мавзӯи пажӯҳиши мо шаҳодат медиҳад.

Бо гузариш ба речаи гуманистии таҳсилот (И.Х.Каримова), ки ба дастгирии таҳсилкунанда дар инкишофёбӣ ва худинкишофёбии ӯ нигаронида шудааст, нисбат ба шахсияти муаллим талаботи сифатан нав пеш гузошта мешаванд. Дар назди таълими педагогӣ вазифаи омодаسازی мутахассисоне истодааст, ки онҳо дунёи ботинии хонандагонро фаҳмидан ва пазируфтани метавонанд, барои муносибатҳои ҳамдигариро дар асоси муколама ба роҳ андохтан кӯшиш менамоянд, дорои лаёқатҳои бунёд ниҳодани муносибатҳои кушод мебошанд, барои муоширати созгори педагогӣ дар раванди фаъолияти якҷоя бо хонандагон, барои амалигардонии ҳадди ниҳоии қобилиятҳои шогирд, таъмини осудаҳолии ҳиссиёти ӯ дар раванди таълимӣ-тарбиявии мактаб омодаанд. Чунин мавқеи инсонпарваронаи касбӣ инъикоси назарҳои муайяни ҷаҳонбинии педагог мебошад.

Самтгирӣ ба гуманистигардонии муносибатҳои байнишахсӣ, гуманистигардонии раванди педагогӣ, ба устуворسازی муносибатҳои тарафайни субъект-субъективӣ дар байни таълимгирандагон ва таълимдиҳандагон манфиати намоёндагони мухталифтарини донишҳои гуманитариро ба масъалаи салоҳиятмандии коммуникативӣ муайян менамояд, ки он дар мадди назари пажӯҳишгарон қарор дорад ва тӯли якҷанд даҳсола аҳамиятнок боқӣ мемонад.

Дар ин зимн ба тадриси касбӣ-педагогӣ, ки мақсади асосии он омодаسازی омӯзгори баландхатмос, салоҳиятманд ва омодаи рушди муттасили касбӣ мебошад (С.Н.Алиев), эътибори зиёд дода мешавад. Салоҳиятмандии касбӣ ҳам сифати омодагии касбӣ ва ҳам сифати маърифатнокии инсон маҳсуб мешавад. Салоҳиятмандии коммуникативӣ ҷузъи таркибии муҳими салоҳиятмандии касбӣ аст, бинобар ин хатмкунандаи муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ бояд дорои қобилияти озодона суҳан рондан, бо шунавандагон муошират кардан ва ҳамкорӣ намудан бошад, зеро маҳз омӯзгор дар байни ҳаёти хонандагон фазои муоширати озодона ва ҳавасмандӣ ба азхудкунии ҳақиқатҳои илмӣ ва бадастовариҳои василаҳои амалии фаъолиятро ба вуҷуд меорад.

Талабот ба омӯзгороне, ки метавонанд нисбат ба шогирдон мавқеи гуманистӣ ишғол бикунанд ва вазифаҳои касбии худро ба воситаи вазъи дуруст бароҳмондашудаи муошират амалӣ гардонанд, масъалаи рушди мақсадноки

салоҳиятмандии коммуникативиро дар миёни омӯзгорони оянда ба гурӯҳи масоили хеле муҳим ворид месозад (А. А. Бодалев, У. Зубайдов, В. Кан-Калик, С. Э. Неъматов, И. Х. Каримова, К. Б. Қодиров, А. А. Леонтев, М. Лутфуллоев, Н. В. Кузмина, Н. Е. Шуркова ва дигарон).

Солҳои охир тадқиқоти илмӣ-назариявие арзи ҳастӣ карданд, ки дар онҳо кӯшиши таҳлили мафҳумҳои “салоҳият” ва “салоҳиятмандӣ” ба харҷ дода шуда, моҳияти муносибати салоҳиятмандона ба таҳсил мавриди баррасӣ қарор гирифтааст (М. Е. Бешанский, В. В. Гузеев, Э. Ф. Зеер, И. А. Зимняя, Т. Е. Исаева, О. М. Карпенко, Г. М. Кочаспирова, О. Е. Лебедев, О. И. Лукьяненко, К. Г. Митрофанов, Г. К. Селевко, И. И. Серегина, О. В. Соколова, А. В. Хуторской, А. Н. Шукин, В. А. Якунин ва дигарон).

Дар зери мафҳуми салоҳиятмандӣ имрӯз “дониш ва фаҳмиш ба маънои ширкати шахси фаҳманда дар ҳаёти худ” (В. П. Зинченко), “қобилияти татбиқсозии намудҳои амалиёти мураккаби ба фарҳанг мутобиқ” (А. В. Хуторской), “сифати ҳамгироии шахсият, ки дар қобилияти умумиаш зухур меёбад ва омодагии ӯ ба фаъолияти дар асоси донишҳо ва таҷрибае, ки дар ҷараёни таълим ва иҷтимоигардонӣ ба даст овардааст ва онҳо ба иштироки мустақилонаву муваффақона дар фаъолият нигаронида шудаанд” (Г. К. Селевко), фаҳмида мешаванд.

Масъалаҳои рушди коммуникативии омӯзгорони ояндаро Н. Н. Богомолова, Ю. Н. Емельянов, И. А. Зимняя, М. И. Лукьянова, Л. М. Митина, Л. А. Петровская, Е. И. Рогов, И. И. Риданова ва дигарон дар асарҳои худ баррасӣ кардаанд.

Ҳалли масъалаи мазкур дар Ҷумҳурии Тоҷикистон на мустақиман иқтибос гирифтани таҷрибаи хориҷӣ, балки омӯхтани муфассал ва мутобиққунонии ғояҳои пешқадами онро бо баҳисобгирии махсусияти таҳсилот дар ҚТ пешбинӣ менамояд. Дар педагогикаи ватанӣ ба масъалаи номбурда бевосита ё бавосита асарҳои С. С. Авғонов, С. Н. Алиев, У. Зубайдов, Л. Иmatoва, И. Х. Каримова, К. Б. Кодиров, М. Лутфуллоев, Д. Латипов, Б. Маджидова, С. Э. Неъматов, Д. Файзализода, Ф. Шарипов, Д. Я. Шарипова, С. Шербоев, У. Р. Юлдашев, М. Р. Юлдашева ва дигарон бахшида шудаанд.

Дар пажӯҳиши худ мо ҳамчунин ба асарҳое, ки дар онҳо сохтори салоҳиятмандии коммуникативӣ (Л. К. Гейхман, И. И. Заретская, Е. Е. Косило, И. И. Риданова, Ҷ. Равен, Л. М. Митина); сарчашмаҳои инкишофи салоҳиятмандии коммуникативӣ (Ю. Н. Емельянов, Д. А. Иванов, С. В. Кривтцова, Н. В. Кузмина, А. К. Маркова); маъалаҳои ташаккулёбии малақаҳои коммуникативӣ дар муаллимони оянда дар раванди таълим (Е. Б. Бистрай, В. Г. Костомаров, А. Н. Леонтев, Т. И. Лукьяненко, А. В. Мудрик ва дигарон) муҳокима гардидаанд, таъя намудем.

Ғайр аз ин, дар байни масъалаҳои амалие, ки имрӯз муаллимон онҳоро тафриқа медиҳанд, сатҳи нокифояи ташаккулёбии лаёқатҳои ҷузъҳои иттилоотӣ, коммуникативӣ, тарафайнфаъолӣ ва перцептивии сохтори фаъолияти касбӣ яке аз ҷойҳои аввалинро ишғол мекунад. Омӯзгорон инчунин ба ташаккул наёфтани қобилиятҳои ҳамкориҳои самаранок, рушди нокифояи сифатҳои аз лиҳози коммуникативӣ муҳим дар қиёси афзоиши босуръати субъективияти онҳо ва худамалигардонии касбӣ ишора мекунанд.

Дар ин замина тавачҷӯҳи асосиро ба ҳамкориҳои педагогӣ нигаронидан муҳим аст. Педагогикаи инсонпарварона ҳамкориҳои педагогиро тарзи самарабахштарин

этироф месозад, ки ба воситаи он кӯшиши нисбатан пурра барои ҳамкорӣ ба даст оварда мешавад, иштирокдорон мавқеъҳои худро ба воситаи муколама, ки шакли ибтидоии коммуникатсия мебошад, ҳамоҳанг месозанд.

Кӯшиши халқҳо дар тамоми ҷаҳон, ки ба ҳамкорӣ ва ҳамдигарфаҳмӣ нигаронида шудааст, талаботро оид ба истифодаи гуногунии забонҳо ҳамчун афзори ғановатмандшавии ҳамдигар ва ҳусни тафоҳум эълон доштани Шӯрои Аврупо, Созишномаи Болоняро имзо намудани Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба донишҷӯёни тоҷик дастрасии васеъро барои фазои таҳсилот дар ҷомеаи ҷаҳонӣ фароҳам меорад, - ин ҳама масъалаи омӯзиши забонҳои хориҷиро дар сатҳи технологӣ бениҳоят муҳим мегардонанд. Асри бистуякро ЮНЕСКО давраи шахсҳои бисёрзабон ва полиглотҳо эълон кардааст. Дар соҳаи маорифи ҶТ мавқеи Шӯрои Аврупо доир ба масъалаи “ҷудогардонӣ ва суръатафзоии таълими забонҳо мусбат пазируфта шудааст, то гуногуншаклии забонҳо дастгирӣ ёбад. Он чӣ, ки ба бисёрзабонӣ, бисёрфарҳангӣ, фарҳангсозгорӣ, инсонмехварӣ дахл дорад, онҳо принципҳои асосии низоми маорифи миллии эълон карда шудаанд. Вазъияти мазкур тағйир додани низоми концептуалии назарҳоро ба оmodасозии касбии мутахассис дар мактаби олии ҷиҳати на як, балки якчанд забонро омӯхтани ӯ тақозо менамояд” (Т.А.Бертагаев).

Масъалаҳои бисёрзабонӣ, ба сифати категорияи дониши байнифаннӣ, ҳам аз мавқеи лингвистӣ (Р. Баур, Б. Буш, У. Вайнрайх, С. Вилмес, Б. Гавранек, Л. Завадовский, Т. П. Иляшенко, С. Э. Негматов, Х. Паул, В. Ю. Розенсвейг, Ф. С. Усмонова, Э. Хауген, Л. В. Шерба ва дигарон), ҳам аз мавқеи психологӣ (Л. С. Виготский, И. А. Зимняя, В. П. Зинченко, М. К. Кабардов, Б. С. Котик, А. А. Леонтев, А. К. Маркова, Л. М. Митина ва дигарон) тадқиқ карда шудаанд.

Дар пажӯҳишҳои наватарини диссертатсионӣ (К. Н. Борисова, З. Б. Девицкая, О. Н. Иванова, Т. А. Лопарева, Л. Б. Лубсанова, А. Ш. Муталибов, С. Э. Негматов, В. С. Сабанчиева, Е. В. Ситникова, Ю. И. Трофимова, Т. Н. Чеванина ва дигарон) масъалаҳои омӯзиши забонҳои хориҷӣ дар асоси забонҳои миллии ё ду забони хориҷӣ бо роҳи азхудкунии муттасили онҳо, ки аз ҳудуди масъалаҳои ҷузъии дар ҳолати мушаххас омӯхташавандаи ташаккулёбии забони хориҷии яқум ё дуҷум берун намебарояд, баррасӣ карда шудаанд. Тадқиқоти зиёде мавҷуданд, ки мустақиман ба масъалаҳои омӯзиши бисёрзабонӣ ба воситаи таълими яқвақтии якчанд забон дахл менамоянд (Н. В. Баришников, М. А. Бодонӣ) ва ё таълими яқвақтии гурӯҳи забонҳои ба ҳамдигар наздикро пешниҳод мекунанд (Х. Г. Клейн, Т. Д. Штегманн). Бо таваҷҷуҳ ба он, ки сухан оид ба бисёрзабоние меравад, ки “зимнан чор забон ба таълимгирандагон берун аз муҳити забонӣ омӯзонда мешавад, як қатор олимони онро “мултилингводидактика” меноманд” (Н.В.Баришников).

Дар ҷараёни кори тадқиқотии мазкур инчунин тадқиқоти олимони хориҷӣ (C.Allemand, Ghionda, T.Baumer, J.Baumert, R.S.Baur, H.Bickes, C. Brony, B.Busch, Christine Le Pape Racine, F.Grojean, S.Dengschertz, H. Duewell, T.Eberle, Ch. Edelhoff, Y.Ekinci-Kocks, P. Fuellbier, E.Haugan, E.D.Hirsh, L.Hoffmann, G.Hofstede, B.Hufeisen, G.Kniffka, F.G.Koenigs, H.-J. Krumm, CH. Kuhn, M.Kunter, J.Lehtonen, P. Mecheril, G. Neuner, R.L.Oxford, R.W.Paul, P.Petkov, L.A.Ricciardelli, U.Pauli, G.Pollak, D.Roesler, D. K. Sandfuchs, G.Siebert-Ott, H. Schweiger, H. Thomas, R. Wehrhahn, S.Wilmes ва дигарон) доир ба масъалаҳои салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён, билингвизм ва полилингвизм, ҳамомӯзиши забон ва фарҳанг, ҳамкориҳои байнифарҳангӣ, ки масъалаҳои оmodасозии муаллимони ояндаи

забонҳои хориҷӣ барои иртиботҳои байнифарҳангӣ дар маркази тавачҷуҳи онҳо қарор доранд, баррасӣ гардидаанд.

И. Х. Абирова, С. С. Авғонов, С. Н. Алиев, С. Я. Балхова, Г. С. Белякова, М. Болтабоева, Ш. М. Мухторов, С. Э. Негматов, И. С. Раҷабова, Х. Г. Сайфуллоев, Л. В. Саидова, П. Н. Сатская, М. Б. Шаҳобова, П. Д. Ҷамshedов ва дигарон пажӯҳишҳои худро ба масъалаи омӯзиши забонҳои хориҷӣ дар мактаби миёна ва олии Тоҷикистон бахшидаанд. Барои дар амал чорӣ гардондани усулҳои фаъолонаи омӯзиш дар раванди таълим бо баҳисобгирии хусусиятҳои хоси маориф дар ҶТ силсилаи китобҳои дарсии забонҳои русӣ, англисӣ, олмонӣ ва фаронсавӣ барои мактабҳои таҳсилоти умумии миёнаи ҶТ, ки К. Алидодхонова, С. Н. Алиев, Г. С. Белякова, У. Т. Болтабоева, П. Ҷамshedов, С. С. Ҷоматов, Т. Ҷумъаев, С. Э. Неъматов, Х. Г. Сайфуллоев, П. Н. Сатская, Ш. Ҳақназаров, Ш. Шоев ва дигарон омода гардондаанд, аҳамияти назаррас доранд.

Ҳамин тавр, мулоҳиза оид ба зарурати ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён ҳангоми омӯзиши ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ шубҳае намеангезад. Бо вучуди ин, муносибатҳо ба ташаккулёбии суръатноки салоҳиятмандии коммуникативии муаллимони ояндаи ду ЗХ дар заминаи фаъолияти касбӣ-педагогӣ то ҳол аслан амалӣ нагаштаанд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пажӯҳишҳои муҳими бунёдии С. Абдуллоев, И. О. Обидов, М. Орифӣ, Б. Раҳимова, А. А. Шарифов, Д. И. Фелдштейн ва дигарон бахшида ба таърихи инкишофи таълим дар муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии дар доираи собиқ ИҶШС ба сомон расонда шудаанд. Асарҳои дорои хусусияти таърихӣ ва педагогӣ оид ба ҷанбаҳои гуногуни масъалаҳои оморасозии кадрҳо дар муассисаҳои таҳсилоти олии ҶТ, сифати таҳсилоти касбӣ ва рушди маориф дар мамлакат (Х. С. Афзалов, С. Ш. Бозорова, У. Зубайдов, И. Х. Каримова, К. Б. Қодиров, Д. Н. Латифов, М. Лутфуллоев, А. М. Миралиев, С. Э. Негматов, М. Нуъмонов, А. Нуоров, Х. Раҳимзода, Ш. М. Рӯзиев, Ф. Шарофов, С. Шербоев, Х. Р. Шомуродов, Н. Н. Шоев, Т. А. Шукуров, У. Юлдошев ва дигарон) аз аҳамият бархурдоранд. Арзиши тадқиқоти номбурдаро кам нагирифта, бояд зикр намуд, ки масъалаи ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён зимни омӯзиши ду ЗХ дар шароитҳои муҳити бисёрфарҳангӣ дар мактаби олии омӯзгорӣ мавзӯи тадқиқи махсус қарор дода нашудааст.

Ҳамин тариқ, таъкид кардан мумкин аст, ки новобаста аз талаботи иҷтимоии мутахассисони гуногунсоҳа, ки бисёрзабонӣ ё асосҳои онро азхуд кардаанд, пажӯҳишҳои маҷмӯӣ, дорои тамоюли муназзам, ки концепсияҳои методологӣ, психологӣ-педагогӣ ва усулии раванди таълими асосҳои бисёрзабонӣ дар мактаби олии забониро ошкор намоянд, алҳол мавҷуд нестанд. Ҳолати мазкур арзишмандии таҳлили бисёрандозаи имконпазирӣ ва асоснокии илмии ташаккул ёфтани бисёрзабониро дар муассисаи таҳсилоти олии забонӣ ва коркарди муносибатҳои назариявии айнан таҷассумгари талаботи речаи таҳсилоти муосирро, ки ҷанбаҳои мақсаду мундариҷаи он дар категорияҳои муносибатҳои салоҳиятнок ва фаъолона тасвир карда мешаванд, **хеле муҳим** падидадор мекунад.

Масъалаи мавҷудаи ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии муаллими ояндаи ду забони хориҷиро ба назар гирифта, мувофиқи мақсад будани

зарурати ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии муаллимеро, ки озодона сухан меронад, усули муошират ва фаъолияти касбиро мустақилона интихоб месозад, дар кори худ дониши хулосавии гуманитарӣ-педагогии ба талаботи мактаби муосир ҷавобгӯро фаъолона истифода мебарад, эътироф бояд намуд.

Нокифоя омӯхта шудани шароитҳое, ки дар дохили низоми тадриси донишгоҳӣ ба вучуд омада, барои ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии омӯзгори ояндаи ду забони хоричӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар мактаби олии омӯзгорӣ мусоидат менамоянд, **аҳамияти масъалаи мавриди пажӯҳиши моро муайян месозад**. Ҳамин тавр, зимни омодагардонии омӯзгори ду забони хоричӣ, бо вучуди он, ки сатҳи баланди салоҳиятмандии коммуникативӣ барои худмуайянсозӣ ва худамаликунонӣ дар фаъолияти ояндаи педагогӣ, муносибатҳои босамаронаи байнишахсӣ ва ҷамъиятӣ зарур аст, **ихтилофот миёни падидаҳои зерин** боқӣ мемонанд:

- талаботи афзоишбанда барои муоширати баландсифати касбии омӯзгорон

 - ва сатҳи нокифояи салоҳиятмандии коммуникативии воқеии онҳо;

- зарурати ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии муаллимони оянда дар мактаби олии ва коркарди нокифояи шароитҳои педагогии ташаккулёбии он;

- талаботи беш аз пеш афзоиандаи шахс барои қобилиятнокӣ ва омодагӣ ба муоширати ғайрзабонӣ дар соҳаи фаъолияти касбии худ ва низоми мавҷудаи оmodасозии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии гуманитарии забонӣ барои салоҳиятмандии касбии ғайрзабонӣ;

- фармоиши иҷтимоии ҷомеа барои мутахассиси дорои малакаҳои амалии салоҳиятмандии касбии ғайрзабонӣ аз як тараф, ва амалияи таълими дар муассисаҳои таҳсилоти олии гуманитарии забонӣ вучуддошта аз дигар тараф;

- кӯшиши анъанавӣ баҳри ғановатмандии иттилоотии раванди таҳсилот дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ ва ташаккулёбии нокифояи муносибати коммуникативӣ зимни ба муаллим таълим додани муоширати ғайрзабоние, ки ба доираи фаъолияти касбӣ тамоюл дорад;

- зарурати объективии ҷорикунии принсипи бисёрфарҳангӣ дар таҳсилоти касбӣ ва фаҳмиши нокифояи назариявии таҷрибаи педагогии ватанӣ ва хоричии дар ин соҳа мавҷудбуда;

- зарурати таҷдиди кулли гуногуншаклии арзишҳои инсонпарваронаи ҷомеа, ташаккулдиҳии ҷаҳонбинии инсонпарварона ва инъикоси нокифояи он дар мундариҷаи таълими ҷавонони донишҷӯ;

- имкониятҳои истифодабарии таҷрибаи ватанӣ ва хоричии таҳсилоти бисёрфарҳангӣ аз ҷониби ҷавонон ва номавҷудии механизмҳои татбиқсозии он дар ҷараёни таҳсилоти касбӣ.

Дар асоси ихтилофоти ошкоргардида мо масъалаи пажӯҳиширо тасвир кардем, ки моҳияти он аз ошкоргардонии омилҳо ва шароитҳое иборат аст, ки онҳо ба ташаккулёбии салоҳиятнокии коммуникативии муаллими ояндаи ду забони хоричӣ мусоидат менамоянд.

Бо баҳисобгирии мулоҳизаҳои дар боло зикргардида **масъалаи пажӯҳиши муайян карда**, мавзӯи кори диссертатсионӣ тасвир карда шуд: “Назария ва

амалияи ташаккули салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ (зимни омӯзиши ду забони хориҷӣ)”.

Ҳадафи тадқиқот: аз лиҳози назариявӣ асоснок кардан ва аз лиҳози амлиявӣ коркард намудани масъалаи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии донишҷӯён зимни омӯзиши ду забони хориҷӣ дар шароитҳои бисёрфарҳангӣ ва азнавсозии таҳсилоти олии касбӣ.

Объекти тадқиқот: раванди бо таълими ҳамкориҳои байнишахсӣ фаро гирифтани омӯзгори ояндаи ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ.

Мавзӯи тадқиқот: ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён дар муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ.

Фарзияи тадқиқот: ташаккули салоҳиятмандии коммуникативии омӯзгори оянда дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ (дар ҷараёни омӯзиши ду забони хориҷӣ) дар муассисаи олии омӯзгорӣ самарабахш хоҳад буд, **агар:**

- салоҳиятмандии коммуникативӣ ҳамчун қисми муҳими таркибии салоҳиятмандии касбии омӯзгори ояндаи ду забони хориҷӣ пазируфта шавад;

- амсилаи (моделҳои) ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён ҳамчун сифати ҳамгирии шахс дар шароитҳои этникӣ-фарҳангӣ коркард ва ҷорӣ карда шавад;

- раванди ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии байнифарҳангӣ ҳамчун қобилияти таълимдиҳанда нисбати ҳамкорӣ бо толибилмон барои рушди шахси полилингвалии забонӣ сурат гирад;

- шаклҳо ва технологияҳои ҳозиразамон оид ба ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии муаллимони ояндаи ЗХ дар мактаби олии омӯзгорӣ истифода бурда шаванд;

- тартиботи меъёрӣ-баҳодихе, ки барои назора бурдани сатҳи ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён зимни омӯзиши ду забони хориҷӣ имкон медиҳад, коркард намуда шавад;

- раванди таълим ба инкишофи хусусиятҳои шахс аз қабилӣ таҳаммулпазирӣ, эҳсоси ҳамдардӣ, тарафайнфаъолӣ ва шавқмандӣ таъмин намояд;

- пайдорсозии баробарқимати муносибатҳои субъект-субъектӣ ба рушди боварнокӣ нисбат ба нерӯҳои худ, омодагӣ ба фаъолияти коммуникативӣ ва лаёқати худинкишофдиҳӣ нигаронида шуда бошад;

- раванди мавриди пажӯҳиш дар асоси ҳамбастагии муносибатҳои муназзами фаъолна ва салоҳиятмандона нисбат ба ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии муаллимони оянда зимни омӯзиши ду забони хориҷӣ дар давраи таҷрибаи педагогӣ сурат гирад.

Дар асоси ҳадаф, мавзӯ ва фарзияи пешниҳодгардидаи пажӯҳиш **вазифаҳои зерин** тасвир карда шудаанд:

1. Тавсифи муносибатҳои технологияҳои муносири таълим оид ба масъалаи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии омӯзгори оянда дар ҷараёни омӯзиши ду забони хориҷӣ.

2. Шарҳи дақиқи мафҳуми “салоҳиятмандии коммуникативӣ” ҳамчун қисми таркибии салоҳиятмандии касбии муаллими оянда дар раванди омӯзиши ду забони хориҷӣ.

3. Дар амал ҷорӣ намудани раванди ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии байнифарҳангӣ ҳамчун қобилияти таълимдиҳанда ба ҳамкориҳои мутақобила бо таълимгирандагон барои инкишофи забонии полилингвалӣ.

4. Ошкоргардонии омилҳо ва шароитҳои педагогии ташаккулёбии салоҳияти коммуникативии донишҷӯён ҳангоми омӯзиши ду забони хориҷӣ дар шароитҳои бисёрфарҳангӣ.

5. Коркард ва татбиқи амсилаи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён зимни омӯзиши ду забони хориҷӣ ҳамчун сифати ҳамгирии шахс дар шароитҳои этникӣ-фарҳангӣ.

6. Коркарди таъмини илмӣ-усулии ҷараёни ташаккулдиҳии салоҳиятмандии омӯзгори оянда.

7. Коркарди меъёрҳои баҳодиҳии рушди салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён зимни омӯзиши ду забони хориҷӣ ва раванди ташаккулёбии он дар шароитҳои муҳити бисёрфарҳангии мактаби олии омӯзгорӣ.

Асосҳои умумии методологияи тадқиқот дар ҷараёни омӯзиши ду забони хориҷӣ аз маҷмӯи қоидаҳои фалсафӣ, психологӣ, фарҳангшиносӣ ва педагогӣ, ки мафҳумҳои “муошират”, “фаъолияти шифоҳӣ”, “салоҳиятмандӣ”, “салоҳиятмандии коммуникативӣ”-ро мекушоанд; муносибатҳои муназзами фаъолна ва салоҳиятмандона ба ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативӣ ва татбиқи намудани амсилаи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативӣ; қоидаи моҳияти иҷтимоии муошират ва нақши он дар инкишофёбӣ ва худинкишофёбии шахсият иборат мебошад.

Асосҳои назариявии тадқиқотро ташкил додаанд:

-тадқиқот оид ба фалсафа (М. Осимов, А. Баҳоуддинов, М. М. Бахтин, А. В. Бездухов, В. С. Библер, М. К. Ғаффорова, М. Диноршоев, В. К. Егоров, В. П. Зинченко, Л. Н. Коган, А. Ф. Лосев, А. Маҳмадхоҷаев, Б. Самиев, А. Турсун ва дигарон);

-концепсияҳои муносибати салоҳиятнок ба таълим (В. И. Андреев, В. И. Байденко, Л. Н. Боголюбов, Э. Ф. Зеер, И. А. Зимняя, Н. В. Кузмина, О. Е. Лебедев, А. К. Маркова, Л. М. Митина, Л. А. Петровская, Ҷ. Равен, Г. К. Селевко, А. В. Хуторской ва дигарон);

-қоидаҳои дар бораи моҳият ва сохтори салоҳиятмандии коммуникативӣ (Т. К. Борозенетс, А. А. Залевская, И. А. Зимняя, А. А. Крилов, Е. В. Прозорова, Е. В. Руденский, Д. Зиглер, А. Н. Шукин ва дигарон) ва қоидаҳои назарияи коммуникатсия ва муошират (А. А. Бодалев, В. А. Кан-Калик, В. А. Крутетский, А. А. Леонтев, М. И. Лисина, А. К. Маркова, Л. М. Митина, А. А. Реан, Е. И. Рогов, Е. Ф. Тарасов, Т. Н. Ушакова, Т. Baumer, R. S. Baur, S. Dengerscherz, H. Duewell, P. Fuellbier, H. -J. Krumm, Ch. Kuhn ва дигарон);

-асарҳо оид ба коммуникатсияи байнифарҳангӣ ва усулҳои таълими забонҳои хориҷӣ (Л. В. Шерба, И. Л. Бим, Е. М. Верешагин, Н. Д. Галскова, Н. И. Гез, И. А. Зимняя, Г. А. Китайгородская, Б. А. Лapidус, А. А. Леонтев, В. В. Краевский, Р. П. Милруд, А. А. Миролюбов, Р. К. Миняр-Белоручев, Е. И. Пассов, Е. С. Полат, В. В. Сафонова, С. Г. Тер-Минасова, В. П. Фурманова, И. И. Халеева, С. Ф. Шатилов, А. Н. Шукин, S. Baur, V. Busch, H. -J. Krumm, G. Neuner ва дигарон);

-тадқиқот дар соҳаи билингвизм ва полилингвизм (А. В. Аврорин, С. Я. Балхова, Р. Ю. Барсук, Н. В. Баришников, У. Вайнрайх, Р. А. Вафеев, Е. М. Верешагин, П. Ҷамшедов, Ю. Д. Дешериев, К. З. Закирянов, И. А. Зимняя, Ю. Н.

Караулов, А. Е. Карлинский, А. Мамадназаров, И. Б. Мошеев, Х. Г. Сайфуллоев, С. Э. Негматов, В. Б. Розентсейг, Б. А. Липидус, Х. Д. Шанбезода, У. Р. Юлдошев ва дигарон);

-ғояҳо ва концепсияҳои салоҳиятнокии касбӣ (В. А. Адолф, А. А. Деркач, Э. Ф. Зеер, И. Ф. Исаев, Н. В. Кузмина, А. К. Маркова, В. А. Слостенин), масъалаҳои ташкилдихии таҳсилоти олии касбӣ (С. С. Авғонов, С. Н. Алиев, И. Х. Каримова, М. Лутфуллоев, С. Э. Негматов, Б. Р. Раҳимов, О. В. Сухих, Н. В. Харитонов, О. М. Шиян ва дигарон) ва қоидаҳои концептуалии этнопедагогика (Е. М. Верешагин, Г. Н. Волков, Л. В. Кузнетсова, Д. Латифов, Ш. А. Мирзоев, А. Нуров, Г. В. Палаткина, Б. Раҳимов, Н. А. Шоров ва дигарон);

-таълимот оид ба нақши пешбарандаи мотиватсия дар фаъолияти маърифатӣ (Л. И. Божович, В. П. Кузовлев, А. Н. Леонтев, Т. Н. Шамова) ва қоида оид ба моҳияти субъект-субъектии муошират (Б. Г. Ананьев, Г. М. Андреева, М. С. Каган, А. А. Леонтев, М. И. Лисина, Б. Ф. Ломов, Б. Д. Паригин ва дигарон).

Манбаъҳои тадқиқот: асарҳои файласуфҳо, психологҳо ва педагогҳо дар бораи масъалаи мавриди омӯзиш; маводҳои тадқиқоти диссертатсионӣ ва таҷрибавии лингвистҳо ва лингводидактҳо оид ба соҳаи салоҳиятмандии коммуникативии хонандагон; адабиёти илмӣ оид ба масъалаҳои таҳсилоти бисёрзабонӣ ва бисёрфарҳангӣ; ҳуҷҷатҳои давлатӣ ва қарорҳои қонунгузорӣ дар соҳаи сиёсати маориф ва забони ҚТ; ҳуҷҷатҳои ҳукуматӣ ва Паёмҳои ҳарсолаи Президенти ҚТ Э. Раҳмон ба Маҷлиси Олии ҚТ дар соҳаи маориф; маводҳои дар ВАО чопшуда, мусоҳибаҳо бо арбобони давлатӣ, сиёсӣ ва ҷамъиятӣ; иттилооти дар сайтҳои расмӣ шабакаи Интернет ҷойдодашуда; маводҳои бойгонӣ ва маълумотномавие, ки оид ба масъалаи мавриди омӯзиш иттилооти мушаххас медиҳанд; ҳуҷҷатгузориҳои таълимӣ муассисаи таҳсилоти олии таҷрибаи омӯзгорӣ ва пажӯҳишгарии унвонҷӯ.

Усулҳои тадқиқот. Усулҳои зерини пажӯҳиш истифода бурда шудаанд:

-усулҳои умумиилмӣ пажӯҳиши назариявӣ -- тасниф, муқоиса, шабоҳият, тасвир, шарҳ, исботи илмӣ, хулосабарорӣ;

-таҳлили назариявии адабиёти психологӣ-педагогӣ ва усулӣ доир ба мавзӯи пажӯҳиш;

-таҳлил ва хулосаи назариявии байнифаннӣ ҳангоми омӯзиши манбаъҳои илмӣ дар бораи масъалаҳои бо масъалаҳои пажӯҳиши мазкур наздик;

-таҳлили барномаҳо ва стандартҳои таълимӣ оид ба омӯзиши забони хориҷӣ дар мактабҳои олии забонӣ;

-назораи педагогӣ ба раванди таълим -- воридкардашуда ва ғайримустақим;

-амсиласозии педагогии ҳолатҳои коммуникативӣ ва тарафайнфаъоли (интерактивӣ) зимни коркарди концепсияи педагогӣ ва усули ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии хонандагон;

-маҷмӯи усулҳои таҷрибавие, ки суҳбат, санҷишҳои тестӣ, саволномавӣ, назарпурсиҳои коршиносӣ, озмоиши шабоҳатноки психологӣ-лингвистиро дар бар мегирад, ҳамчунин таълими озмоишӣ дар шаклҳои муқарраркунанда (муайянкунанда) ва ташкилдиханда.

Заминаи таҷрибавӣ-озмоиши тадқиқот. Заминаҳои озмоиши пажӯҳиш факултетҳои забони англисӣ ва забонҳои романӣ-германи Донишгоҳи давлатии

омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айнӣ (ДДОТ), факултетҳои забонҳои хориҷии Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи Б. Ғафуров (ДДХ), Донишгоҳи давлатии Қўрғонтеппа ба номи Н. Хусрав (ДДК) ва факултети забонҳои хориҷии Донишгоҳи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи С. Улуғзода (ДДЗТ) қарор гирифтанд. Ба пажӯҳиш зиёда аз 1500 донишҷӯ ва 1250 мактаббача фаро гирифта шуданд. Дар қори таҷрибавӣ-озмоишӣ инчунин 35 омӯзгори забонҳои хориҷӣ аз муассисаҳои таҳсилоти олии мазкур ва 22 омӯзгори забони хориҷии мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумии №№ 8, 9, 21, 28, 33, 53, 72, 89-и шаҳри Душанбе, №№ 5, 7-и шаҳри Хуҷанд, № 4-и шаҳри Қўрғонтеппа, гимназияҳои “Сафина” ва ба номи Гётеи шаҳри Хуҷанд ширкат варзиданд.

Давраҳои тадқиқот. Пажӯҳиш аз соли 2007 то 2017 дар се давра гузаронда шуд.

Давраи якум (солҳои 2007-2010) давраи таҳқиқ-муқарраркунанда аст. Дар давраи якум, давраи таҳқиқ, вазифаи пажӯҳиши таҷрибавӣ-озмоишӣ иборат буд аз омӯзиши адабиёт доир ба мавзӯи диссертатсия, ҳуҷҷатҳои меъерӣ ва қарорҳои Ҳукумати ҚТ вобаста ба масъалаҳои маориф, маводҳои бойгонӣ ва маҷмӯаҳои ҳуҷҷатҳо, нашрияҳои оморӣ солоне, ки вазъияти таълими забонҳои хориҷиро дар мактабҳои миёна ва олии мамлакат тавсиф медиҳанд; муайян кардани заминаҳои қори таҷрибавӣ-озмоишӣ, тартиб додани гурӯҳҳои озмоишӣ ва санҷишӣ; асоснок намудани меъерҳо, технологияҳои ошкорсозии сатҳи ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён ҳангоми омӯзиши ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълими бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ; муайян кардани сатҳи ибтидоии ташаккулёбии гуногунфарҳангии муҳассилин; дақиқ намудани барномаи пажӯҳиши таҷрибавӣ-озмоишӣ дар давраҳои минбаъда, мушаххас кардани шароитҳои педагогии ташаккулдиҳии гуногунфарҳангии донишҷӯ.

Давраи дуюм (солҳои 2010-2014) - давраи озмоишӣ-ташаккулдиҳанда ба озмоиши муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда, тафтиш ва ислоҳи муносибатҳои салоҳиятмандона ва ғаёлона ба шаклгирии салоҳиятмандии коммуникативии муаллимони ояндаи забонҳои хориҷӣ; муайян кардани шароитҳои педагогӣ, ки ба таъмини ҷорикунӣ амсилаи ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии муаллимони ояндаи забонҳои хориҷӣ мусоидат менамоянд; муайян кардани усулҳо, шаклҳо ва технологияҳои беҳтарини таълим, низоми меъерҳо ва баҳодиҳии сатҳи ташаккулёбии ҳамкориҳои байнифарҳангии таълимгирандагон; амалӣ гардондани муносибати салоҳиятнок ба ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии омӯзгорони ояндаи ду забони хориҷӣ дар қори таълими беруназсинфӣ ва марҳилаи амалияи педагогӣ бахшида шудааст.

Давраи сеюм (солҳои 2014-2017) - давраи санҷишӣ-ҷамъбастанкунанда ба тақмилдиҳии қисмҳои назариявӣ ва озмоишии пажӯҳиш, коркард ва банизомдарории маълумотҳои бадастомада, тасвир кардани ҳуҷҷатҳо ва тавсияҳои асосӣ, ки дар ғаёлияти амалӣ татбиқ гардонда шуданд, мураттабсозии ниҳии диссертатсия, омодагардонӣ ва интишори монография бахшида шудааст.

Навгониҳои илмӣ тадқиқот аз инҳо иборат мебошад:

1. Бори аввал дар илми педагогика ва таърихи ташаккулёбии Тоҷикистон консепсияи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён зимни таълими ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълими бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ омӯхта шуд.

2. Нақш, моҳият ва сохтори салоҳияти коммуникативӣ ҳамчун ҷузъи таркибии салоҳияти умумии касбии мутахассис муайян карда шуд.

3. Қоидаҳои концептуалии муносибати салоҳиятмандона ҳамчун асоси таҳсилоти босифати муосир ва технологияи педагогӣ дар таълими забонҳои хориҷӣ бо мақсади дар донишҷӯён ташаккул додани нишонаҳои шахсияти дуҷумбораи забонӣ коркард шуданд.

4. Низоми муаллифии технологияи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии байнифарҳангӣ ҳамчун лаёқати таълимдиҳанда ба ҳамкорӣ бо таълимгирандагон барои рушди шахсияти забонии полилингвалӣ асоснок ва таҳия карда шуд.

5. Амсилаи ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёни фарогирандаи ду забони хориҷӣ ҳамчун сифати ҳамгирии шахсият ва амсилаи ҳамкориҳои байнишахсӣ дар ташаккулёбии рафтори шифоҳии таҳаммулпазирона дар шароитҳои этникӣ-фарҳангӣ коркард шуд.

6. Заминаҳои ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён -- муаллимони оянда дар омӯзиши ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити бисёрфарҳангӣ ва усулҳои ташаккулёбии салоҳиятмандии шифоҳии муаллими ояндаи ду забони хориҷӣ бо баҳисобгирии тамоюли касбӣ дар шароитҳои бисёрфарҳангӣ муайян карда шуданд.

7. Усулҳои инкишофи фаъолиятнокии эҷодии донишҷӯён дар раванди омӯзиши ду забони хориҷӣ коркард гардиданд.

8. Мазмуну мундариҷаи курси махсуси амалигардондаи муаллиф ҳамчун шартҳои ташаккулдиҳии мақсадноки фаъолияти интерактивӣ дар шароитҳои билингвалӣ аз ҷиҳати илмӣ асоснок карда шуд.

9. Рушди фарҳанги коммуникативии омӯзгорони ояндаи ду забони хориҷӣ дар қорӣ ғайритаълимӣ ҳамчун воситаи рушди забонии билингвалии хонандагон ва таҳлили вазъи барномаҳову китобҳои таълимӣ оид ба забонҳои хориҷӣ барои муассисаҳои таҳсилоти олии ошкор карда шуд.

Аҳамияти назариявии тадқиқотро инҳо муайян месозанд:

1. Аз лиҳози назариявӣ асоснок кардани принципҳои муносибатҳои муназзаму фаъолона ва салоҳиятнок ва амалигардонии онҳо дар ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии муаллимони оянда ҳангоми омӯзиши ду забони хориҷӣ дар муҳити бисёрфарҳангӣ.

2. Асоснокии концептуалии муносибати салоҳиятнок ба омӯзиши ду забони хориҷӣ бо мақсади дар омӯзгорони оянда ташаккул додани шахсияти забонии полилингвалӣ.

3. Коркарди назариявии амсилаҳои ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён дар таълими ду забони хориҷӣ ва ҳамкориҳои байнишахсӣ дар ташаккулёбии рафтори шифоҳии онҳо.

4. Коркард ва таснифи усулҳо ва тарзҳои ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён дар ҷараёни омӯзиши ду забони хориҷӣ дар ҷаҳорҷӯбаи технологияи махсус.

5. Коркарди усулҳои ташаккулдиҳии салоҳиятмандии шифоҳии донишҷӯён зимни омӯзиши ду забони хориҷӣ бо баҳисобгирии тамоюли касбӣ дар муҳити бисёрфарҳангӣ.

Аҳамияти амалии тадқиқот:

1. Низоми илмӣ-усулие коркард шудааст, ки метавонад дар ҳолати раванди воқеии педагогии муассисаи таълимии дорой хусусияти забонӣ, ки кор кардан дар шароитҳои муносибати салоҳиятмандонаро пешбинӣ менамояд, мавриди истифода қарор гирад.

2. Курси махсуси муаллифӣ “Банақшагирии дарси забони олмонӣ дар мактаби таҳсилоти миёнаи умумӣ”, ки сатҳи ба талабот ҷавобгӯи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёни мактаби олиро таъмин мекунад, коркард ва ба ҷараёни таълим ҷорӣ карда шудааст;

Маводҳо ва супоришҳои дидактикӣ коркард шудаанд, ки имкониятҳои амалкарди курси махсуси муаллифӣ “Банақшагирии дарси забони олмонӣ дар мактаби таҳсилоти миёнаи умумӣ”-ро дар ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёни мактаби олии бисёр васеъ мегардонанд

3. Меъёрҳо ва технологияҳои баҳодиҳии самарабахшии фаъолияти инфиродии таълимии муаллимони оянда дар қори таълим, берун аз синф ва ҳангоми амалияи педагогӣ коркард шудаанд.

4. Маҷмуаи таълимӣ-усули оид ба забони олмонӣ коркард шудааст, ки асоси мундариҷавии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёнро дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ татбиқ менамояд.

5. Маводҳои пажӯҳиш ба мундариҷаи китобҳои дарсӣ ва дастурамалҳои таълимӣ-усулии диссертатсиянавис оид ба забонҳои хориҷӣ барои мактабҳои таҳсилоти умумии миёна ва олии ҚТ дохил карда шудаанд.

5. Коркардҳои таълимӣ-усули оид ба масъалаҳои технологияи муосир дар тадриси забони хориҷӣ барои муаллимони мактабҳои таҳсилоти умумии миёна ва олии ҚТ метавонанд дар семинарҳо, машғулиятҳои мустақилона, тренингҳо, дар гузарондани мизҳои муаввар, конференсияҳо ва муаррифиҳо мавриди истифода қарор гиранд.

Эътимодноқӣ ва асоснокии натиҷаҳои тадқиқот. Эътимодноқӣ ва асоснокии натиҷаҳои бадастовардари таъмин кардаанд: истифодаи маҷмуи усулҳои ба мақсадҳо, объект, мавзӯ ва вазифаҳои пажӯҳиш мувофиқ; асоснокии методологии мавқеъҳои аввалии пажӯҳиш, ки бо муносибатҳои салоҳиятнок ва фаъолиятнок вобастагӣ доранд; таъба пажӯҳишҳои иҷтимоӣ-фалсафӣ, психологӣ-педагогӣ, усули ва лингвистии муосир, таъба таҷрибаи пешқадами ватанӣ ва хориҷии омодаسازی касбии донишҷӯён; ваколатноқӣ ва асоснокии маълумоти қори таҷрибавӣ-ҷустуҷӯӣ ва таҷрибавӣ-озмоишӣ, ки дар давоми даҳ сол гузаронда шуд, таъба таҳлили сифатӣ ва миқдорӣ; мавҷудияти заминаи васеи тафтишӣ ва амалигардонии қоидаҳои асосии пажӯҳиш дар ҷараёни таълим, дар фаъолияти берунасинфӣ ва амалияи педагогӣ; ваколатнокии ҳаҷми иқтибос ва аҳамиятнокии маълумотҳои озмоишӣ, инчунин таъба таҷрибаи шахсии педагогии муаллифи диссертатсия; интишори маводҳои пажӯҳиш ва баҳои мусбати онҳо, аз ҷумла

монографияҳо, силсилаи дастурҳои таълимӣ-усулӣ, барномаҳо, мақолаҳо ва тезисҳои маърузаҳо.

Иштироки шахсии диссертатсиянавис аз ҷиҳати назариявӣ асоснок кардани ғояҳо ва қоидаҳои асосии диссертатсия, коркарди амсилаи концептуалӣ, ки ин имконият додааст дар асоси муносибатҳои фаъолиятнок ва салоҳиятнок масъалаи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён дар раванди омӯзиши ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар мактабҳои олии омӯзгории Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳал карда шавад, аз иҷрои бевоситаи кори пажӯҳишӣ, тафсир ва тафтиши натиҷаҳои бадастовардашуда иборат мебошад.

Иштироки шахсии диссертатсиянавис ҳамчунин дар он ифода меёбад, ки ӯ нақшаҳои нави таълимиро оид ба таҳассуси “Забонҳои хориҷӣ” коркард ва ба ҷараёни таълим ворид намудааст, дар тартибдиҳии стандартҳои давлатии таълимии таҳсилоти олии касбӣ оид ба забонҳои хориҷӣ барои мактабҳои олии забони ҶТ, дар коркарди курсҳои нави махсус ва барномаҳои таълимӣ-усулӣ оид ба силсилаи фанҳои лингвистӣ-дидактикӣ ва психологӣ-педагогӣ, ки дар таълими озмоишӣ ворид гаштаанд, дар интихоби усулҳо ва тарзҳои таълим бо мақсади педагогикунории кулли раванди омӯзиши касбӣ, дар амалигардонӣ ва роҳбарии бевоситаи кори таҷрибавӣ-озмоишӣ ба сифати мудири кафедраи забони олмонӣ ва методикаи таълими он, дар асарҳои интишордодашуда, аз ҷумла монографияҳои муаллифӣ, дастурҳои таълимӣ-усулӣ ва мақолаҳо ширкат варзидааст.

Тасвиб ва татбиқи амалии натиҷаҳои пажӯҳиш. Натиҷаҳои пажӯҳиш дар чунин шаклҳо ба амал татбиқ карда шудаанд:

-суханронӣ дар конференсияи байналмилалӣ дар шаҳри Гратс (Австрия, 2007), дар семинарҳои ҷумҳуриявӣ, минтақавӣ ва байнидонишгоҳӣ дар шаҳри Душанбе (ҳар сол, 2007-2017), дар асарҳои интишордодашудаи муаллиф.

-суханронӣ дар семинарҳои машваратӣ ва мизҳои муваффақ, ки онҳоро кафедраи филологияи англиси ДСТР (ҳар сол, 2008-2017), кафедраи методикаи таълими забони англисӣ ва кафедраи забони олмонӣ ва методикаи таълими они ДДОТ ба номи С. Айнӣ (ҳар сол, 2007-2017), Вазорати маориф ва илми ҶТ (2010) баргузор кардаанд.

-қоидаҳои асосии диссертатсия дар семинарҳои методологии кафедраҳои забони олмонӣ, методикаи таълими забони англисии ДДОТ, дар ҷаласаҳои Шӯрои илмии факултети забонҳои романӣ-германӣ инъикос ёфтаанд.

-пажӯҳиши диссертатсионӣ дар ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёни омӯзандаи ду забони хориҷӣ дар факултаҳои забони англисӣ ва забонҳои романӣ-германи ДДЗТ, ДДОТ, ДДХ ва ДДҚ мавриди тафтиш қарор гирифтааст.

-тафтиши ғояҳо ва маводҳои кори диссертатсионӣ тавассути лексияҳои хондаи муаллифи диссертатсия “Методикаи умумии таълими забонҳои хориҷӣ дар мактаби миёна”, “Методикаи таълими забони олмонӣ дар мактаби миёна”, курси махсуси “Банақшагирии дарси забони олмонӣ дар мактаби таҳсилоти миёнаи умумӣ”, “Асосҳои маҳорати педагогии омӯзгори забони хориҷӣ”, “Методҳои тафтиш ва баҳодиҳии донишҳо, қобилиятҳо ва малакаҳои донишҷӯён” ва машғулиятҳои амалии баргузоркардашуда оид ба нутқи шифоҳӣ дар факултетҳои забонҳои хориҷии

(забони англисӣ ва забонҳои романӣ-германи) ДДОТ ба номи С. Айнӣ ва ДДҚ ба номи Н. Хусрав амалӣ гаштааст.

-мутолиаҳои асосии методологии диссертатсия ва пажӯҳиши озмоишӣ дар қорӣ таълимӣ, беруназтаълимӣ ва дар вақти таҷрибаомӯзии педагогии муаллимони оянда дар мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумии ш. Душанбе ва дигар вилоятҳои мамлакат мавриди тафтиш қарор гирифтаанд.

Барои ҳимоя мулоҳизаҳои зерин пешниҳод карда мешаванд:

1.Қоидаҳо ва принципҳои концептуалии муносибатҳои фаъолиятнок ва салоҳиятнок ба ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён дар раванди омӯзиши ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ:

- салоҳиятмандии коммуникативӣ ҳамчун қисми таркибии муҳими салоҳиятмандии касбии муаллими оянда зимни омӯзиши ду забони хориҷӣ;

- моҳияти қисматҳои фаъолияти касбӣ, ки қисмҳои таркибии салоҳияти шифоҳии касбро ташкил медиҳанд: салоҳиятмандии забонӣ, коммуникативӣ ва усулӣ;

- раванди амсиласозии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён ҳангоми омӯзиши ду забони хориҷӣ аз мавқеи ҳамкориҳои байнишахсӣ, бо дарназардошти чор қисмати он: таҳаммулпазирӣ, эҳсоси ҳамдардӣ, тарафайнфаъолӣ ва шавқмандӣ; Амсилаи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён ҳамчун сифати ҳамгироии шахс дар шароитҳои этникӣ-фарҳангӣ;

- муносибати баробарқимати субъект-субъектӣ, ки ба рушди итминони таълимгирандагон ба нерӯҳои худ, омодагӣ ба фаъолияти коммуникативӣ ва қобилияти худинкишофӣ нигаронида шудааст;

- таъя ба принципҳои пешбарандаи рушди ҳамкориҳои байнишахсӣ:

- муколамавият, муттасилӣ, таҳаммулпазирӣ, ҳолатноки, тағйирпазирӣ, шавқмандӣ, ҳамгирӣ.

2. Мундариҷаи салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён дар омӯзиши ду забони хориҷӣ иборат аст аз:

- донишҳои мураттаб, илмӣ, рӯзмарравӣ дар соҳаи ташаккулёбии салоҳияти шифоҳӣ;

- қобилиятҳои истифодабарии донишҳои бадастовардашуда дар амалияи муошират бо забони хориҷӣ ва ҳамкориҳои шифоҳӣ ва фаъолият;

- омодагӣ барои худомӯзӣ, малақаҳои худомӯзӣ;

- қобилиятҳои қор қардан бо иттилоот, тарзҳои ҷустуҷӯ ва интиҳоби он;

- қобилиятҳои тасвир қардани масъалаҳои мушқил, мақсадҳо ва вазифаҳои худомӯзӣ дар соҳаи фаъолияти шифоҳӣ;

- қобилиятҳои дидактикӣ-коммуникативӣ, ки ба сифати инъикоси ҷузъии мақсадҳои умумии таълими забони хориҷӣ дар мактаби олии омӯзгорӣ амал менамоянд;

- қобилиятҳои дидактивӣ-шифоҳӣ, ки барои амалигардонии дурусти раванди таълими забони хориҷӣ дар мактаби олии омӯзгорӣ заруранд;

- барномаҳои таълимӣ, ки типологияи машқҳо, супоришҳо ва ғайраро дар бар мегиранд;

- раванди ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии байнифарҳангӣ ҳамчун лаёқати таълимдиҳанда ба ҳамкорӣ бо таълимгирандагон барои инкишофи шахсияти забонии полилингвалӣ;

- сатҳҳои типикӣ ((креативӣ (баланд), фаъол (миёна) ва ғайрифавол (паст)), ки таҳарруки рушди салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёнро инъикос менамоянд.

3. Сохтори салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён, ки сохтори изоморфии муошират ҳисобида мешавад, се қисматро фаро мегирад: когнитивӣ, рафторӣ ва эҳсосӣ:

- салоҳиятмандии коммуникативӣ чунон сатҳи таҷрибаи байнишахсӣ, яъне ба фард омӯзондани ҳамкорӣ бо атрофиён мебошад, ки дар ҷаҳорҷӯбаи лаёқатҳои худ ва мақоми иҷтимоиаш фаъолияти муваффақонаашро дар ҷомеаи мазкур амалӣ гардонад.

- салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён ҳангоми таълими ду ЗХ ба сифати омӯзиши ҳамгироёнаи шахс пажӯҳиш меёбад, зимни сохтори мураккаб ҳамчун ҳамкорӣ ва ҳамомезии салоҳиятҳои лингвистӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва байнииҷтимоӣ амал мекунад.

4. Низоми ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён ҳангоми омӯзиши ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ маҷмӯи технологияҳо, тарзҳо, шаклҳои ташкилӣ ва воситаҳои таълими муосирро дар бар мегирад, ташаккулдиҳии ҷанбаҳои когнитивӣ, рафторӣ ва ҳиссиётии шахси забонии билингвалиро таъмин месозад ва ҳамкориҳои байнифарҳангиро ҳам дар муҳити маснӯӣ ва ҳам дар муҳити табиӣ забонӣ тарҳрезӣ менамояд.

5. Омилҳои ташаккули “салоҳиятмандии коммуникативии муаллими оянда дар давраи омӯзиши ду забони хориҷӣ инҳо мебошанд:

- фаъолони будани муоширати байнишахсӣ ва байнифарҳангӣ, васеии “доира”-ҳои муоширати ҳар як донишҷӯ;

- мундариҷаи фарҳангшиносӣ, тамоюли шахсӣ доштаи омӯзиш;

- равиши таълими забони хориҷӣ ба ташаккули ҷавҳари коммуникативии муаллими оянда”.

6. Концепсияҳои таълими билингвалӣ ва омӯзиши бисёрфарҳангӣ:

Муносибатҳои салоҳиятнок ва фаъолиятнок аз лиҳози моҳияти онтологӣ худ дорои “иқтидори калони ҳамдигартакмилдиҳанда мебошанд ва муносибати умумии салоҳиятмандона-фаъолиятмандонаро ҳамчун асоси методологӣ дар коркарди концепсияи ташаккулёбии концепсияи билингвалӣ ва муайянкунии мақсадҳо, мундариҷа ва методика, ҳамчун қисматҳои он, ташкил дода, ба асоси тамоюли салоҳияти ташаккулёбанда донишҷӯи забонии дар сатҳи забон ҳамчун падидаи иҷтимоӣ хулосакардашуда, малакаҳои, ворид менамояд”.

Ба сифати муҳимтарин “принсипҳои таълими забони дуҷуми хориҷӣ тафовут медиҳанд:

- равиши байнифарҳангӣ;

- равиши когнитивӣ-зеҳнӣ;

- муфассалӣ;

- тавъамкунии оқилонаи амали бошуурона ва бешуурона;

- баҳисобгирии трингвизми мартаботии сунъӣ;
- баҳисобгирии таҷрибаи омӯзишӣ ва лингвистии муҳассилин дар азхудкунии забони дуҷуми хоричӣ” (Н.В.Баришников).

7. Меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён дар муҳити бисёрфарҳангӣ инҳоянд:

- шахсиятӣ ((сифатҳои шахс (таҳаммулпазирӣ, эҳсоси ҳамдardӣ, беихтилофӣ, ҳисси шаҳрвандӣ, айниятнокии бисёрфарҳангӣ));
- сабабноқӣ-арзишӣ (сабабнокии мусбат барои ҳамкориҳои самарабахш бо намояндагони фарҳангҳои гуногун;
- муносибати ҳиссиётӣ-арзишӣ ба вижаҳои фарҳангҳои гуногун ва намояндагони онҳо);
- иттилоотӣ (донишҳои бисёрфарҳангӣ); фаъолиятмандона (қобилиятҳои бисёрфарҳангӣ)” (Сисоев).

Соҳтор ва ҳаҷми рисола. Диссертатсия аз муқаддима, чор боб, хулоса, рӯйхати адабиёти истифодабурдашуда ва замимаҳо иборат аст. Натиҷаҳои пажӯҳиш дар 2 диаграмма, 2 нақша ва 12 ҷадвал инъикос ёфтаанд. Ҳаҷми диссертатсия 285 саҳифа фаро мегирад. Рӯйхати адабиёти истифодабурдашуда аз 445 номгӯӣ иборат мебошад, ки аз ҷумла 36-тои онҳо ба забони хоричӣ аст.

МУНДАРИҶАИ АСОСИИ РИСОЛА

Дар муқаддима мубрамият, аҳамияти илмӣ ва амалии тадқиқот асоснок карда шудааст, заминаҳои аввалии методологии масъала ва мавзӯи мавриди пажӯҳиш муайян карда шудаанд, дараҷаи коркардшавии он нишон дода шудааст, фарзия, ҳадафҳо ва вазифаҳои пажӯҳиш, мавзӯъ ва объекти пажӯҳиш тасвир карда шудаанд, наwgонии илмӣ, аҳамиятнокии назариявӣ ва амалиявии пажӯҳиш инъикос карда шудааст, қоидаҳои асосие, ки барои ҳимоя пешниҳод гаштаанд, муқаррар карда шудаанд, давраҳо ва усулҳои пажӯҳиш, тафтиши натиҷаҳои он нишон дода шудаанд.

Боби аввал “Ҷанбаҳои назариявӣ ва методологии тадқиқи масъалаи ташаккули салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён ҳангоми омӯзиши забонҳои хоричӣ дар шароитҳои азнавсозии таҳсилоти олиии касбӣ” аз се қисм иборат аст.

Дар қисми якум “Муносибати салоҳиятмандона ҳамчун асоси таълими босифати мусоир” муносибати салоҳиятмандона дар таҳсилот, яъне мувофиқақунонии таҳсилот бо шароитҳо ва дурнамоҳои нав, ки самтгирии таълим ба мувофиқати комил мебошад, тавсиф карда мешавад.

Марбут ба ин як қатор олимони муосир чунин меҳисобанд, ки натиҷаи асосии фаъолияти муассисаи таълимӣ на низоми донишҳо, лаёқатҳо ва малакаҳо худ ба сари худ, балки маҷмӯи салоҳиятмандиҳои калидӣ бояд шавад. Дар донишҷӯ ба ҷойи муносибати фаъолиятмандонаи технологӣ бояд муносибати муназзами фаъолиятмандона ташаккул ёбад.

Дар таҳсилоти касбӣ ҳаракат аз муносибати ихтисосмандона ба муносибати салоҳиятмандона сурат мегирад (В.Д.Шадриков), дар ин робита талабот ба хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти олии тағйир меёбад. Аз онҳо вусъати ҷаҳонбинӣ, худташаккулдиҳии сатҳи баланд, асосҳои коммуникативӣ ва ахлоқие, ки

барои муваффақона сомон додани фаъолияти худ имкон фаро меоранд, талаб карда мешаванд.

Масъалаи салоҳиятмандии коммуникативиро С. Л. Братченко, Ю. Н. Емельянов, Г. А. Кудрявтсева, О. П. Санникова, В. Д. Ширшов ва дигарон тадқиқ намудаанд. Сохтори салоҳиятмандии коммуникативӣ муайян карда шудааст, ки сохтори изоморфии муошират ба шумор меравад ва аз се қисмат иборат мебошад: когнитивӣ, рафторӣ ва ҳиссиётӣ. Ҳамчунин сарчашмаҳои салоҳиятмандии коммуникативӣ муайян карда шудаанд, ки онҳоро шартан ба субъективӣ (сатмирии психологӣ ба амсилаи субъект-объектӣ ё субъект-субъектии муносибатҳои байнишахсӣ; сабабнокии мусбат; сатҳи фарҳангмандӣ, омӯзандагӣ ва ботарбиягӣ; таҷрибаи ҳаётӣ ва касбӣ, таҷрибаи муоширати байнишахсӣ) ва объективӣ (муҳити иҷтимоӣ, шароитҳои иҷтимоигардонии шахсият, раванди таълимӣ-тарбиявӣ дар ин ё он низоми педагогӣ) ҷудо менамоянд.

Бисёр омилҳо ба аҳамиятокии муносибати салоҳиятмандона ҳамчун асоси сифати таҳсилоти муосир сабаб мегарданд. Ба ин ҷо масъалаи сабабнокии омӯзиш, мутаҳаррикии касбии донишҷӯён ва муаллимон, рушди мустақилиятнокии донишҷӯён ва ғайраҳоро дохил кардан мумкин аст, ки барои амалӣ гардондани онҳо истифодаи шаклҳои фаъолна ва тарафайнфаъолнаи машғулиятҳо, ҳамчунин технологияҳои ҳозиразамони таълим нақши муҳим мебозанд. Марбут ба ин зарурати ташаккулёбӣ ва инкишофёбии шахсе пайдо шудааст, ки барои иҷтимоишавӣ қобилият дорад ва дар шароитҳои нав зистан метавонад. Ин гуна шахс бояд дорои сифатҳои зерин бошад: масъулиятнокӣ, тоқатпазирӣ ба зарбаи рӯҳӣ, иқтидори эҷодӣ, лаёқати дар намудҳои гуногуни фаъолияти ҳаётӣ амалиёти самарабахш ва салоҳиятнок анҷом додан.

Чунин ҳисобида мешавад, ки дар сафи яке аз аввалинҳо муносибати салоҳиятмандонаро олими шотландӣ Ч. Равен пешниҳод кардааст. Мафҳумҳои асосӣ дар муносибати салоҳиятмандона “салоҳият” ва салоҳиятмандӣ” мебошанд. Дар қоркарди маъалаҳои салоҳиятмандӣ маҳз тадқиқотчиёни Русия: Л. П. Алексеева, Н. В. Кузмина, А. К. Маркова, Л. М. Митина, Л. А. Петровская, А. Н. Шукин ва дигарон саҳми калон гузоштаанд. Ҳангоми тавсифдиҳии муносибати салоҳиятмандона мо нуқтаи назари олими намоён А. Н. Шукинро, ки дар асарҳои батафсил баён кардааст, пайравӣ менамоем. А. Н. Шукин ба таркиби салоҳиятмандии коммуникативӣ чунин намудҳои салоҳиятмандиро дохил каржааст: лингвистӣ, иҷтимоӣ-лингвистӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ, стратегӣ, дискурсивӣ, предметӣ (мавзӯӣ, ҳаётӣ, воқеӣ, шайъӣ), касбӣ. Дар миёни қисматҳои сохтори салоҳияти коммуникативӣ салоҳияти иҷтимоӣ-фарҳангиро ҷудо кардан муҳим аст.

Таҳлили адабиёти илмӣ-усулӣ нишон медиҳад, ки муносибати салоҳиятмандона ба тафаккури озод ва эҷодии иштирокчиёни бевоситаи раванди таълим; ба ташаккулёбии донишҳо ва қобилиятҳои, ки хатмкунандаи муассисаи таҳсилоти олиро барои шароитҳои иҷтимоии ҷомеа омода месозанд; ба мустақилона ҳосил кардани иттилоот, ба ташаккулёбии сифатҳои сарварӣ нигаронида шудааст.

Дар ҳуҷҷати “Стратегияи азнавсозии мундариҷаи таҳсилоти умумӣ” қоидаҳои асосии муносибати салоҳиятмандона дар таҳсилот муҳтасар ифода карда шудаанд, ки мафҳуми умдаи он “салоҳиятмандӣ” мебошад. Дар он таъкид гардидааст, ки “ин мафҳум аз мафҳуми дониш ё қобилият ё малака васеътар буда, дар худ онҳоро фаро

мегирад (ҳарчанд, албатта, суҳан оид ба салоҳиятмандӣ ҳамчун маҷмӯи аддитивии муқаррарии донишҳо-қобилиятҳо-малакаҳо намеравад). Мафҳуми “салоҳиятмандӣ” на фақат чузъҳои таркибии когнитивӣ ва амалиётӣ-технологӣ, балки ҳамчунин сабабноқӣ, ахлоқӣ, иҷтимоӣ ва рафториро фаро мегирад”. Гузариш ба низоми кредитӣ-модулии таълим дар Ҷумҳурии Тоҷикистон имкон медиҳад, ки чараёни таълим бо стандартҳои умумичаҳонӣ якхела карда шавад, чараёни таълим бештар шаффоф ва барои хонандагон фаҳмо гардонда шавад, аммо зимнан таълими забони хориҷӣ, аз ҷумла таълими нутқи шифоҳӣ, сифатҳои нав мегирад.

Масъалаҳои таълими забонҳои хориҷӣ бо масъалаи полилингвизм дар муассисаҳои таълимӣ зич вобастагӣ дорад (С.Э.Негматов). Дар ин робита равандҳои тақвияти ҳамгирии аврупоӣ, воридшавии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба фазои ягонаи таълимӣ, вусъатёбии ҳамкориҳои байналмилалӣ дар иқтисод ва фарҳанг исроркорона масъалаи ташаккулдиҳии шахсияти мутаносибан инкишоёфтаеро, ки якҷанд забони хориҷиро медонад, дар назди ҷомеа мегузорад.

Ҳамчун асоси таълими сифатноки муосир дар омӯзиши забонҳои хориҷӣ дар ДДОТ, ДДЗТ ва ДДҚ технологияҳои ҳозиразамон аз қабилӣ мувоҳида дар гуруҳҳои калон ва хурд, филмҳо, бозиҳои нақшдор, даъвати меҳмонҳо, пуркунии саволномаҳо ва тестҳо, ширкат дар фаъолияти озмоишгоҳҳои тадқиқотӣ истифода бурда мешаванд. Ин ҳама шаклҳои кор барои он пешниҳод карда мешаванд, ки муҳассилин назарияҳо ва концепсияҳои мавҷуми дар лексияҳо ва ҳангоми омӯзиши мустақилона пешниҳодшударо бифаҳманд.

Инчунин имкониятҳои худомӯзӣ хеле муҳиманд (М.Т.Громкова). Агар хонанда истифодабарӣ аз имкониятҳои Интернетро ёд гирад, он гоҳ вай тавассути забони хориҷӣ бо одамони мамлакатҳои гуногун муошират карда, метавонад сатҳи нутқи шифоҳии худро баланд бардорад. Ин гуна муошират малакаи нутқи хаттиро инкишоф медиҳад, ба фикр кардан маҷбур месозад, барои идроки зарурати истифодаи донишҳои худ дар муоширати воқеӣ имкон фароҳам меорад.

Дар қисми дуюм “Технологияи педагогӣ дар таълими забонҳои хориҷӣ бо мақсади ташаккулдиҳии шахсияти дуҷуми забонӣ дар таълимгирандагон” масъалаҳои истифодаи технологияи муосири таълим шарҳ дода мешаванд, ки онҳо беш аз пеш натиҷаовар мешаванд, агар маҷмӯъҳои дар асоси принципҳои якдигартакмилдиҳандагӣ ва ҷуброни нуқсонҳои технологияҳои алоҳида сохташударо ташкил диҳанд. Асоси концептуалии технологияҳои педагогӣ аз назарҳои илмие иборат аст, ки тибқи онҳо, ин технологияҳои таълим ҳамчун василаи амалигардонии функцияҳои таълимдиҳанда ва инкишофдиҳанда пазируфта мешаванд. Зимнан инкишофи сабабноқии таълим дар баландравии сифати омӯзиши донишҷӯёни муосир аҳамияти афзалиятнок дорад, зеро, аввалан, сабабноқӣ яке аз нишондодҳои сифати таълим ва омили пешбарандаи баландравии сатҳи таълимгирӣ дар донишҷӯён мебошад; дуюм, сабабноқӣ ҳамчун функцияи аҳамиятнокӣ идоракунандагии омӯзгор амал менамояд, ки бо ёрии муносибати технологӣ ба ташкили раванди таълим татбиқ меёбад.

Дар методикаи таълими забонҳои хориҷӣ дар муассисаи таҳсилоти олии мавқеи муҳимтаринро масъалаҳои ташаккулдиҳии шахсияти забонии типӣ нав ишғол кардаанд (Г.И.Богин, Ю.Н.Караулов, И.И.Халеева ва дигарон). Муайянкунии

сифатҳои тақозошавандаи шахс тавассути пажӯҳиш ва баҳисобгирии талаботи муошират, коркарди усулҳои ташаккулёбии онҳо дар ҷараёни омӯзиши забонҳои хориҷӣ ҳамчун ҳадафҳои аввалиндараҷаи ҷараёни таҳсилот дар ин соҳа пешгузошта мешаванд (Г.В.Елизарова).

Методисти пешбар А. Н. Шукин дар қатори ҳадафҳои умумимақбули таълими забони хориҷӣ (амалӣ, умумитаълимӣ, тарбиявӣ, инкишофдиҳанда) ҳадафи стратегиро ҷудо мекунад, ки он таҷассуми фармоиши иҷтимоии ҷомеа оид ба толибилмон мебошад. Моҳияти ҳадафи стратегӣ аз ташаккул додани шахсияти дуҷумбораи забонӣ дар раванди таълим иборат аст, яъне дарёфти ҷунун дараҷаи азхудкунии забон, ки он аз нуқтаи назари имкониятҳои дар раванди муошират бо василаҳои забон инъикос кардани воқеияти атроф (манзараи олам) ва дар ин ҷаҳон ба мақсадҳои муайян расидан хоси соҳиби забон (шахсияти забонӣ) аст (А.Н.Шукин). Шахсияти дуҷумбораи забонӣ дар одаме, ки забони хориҷиро медонад, зери таъсири шахсияти аввалаи забонии ба воситаи забони модарии ӯ шаклгирифта ташаккул меёбад (С.Э.Негматов).

Технологияҳои педагогӣ бо мақсади дар таълимгирандагон ташаккул додани аломатҳои шахсияти дуҷумбаи забонӣ инъикоси худро дар шаклҳои зерини машғулиятҳои тарафайнфаъолоне ёфтаанд: бозиҳои таълимӣ (бозиҳои нақшдор, амсиласозӣ, бозиҳои корӣ); омӯзиш ва таҳкими маводи иттилоотии нав (тренинг, case study, муколамаи сукротӣ, сайри web-муҳит, ҷустуҷӯи иттилоот дар Интернет, e-mail-тарҳҳо, дастурҳои таълимии мултимедиавии тарафайнфаъолӣ); ҳалли масъалаҳо (“ҳуҷуми мағзӣ”, “ҳалқаи бузург”); санҷиши ҷорӣ ва ҷамъбастии дараҷаҳои ташаккулёбии салоҳиятмандии забони хориҷӣ (тестҳои компютерӣ).

Бо ҳамкориҳои тадқиқотчиён аз ДААД ва ОЕАД М. Вертманн, Э. Пфлугер, Ю. Дюрнбергер ва дигарон мо бо васоити ахбор коммуникатсияи ғайримустақим тавассути саёҳатҳои виртуалӣ ба мамлақати забони мавриди омӯзиш, азназаргузаронии ҷойҳои тамошобоб, омӯзиши воқеиятҳо, анъанаҳо, фарҳанги давлат, машғулиятҳо-пулҳои телевизионӣ ташкил намудем. Баъд аз гузаронидани ҷунин машғулиятҳои видеоӣ мо сабабнокии афзояндаи хонандагонро ба азхудкунии васоити технологияи гуногункоммуникативӣ ба қайд гирифтём.

Қисми сеюм “Технологияи ташаккулдиҳии салоҳияти коммуникативӣ ҳамчун қобилияти таълимдиҳанда ба ҳамкорӣ бо таълимгирандагон барои рушди шахсияти забонии полилингвалӣ” ба баррасии масъалаҳои ҳамкориҳои таълимдиҳанда бо таълимгирандагон барои рушди шахсияти забонии полилингвалӣ бахшида шудааст, ки ҳам дар гузашта ва ҳам дар замони ҳозира ҳеҷ гоҳ шубҳа наангехтааст ва нахоҳад ангехт. Рағбати шадид ба ин масъала ҳам аз нуқтаи назари хусусияти ташаккул, инкишофи фарди дузабон ва бисёрзабон, ҳам аз мавқеи тасвир ва тавсифи ҷомеаи дузабона (бисёрзабона) асоснок карда мешавад. Махсусан дар Тоҷикистони соҳибистиклол аҳамиятнокии пажӯҳиши ин масъала дар навбати аввал бо он муайян мегардад, ки дар ҷумҳурӣ шавқу завқ ба омӯзиши забонҳои хориҷӣ баланд рафт, муносибат ба омӯзиши фарҳанги дигар халқҳо тағйир ёфт.

Аз бисёр ҷиҳат инкишофи таҳсилоти забонии бисёрфарҳангӣ маҷноси пайдоиши муносибати иҷтимоӣ-фарҳангӣ ба интиҳоби мундариҷаи омӯзиши ЗХ мебошад. Мувофиқи тавсифи А. Н. Шукин, “муносибати иҷтимоӣ-фарҳангӣ ба таълими забон дар ҷараёни машғулиятҳо таъсири тарафайни забон ва фарҳанги

соҳибони онро пешбинӣ мекунад. Натиҷаи омӯзиш ташаккулёбии салоҳияти ҳам коммуникативӣ ва ҳам иҷтимоӣ-фарҳангӣ, ки истифодаи забонро дар шароитҳои заминаи муайяни фарҳангӣ дар асоси муколамаи фарҳангҳо таъмин менамояд, хоҳад буд”. Тибқи нуқтаи назари А. Н. Шукин, “барои муносибати иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар таълими забон ду тамоюли тафсири воқеиятҳои забон ва фарҳанг бо мақсадҳои таълимӣ хосанд: 1) аз воқеиятҳои забон ба воқеиятҳои фарҳанг; 2) аз воқеиятҳои фарҳанг ба воқеиятҳои забон” (А.Н.Шукин).

Барои он ки хонандагон забонро ҳамчун воситаи ҳамкориҳои байнифарҳангӣ қабул кунанд, роҳҳои воридсозии онҳо ба муколамаи ғаёлонаи фарҳангҳо бояд ҳаётӣ, то онҳо дар амал махсусиятҳои амали забонро дар фарҳанги барояшон нав бифаҳманд (Е.И.Пассов). Инкишофи қобилият ба муоширати байнифарҳангӣ дар таълимгиранда бо инкишофи қобилияти муқоиса кардани фарҳанги худ бо фарҳанги мамлақати забони мавриди омӯзиш вобаста аст, яъне бо салоҳиятмандии эмпатиявие, ки ташаккули он дар лаёқат ва хоҳиши дидану фаҳмидани тафовут ва умумият дар фарҳангҳо, дар ҷаҳонбинии соҳибони фарҳангҳо ифода мегардад.

Хориқаи “коммуникатсияи байнифарҳангӣ” дар адабиёти махсус ба тарзи гуногун муайян карда мешавад. Аз нуқтаи назари И. И. Халеева, коммуникатсияи байнифарҳангӣ дар кор аслан “ҳамчун ҷараёни муоширати лафзӣ ва ғайрилафзӣ дар миёни ду намояндаи фарҳангҳо ва забонҳои гуногун падида меояд, ғайр аз ин ҳамчун ҳамкориҳои одамони фарҳангҳои гуногун, ки бо забонҳои гуногун ҳарф мезананд, баррасӣ мешавад” (И.И.Халеева).

Ҳамкориҳои байнифарҳангӣ ҳамкориҳои махсуси аз лиҳози функционалӣ байъкардашудаи намояндагони фарҳангҳои гуногун мебошад. Дар ҳолате, ки намояндагони фарҳангҳои гуногуни этникӣ ба ҳамкорӣ шурӯъ менамоянд (дар мавриди ба мо дахлдор, гурӯҳҳои этникӣ аз Ҷисор, Суғд, Рашт, Хатлон, Бадахшон; гурӯҳҳои этникии ўзбекӣ: фарғонагиҳо, ургутиҳо, лақайҳо, қарлуқҳо, қунғуротҳо ва дигарон; қирғизҳо, туркманҳо ва тоторҳо метавонанд дар як гурӯҳи таълимӣ сабақ омӯзанд), ҳамкориро чунин омилҳои коммуникативӣ, мисли забон, замина (вазъият), усули коммуникатсия, рафтори ғайрилафзӣ; омилҳои психологӣ -- идрок, баҳодихӣ, махсусият, қолабигардонӣ, ҳисси ҳамдардӣ, шавқмандӣ мураккаб менамоянд.

Татбиқсозии принципҳои гуманикунонии ҳамкориҳои омӯзгорон ва муҳассилин (И.Х.Каримова) дар ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии байнифарҳанги донишҷӯён барои рушди шахсияти забонии полилингвалӣ зимни мавҷудияти бо касбияти баланд истифодабарии чунон шаклҳои кор дар гурӯҳҳои хурд, ки ба муоширати муколамавӣ мусоидат менамоянд, имконпазир аст; инчунин ҳангоми муттасил баланд рафтани салоҳиятмандии касбии донишҷӯён; ҳангоми инкишофи қобилиятҳои коммуникативии онҳо, иқтидори зехнӣ ва эҷодии онҳо. Принципҳои номбурда зимни ташкил додани ҳамкориҳои педагогие самараовар аст, ки он ба таври умумитарин ҳамчун ҳамкорӣ, ҳамэҷодкориҳои муаллим ва донишҷӯён дар раванди омӯзиши забони олмонӣ фаҳмида мешавад.

Барои иштирок дар муоширати байнифарҳангӣ ва ҳалли масъалаҳои касбӣ барои омӯзгорони ояндаи ду забони хориҷӣ ҳар гуна таҷрибаҳои коромӯзӣ шоёни таваҷҷуҳ мебошанд.

Донишчӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии гуногуни Олмон, Австрия, Фаронса ва ИМА дар факултетҳои филологияи тоҷик ва забонҳои романӣ-германи ДДОТ, ДДҚ, ДДЗТ ва ДДХ забони тоҷикиро ҳамчун забони хориҷӣ меомӯзанд, ин барои донишчӯёне, ки забонҳои хориҷиро меомӯзанд, имконияти хубест ҷиҳати такмил додани забони хориҷӣ, огоҳӣ ёфтани аз ҳаёт ва фарҳанг дар Тоҷикистон. Ҳар сол донишчӯёни факултетҳои забонҳои хориҷии мактабҳои олии ҶТ имкон доранд аз рӯйи барномаи CCUSA ба ИМА, Au-Pair ба Фаронса, ДААД ба Олмон барои кор, таҷрибаомӯзии забонӣ ё таҳсили минбаъда дар мактабҳои олии Аврупо в ИМА сафар намоянд.

Принсипи муҳимтарини факултетҳои забони англисӣ ва забонҳои романӣ-германи ДДОТ, ДДҚ, ДДЗТ ва ДДХ барои ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии байнифарҳангии донишчӯён ҳамомӯзиши забонҳо ва фарҳангҳои халқҳои мебошад, ки онҳо ин забонҳоро ҳамчун воситаи муошират (олмонӣ-англисӣ ва фаронсаӣ-англисӣ ва ғайра) истифода мебаранд.

Шубҳаҳои забонҳои англисӣ ва олмони ДДОТ, ДДЗТ ва ДДХ бо чунин донишгоҳҳои аврупоӣ аз қабилҳои Донишгоҳи Дуисбург-Эссен, Донишгоҳи Берлин ба номи Гумболдт, Донишгоҳи Вена қори якҷояи фаёлона мегузаронанд.

Соли 20007 ба ДДОТ, ДДЗТ ва ДДХ барои хондани лексия профессорони Донишгоҳи Гратс Роланд Фишер омад, ба сифати коромӯзон донишчӯёни Донишгоҳи Вена Н. Обаро, Б. Сайлер, профессорони Донишгоҳи Мюнхен Б. Райнҳолд, ёварони ҳамин донишгоҳ - мардумшиносҳо М. Мюллер, К. Мертенс, магистри Донишгоҳи Гамбург К. Бруст, донишчӯи Донишгоҳи Берлин ба номи Гумболдт Р. Шмидт, мардумшинос аз Донишгоҳи Берн (Швейсария) М. Ридер қарор доштанд. Воҳӯриҳои донишчӯён ва профессорони хориҷӣ ба донишчӯёни тоҷик имконият доданд коммуникатсияи байнифарҳангӣ баргузор намоянд, ки ин ба ташаккулёбии шахсияти забонии полилингвалии онҳо мусоидат кард.

Боби дуюми рисола “Шароитҳои ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии донишчӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии омӯзгорӣ дар муҳити бисёрфарҳангӣ дар ҷараёни омӯзиши ду забони хориҷӣ”-ро мавриди баррасӣ қарор медиҳад.

Дар қисми якум “Заминаҳои ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии донишчӯён - муаллимони оянда дар муҳити бисёрфарҳангӣ дар ҷараёни омӯзиши ду забони хориҷӣ” пажӯҳиш меёбад. Дар мавриди мазкур омӯзиши забони дуҷум аллақай хусусияти кифоятан оммавӣ гирифта, таҷрибаи таълими он бошад, дар қатори таҷрибаи таълими забони хориҷӣ дар шароитҳои табиӣи билингвизм, хеле васеъ ҷамъбаст карда мешавад. Аллақай “қоидаҳои асосии концептуалии усулҳои таълими забони дуҷуми хориҷӣ коркард ва тасвир карда шудаанд. Маҳумҳои калидӣ дар соҳаи мазкур инҳоянд: дузабонӣ/сезабонии таълими дидактикӣ; азхудкунии ноқомии забони хориҷӣ; триглоссия/трилингвизм, ки аз забони модарӣ, забони якум ва дуҷуми хориҷӣ иборат аст” (Н.В.Баришников).

Диаграммаи 1

Иштироки донишчӯёни тоҷик дар тарҳҳои байналмиллалӣ

Суол оид ба он, ки кадоме аз забонҳои азхудкардашуда сабабгори таъсиргузори мутақобила мегарданд, ҳалли худро наёфта ва баҳсу мунозираҳоро ба вуҷуд меорад. Баъзеҳо чунин мешуморанд, ки ба азхудкунии забони хориҷӣ дар шароитҳои дузабонӣ на забони модарӣ (ЗХ 1), балки забони дигари мустақиман пеш аз он омӯхташуда (ЗХ 2) таъсири аз ҳама манфитарин мерасонад (Г.Книффка). Дигарон ақидаеро пайгирӣ менамоянд, ки ба забони дуҷуми ғайримодарӣ (ЗХ 3) забони модарии таълимгиранда (ЗХ 1) таъсири муайянкунанда мерасонад (Х.Бикес).

Масъалаи истифодаи шароитҳои дидактикӣ бо мақсади фаъолгардонии имкониятҳои шахсияти таълимгиранда дар тадқиқоти илмии Г. А. Китайгородская, М. В. Кларин, И. И. Лейф, И. Я. Лернер, Е. Н. Соловёва ва дигарон инъикос ёфтааст. Дар шароитҳои муосир масъалаи моҳияти бисёрҷанбагии дузабонӣ, сезабонӣ (бисёрзабонӣ) коркард мешавад (Н.В.Евдокимов). Мураккабӣ ва бисёрҷанбагии зухуроти мазкур ба пайдоиши сифатҳои зиёди мафҳуми “дузабонӣ” ва “бисёрзабонӣ” таъсир расондааст.

Дар ҷараёни ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён -- муаллимони оянда дар таълими ду забони хориҷӣ дар муҳити бисёрфарҳангӣ мо бо панҷ забон ва панҷ фарҳанг (тоҷикӣ, ўзбекӣ, русӣ, англисӣ, олмонӣ) кор мегирем. Ҳар яке аз онҳо нишонаҳои фарқкунандаи хусусияти миллиро дороянд, ки онҳо дар махсусияти идроки олам, рафтори лафзӣ ва ғайрилафзӣ зухур меёбанд. Хусусиятҳои хосаи намоёндагони панҷ забони ҳамомӯзишшавандаи умумиятҳои

забонӣ-фарҳангиро баррасӣ намуда, мо ба хулосае омадем, ки зимни ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён баҳисобгирии хусусиятҳои этникӣ-психологӣ муаллимони ояндаи ду забони хориҷӣ, инчунин баҳисобгирии таҷрибаи тодонишгоҳии иҷтимоӣ-фарҳангии онҳо зарур аст.

Барои шароитҳои омӯзиши забони дуҷуми хориҷӣ принципҳои нисбатан муҳим, мувофиқи ақидаи И. Л. Бим, инҳо мебошанд: 1) коммуникативӣ-когнитивӣ; 2) ҷудокунии таълим; 3) равиши иҷтимоӣ-фарҳангӣ; 4) тақвиятдиҳии хусусияти ғаёлонаи таълим; 5) рушди ба ҳамдигар вобастаи ҳама намудҳои ғаёолияти шифоӣ; 6) муносибати қиёсӣ (тазодӣ), ки ба дараҷаи принцип бардошта шудааст; 7) сарфақорӣ (сермаҳсулгардонӣ) таълим (И.Л.Бим).

Тазаккур бояд дод, ки тартиботи омӯзиши забонҳои хориҷӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии ҚТ яқсон нестанд. Дар аксари муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ як забони хориҷиро (олмонӣ, англисӣ ва ғайраро) таълим медиҳанд. Ҳол он, ки баъзе олимони дар мактабҳо бо якчанд забон гузарондани таълимро қобили қабул меҳисобанд, масалан, забони тоҷикӣ - забони давлатӣ - забони асосии таълим; баъд забон ва адабиёти русро бо забони русӣ омӯзондан; математика ва физикаро бо забони хориҷӣ. Ин гуна таълимдиҳӣ, мулоҳиза меронанд онҳо, барои инкишоф ва ташаккулёбии шахсияти бисёрзабон самарабахш аст. Чунин пешниҳод аллақай дар амалияи таълими баъзе мактабҳои шаҳр татбиқи амалӣ ёфтааст. Масалан, мактаб-гимназияи касбии бисёрзабонаи № 89-и шаҳри Душанбе ва гимназияи “Сафина”-и шаҳри Хуҷанд таълими озмоиширо бо се забон мегузаронанд: бо забони русӣ - забон ва адабиёти рус, бар илова, омӯзиши ин ду фан дар муассисаҳои таҳсилоти мазкур тибқи барномаи мактабҳои русӣ сурат мегирад; математика, биология аз соли таҳсили 2007-2008 бо забони олмонӣ таълим дода мешавад. Агар аз рӯйи натиҷаи интиҳой ҳукм намоем, тамоми хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти мазкур ба муассисаҳои таҳсилоти олии дохил мешаванд, гузашта аз ин, дар ТЯМ натиҷаҳои хатмкунандагони онҳо нисбат ба натиҷаҳои ТЯМ дар дигар мактабҳои ҷумҳурӣ бисёр баланд аст. Сатҳи умумии донишҳои забонии хатмкунандагони ин муассисаҳои таҳсилотӣ бошад, аз сатҳи хатмкунандагони дигар мактабҳои шаҳрии Тоҷикистон хеле баланд аст.

Дар қисми дуюм “Методикаи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии шифоии омӯзгори ояндаи ду забони хориҷӣ бо баҳисобгирии тамоюли касбӣ дар шароитҳои бисёрфарҳангӣ”, ки яке аз муҳимтарин ҷузъҳои таркибии мундариҷаи таълими онҳо дар муассисаи таҳсилоти олии мебошад, мавриди баррасӣ қарор дода мешавад. Чунон ки таҳлили таҷрибаи омодагардонии касбӣ дар соҳаи ташаккулёбии салоҳияти шифоии муаллимони ояндаи забони хориҷӣ нишон медиҳад, ҳатто он омӯзгороне, ки дар донишҷӯён қобилиятнокиро ба ҳамкорӣ шифоӣ дар ҷараёни муоширати тавассути забони хориҷӣ мақсаднок инкишоф медиҳанд, на ҳамеша фазои таълимиро ба вучуд меоранд, ки дар он таҷрибаи ғаёолияти шифоии таҷдидшаванда ва шунавонидашаванда асоси барқарорсозии иртиботи маъноии муоширатӣ дар байни омӯзгор ва донишҷӯён барои ҳалли масъалаҳои муҳими касбӣ қарор гирад. Ин бо як қатори томи омилҳои объективӣ фаҳмонда мешавад: номавҷудии муҳити забонӣ, талаботи ҳаётии истифодабарии забони хориҷӣ ҳамчун воситаи табиӣ муошират берун аз муассисаи таълимӣ; маҳдудияти

таҷрибаи шифоҳӣ дар забони хориҷӣ; хусусияти коллективии таълими забони хориҷӣ бо тафовут аз омӯзиши инфиродии забони модарӣ; сохтори мураккаби малакаҳо ва қобилиятҳои забони хориҷӣ, ки таълимгиранда бояд барои истифодабарии забони хориҷӣ онҳоро балад бошад; таъсири мутақобила дар забонҳои гуногунсاختор (забони модарӣ ва забони хориҷии мавриди омӯзиш), фикравияти оmodасозӣ дар факултетҳои забонии муассисаҳои таҳсилоти олӣ.

Аз таҷрибаи кор дар гурӯҳҳои полилингвалии ДДОТ, ДДЗТ ва ДДХ тазаққур додан мумкин аст, ки яке аз муҳимтарин шароитҳои мувофиқати муаллимонӣ ояндаи забони хориҷӣ ба муҳити нави таълимӣ ташкили байнишахсӣ (В.Н.Кунитсина) ва ҳусни тафоҳуми миёни ҳайати профессорон-омӯзгорон ва донишҷӯён, миёни донишҷӯён ва намояндагони фарҳангҳои гуногун дар дохили гурӯҳи донишгоҳи педагогӣ мебошад.

Воридсозии донишҷӯ ба фаъолияти амалии коммуникативии байнифарҳангӣ (дар мавриди ба мо дахлдор, вохӯриҳои донишҷӯёни тоҷик ва олмонӣ, ки ба курсҳои забони тоҷикии ДДОТ омадаанд) муҳим аст, ки ин барои ташаккули муносибати мусбати онҳо ба намояндагони забону фарҳанги дигар, баратарафқунии маҳдудият ва мушкилиҳо дар раванди муоширати байнифарҳангӣ ва рушди салоҳияти шифоҳӣ дар шароитҳои бисёрфарҳангӣ мусоидат мекунад.

Барои муҳассилини олмонӣ шиносӣ бо расму анъанаҳои миллии шавқи зиёд меангезад, чунки “онҳо сарчашмаи тавлиди фарҳанги инъоксгари арзишҳои ахлоқии мардуманд, моҳияти фарҳанги маънавиро нишон медиҳанд, ба фаҳмиши менталитети соҳибони забон ва фарҳанг, баҳри ворид шудан ба он мадад мерасонанд”. Барои донишҷӯёни олмонӣ махсусиятҳои фарҳанги мардумӣ, идҳои тоҷикии Наврӯз ва Меҳргон кашфиёти калон мебошанд.

Бо таъя ба тафсири И. Л. Бим, Н. Д. Галскова ва дигарон дар бораи он, ки “қисмати фаъолиямандонаи раванди ташаккули салоҳияти шифоҳии муаллими ояндаи ду забони хориҷӣ бо баҳисобгирии равиши касбӣ дар шароитҳои бисёрфарҳангӣ дар худ фаъолияти шифоҳии чор намуд: гапзанӣ, шунавдан, хониш, мактубро фаро мегирад”, мо барои амалигардонии он дар муассисаи таҳсилоти олӣ истифодабарии воситаҳои гуногуни таълим: маҷмӯҳои таълимӣ-усулӣ, ҳар гуна воситаҳои имконпазири техникӣ, ки барои истифодаи маводҳои аудиоӣ имконият медиҳанд, барномаҳои омӯзишии компютерӣ, микдори кофии маълумотномаҳо, луғатҳо, адабиёти иловагӣ барои хонишно шароити муҳим ҳисоб мекунем. Ҳамчунин интиҳоби усулҳои фаъолна ва маҳсулноки шаклҳои таълим муҳим аст.

Диаграммаи 2

Таҳарруки афзоиши ширкати донишҷӯёни олмонӣ дар курсҳои забони тоҷикии ДДОТ

Дар асоси натиҷаҳои кори таҷрибавӣ-озмоишӣ ба ҳулосае омадан мумкин аст, ки мундариҷа ва технологияҳои пешниҳодкардаи мо оид ба ташаккулдиҳии салоҳиятмандии шифоҳии омӯзгори ояндаи ду забони хориҷӣ бо дарназардошти самтгирии касбӣ ба шароитҳои бисёрфарҳангӣ барои баландбардории сифати донишҳои донишҷӯёни фарогирандаи забонҳои хориҷӣ, суръатбахшии фаъолияти маърифатӣ ва эҷодӣ муосидат менамоянд, сабабнокии донишҷӯёнро барои омӯзиши забонҳои хориҷӣ меафзоянд, ба муҳокимаи мундариҷаи таълим ҷалбшавии донишҷӯёнро таъмин месозанд. Чунин ҳулоса дар асоси натиҷаи ҷавобҳои саволнома бароварда шуд.

Аз 190 донишҷӯи ГО оид ба ташаккулдиҳии салоҳияти шифоҳии омӯзгори ояндаи ду забони хориҷӣ бо баҳисобгирии равиши касбӣ дар шароитҳои бисёрфарҳангӣ 83,1 % донишҷӯён ба сатҳи ибтидоии азхудкунии забонҳои хориҷӣ баромаданд, ки ин барои омодашавии донишгоҳӣ кофӣ мебошад, 16,9 % донишҷӯён ҷавобҳои нокифоя доданд.

Дар қисми сеюм “Амсилаи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёни фарогирандаи ду забони хориҷӣ ҳамчун сифати ҳамгирии шахсият дар шароитҳои этникӣ-фарҳангӣ” масъалаи он, ки чараёни ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёни фарогирандаи ду забони хориҷӣ ҷузъи таркибии низоми инкишофи умумӣ ва ташаккули касбии шахс мебошад, баррасӣ карда мешавад. Амсила дар нақшаи 1 инъикос ёфтааст.

Дар сохтори шахсияти омӯзгор Н. В. Кузмина ба салоҳиятмандии касбии вай ҷойи муҳим ҷудо кардааст. Л. М. Митина амсилаи сохторӣ-мартаботии шахсияти омӯзгорро коркард намудааст. Ба ақидаи ӯ, шахсияти омӯзгор дар чараёни фаъолияти педагогӣ ва муоширати педагогӣ рушд меёбад ва ҳар соҳаи меҳнати омӯзгор доир ба сифатҳои шахсияти ӯ талаботи нав пеш мегузорад. Л. М. Митина ду гурӯҳи қобилиятҳои педагогӣ: нақшавӣ-гностикӣ ва шавқмандӣ-персептивиро ҷудо менамояд. Дар салоҳиятмандии педагогӣ вай 3 зерсохторро ҷудо мекунад: фаъолиятӣ; коммуникативӣ; шахсиятӣ.

Дар сохтори салоҳиятмандии коммуникативии омӯзгори ду забони хоричӣ мо қисматҳои когнитивӣ, психологӣ ва афзори тафовут медиҳем. Дар чаҳорҷӯбаи пажӯҳиши мазкур мо донишҳо, сифатҳо, лаёқатҳо ва малақаҳои аҳмиятнокро дар ҳар қисмати салоҳиятмандии коммуникативии омӯзгори забони хоричӣ ошкор намудем.

Барои ин мо ба се соҳаи шахсият ва фаъолияти омӯзгори ояндаи ду забони хоричӣ: лингвистӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва коммуникативӣ муроҷиат кардем.

Барои назораи шаклирии ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёни фарогирандаи ду забони хоричӣ ҳамчун сифати ҳамгироии шахс дар шароитҳои этникӣ-фарҳангӣ бо донишҷӯёни курсҳои болоӣ (курсҳои 111-У) санҷиши саволномавӣ гузаронда шуд. Натиҷаҳо дар ҷадвали 1 акс ёфтаанд.

Санҷиши саволномавии донишҷӯён, ки дар курсҳои III-V баргузор гашт, нишон дод, ки аксарияти ҳуди донишҷӯён аз натиҷаҳои бадастовардашон қаноатмандӣ изҳор менамоянд, 85, 2 % аз гурӯҳҳои озмоишӣ (40, 6 % аз гурӯҳҳои санҷишӣ) чунин мешуморанд, ки омӯзиши фарҳанги мамлакат ба тавсеаи донишҳо ва инкишофи қобилиятҳои забонии онҳо мусоидат намудааст. Бисёриҳо зикр карданд, ки рағбати онҳо ба фарҳанги ҶФО ва Австрия афзуд. Аз рӯи натиҷаҳои фаъолияти озмоишӣ мо ба серҳаракатии тағйирёбии нишондодҳои сатҳи ташаккули салоҳиятмандии шифоҳии донишҷӯёни фарогирандаи ду забони хоричӣ, сабабнокии устувори мусбати хонандагон, идроки муҳим будани ташаккулдиҳии ин сифат дар худ, фаҳмиши зарурати дар худ тарбия додани аломатҳои ҳамоҳангсози фарҳангҳо ноил гардидем.

Боби сеюм “Асосҳои лингвистӣ-дидактикии рушди тафаккури танқидӣ дар ҳамкориҳои байнифарҳангии донишҷӯён зимни омӯзиши забонҳои хоричӣ барои рушди шахсияти забонии билингвалӣ ва биёрфарҳангӣ” се қисмро мавриди баррасӣ қарор медиҳад.

Мазмуни қисми якумро “Амсилаи ҳамкориҳои байнишахсӣ дар ташаккулёбии рафтори таҳаммулпазиронаи шифоҳӣ (РТШ)” ташкил медиҳад. Тибқи ақидаи И. Л. Бим, чараёни омӯзиши забони хоричӣ на ҳамчун фаъолияти инфиродии донишҷӯ бо маводи таълимӣ, балки ҳамчун “муоширати ба таври махсус ташкилёфта” (И.Л.Бим) фаҳмида мешавад. Чунон ки таҷрибаи таълими забони хоричӣ нишон медиҳад, вазифаи муҳими чунин муошират барқарорсозии ҳамкорӣ дар миёни омӯзгор ва донишҷӯён дар чараёни омӯзиши ду забони хоричӣ мебошад, ки он ба назари мо асоси омӯзиши хусусиятҳои фонетикӣ, грамматикӣ, услубии забон ва муколамаи байнифарҳангиро ташкил медиҳад. Амалкарди мазкур барои бештар фаҳмидан ва азхуд кардани нутқи ғайрзабон шароит фароҳам оварда, коммуникатсияи одамонро, ки бо забони хоричӣ гуфтугӯ мекунанд, амсиласозӣ менамояд. Яъне раванди омӯзиши забони хоричӣ ҳамкориҳои таълимгирандагонро пешбинӣ мекунанд, ки дар зерин мафҳум, пеш аз ҳама, фаъолияти якҷояи мувофиқакардашуда фаҳмида мешавад. Амсилаи РТШ дар нақшаи 2 инъикос ёфтааст.

Намудҳои дар таҷриба бештар татбиқшавандаи ҳамкориҳои таълимдиҳанда мушоират дар низомҳои омӯзгор - хонанда, омӯзгор - гурӯҳи хонандагон, омӯзгор - падару модар (чорабиниҳои беруназсинфӣ дар чаҳорҷӯбаи ҳафтаи забони хоричӣ) мебошанд.

Муваффақиятнокии таълими забони хоричӣ на танҳо аз фаъолияти якҷояи мувофиқакардашудаи омӯзгор ва донишҷӯён вобастагӣ дорад. Инчунин ҳамкориҳои донишҷӯён бо якдигар, фазои мусоиди эҷодии шарикӣ шифоҳӣ нақши муҳим мебозад (Е.И.Пассов). Ин вазъиятро ба ҳисоб гирифта, аз ҷумла омӯзгорони забонҳои англисӣ ва олмони ДДОТ, ДДЗТ ва ДДХ дар машғулиятҳои худ кор дар зергурӯҳҳо, ғайр аз ин чунин намудҳои супоришхоро аз қабилӣ инсенировкаи муколама, баҳс, бозии нақшдор, барномаҳои иттилоотӣ донишҷӯён ва ғайраро истифода мебаранд. Дар шакли мазкури ҳамкорӣ иваз кардани ҷуфтҳо аз рӯйи сатҳи донишҳо, масалан, қавӣ - сушт, қавӣ - қавӣ, сушт - сушт, бамаврид хоҳад буд. Ҳангоми дар ҷуфти “қавӣ - сушт” кор кардан донишҷӯи қавӣ малакаҳои касбии омӯзгори ояндаи забони хоричиро коркард намуда, дар нақши мураббӣ амал мекунад. Дар гурӯҳи “қавӣ - қавӣ” ва ё “сушт - сушт” бо шарикӣ баробари худ донишҷӯён малакаҳои суханварӣ (нутқи муколамавӣ)-ро коркард менамоянд, ҳаҷҳои ҳамдигарро меёбанд ва ислоҳ мекунанд. Ҳангоми ташаккулёбии ҳамкориҳои байнишахсии донишҷӯён дар раванди омӯзиши ду забони хоричӣ ба василаи шавқмандӣ ва фаҳмиш иштирокчиёни муколама ё бисёрмуколама сифатҳои нав, аз ҷумла таҳаммулпазирӣ, эҳсоси ҳамдардӣ, қобилияти ба тарзи шоиста муаррифӣ кардани фарҳанги худро пайдо мекунанд, таҷрибаи ҳаётии пешинаи худро бой мегардонанд.

Таҳаммулпазирии наврасон ва ҷавонро ба дараҷаи назаррас муомилаи таҳаммулпазиронаи калонсолон ташаккул медиҳад. “Шароити пайдоиши шуури таҳаммулпазир, пеш аз ҳама, ташаккулёбии таҳаммулпазирии коммуникативӣ мебошад, ки дар асоси он таҳаммулпазирии рафторӣ ва умуман категорияи менталии таҳаммулпазирро ташаккул додан мумкин аст” (Д.И.Фелдштейн).

Мушоҳида дар машғулиятҳои гурӯҳҳои полилингвалӣ нишон дод, ки яке аз сабабҳои таҳаммулнопазирии донишҷӯён дар ҳамкориҳои байнишахсӣ дар давраи таҳсил дар шароити полилингвалӣ дар ифодаи махсусиятҳои фарҳангӣ мебошад. Масалан, дар гурӯҳҳои шуъбаҳои забонҳои англисӣ ва олмони ДДОТ, ДДЗТ ва ДДХ якҷоя бо тоҷикон ўзбекҳо, қирғизҳо, тоторҳо, туркҳо, туркманҳо, арабҳо, эронӣҳо, кореягӣҳо ва русҳо сабақ меомӯзанд. Мушоҳидаи озмоишӣ дар гурӯҳҳои номбурда нишон дод, ки дар миёни намоёндагони гурӯҳҳои бисёрэтникии мазкур дар аввали таҳсил дар ҳамкориҳои байнишахсӣ баъзан воқеиятҳои муносибатҳои таҳаммулнопазирона дар ифодаи махсусиятҳои забонӣ ва фарҳангӣ, ҳодисаҳои муносибатҳои беэҳтиромона, гоҳ-гоҳ низобомез нисбат ба фарқиятҳои фарҳангии якдигар мушоҳида мегаштанд, ки онҳо дар курсҳои болоӣ дар натиҷаи истифодаи технологияҳои тарафайнфаъолна ба созиш, таҳаммулпазирӣ, эҳсоси ҳамдардӣ ва хусни таваҷҷуҳ табдил ёфтанд.

Бо ёрии санҷиши саволномавӣ муносибати пурсидашудагон бо намоёндагони дигар гурӯҳҳои этникӣ, забон ва фарҳанги онҳо, хоҳиши таҳсили якҷоя ва ҳамкориҳои байнишахсӣ дар як гурӯҳи таълимӣ ошкор гардонда шуд. Натиҷаҳо дар ҷадвали 1 пешниҳод карда мешаванд.

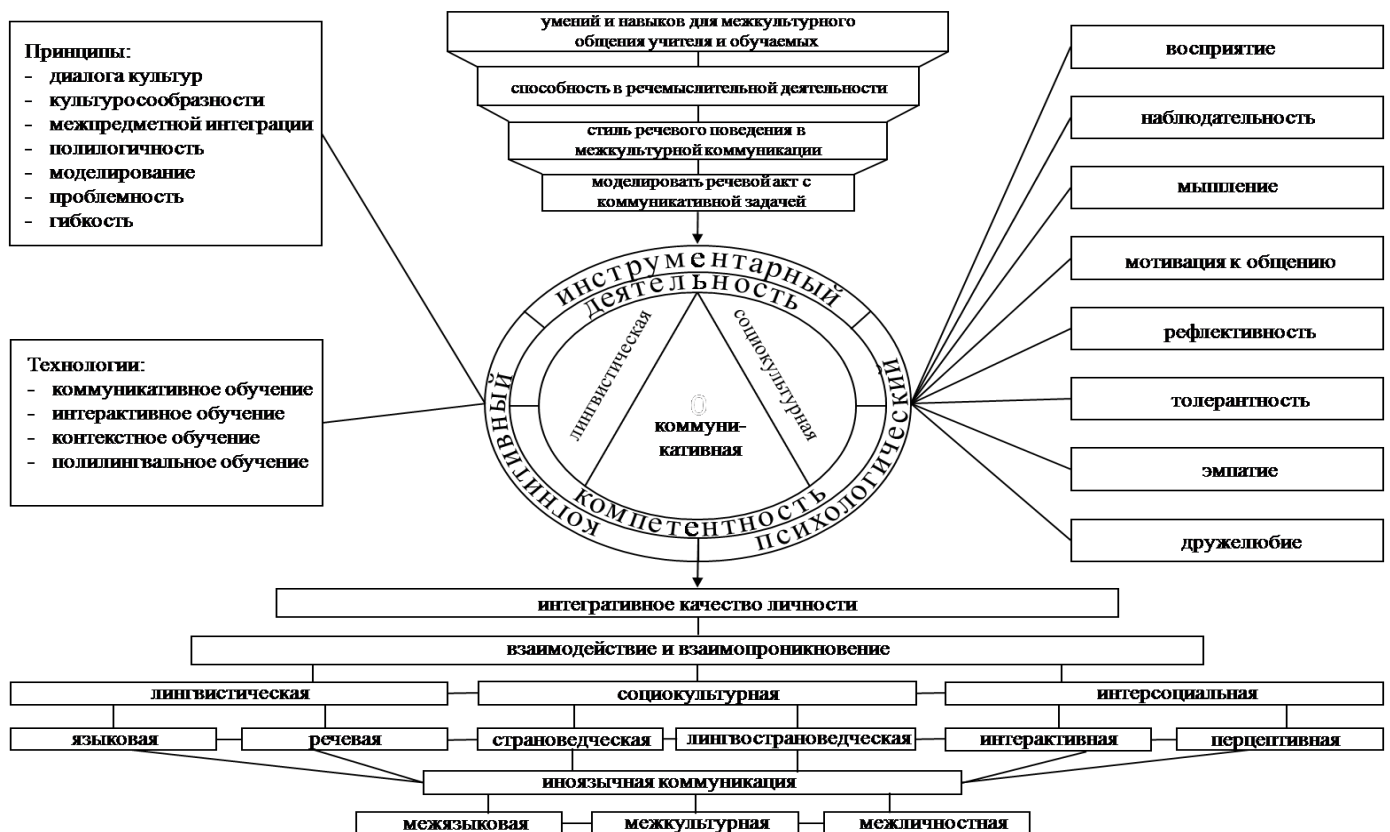
Ҷадвали 1

Сатҳи ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёни фарогирандаи ду забони хоричӣ дар шароитҳои этникӣ-фарҳангӣ (ба ҳисоби %%)

№№ т/п	Сатҳи ташаккулёбии СК	ГО		ГС	
		Мусбат	Манфӣ	Мусбат	Манфӣ
1.	Wann feiert man Weihnachten in Deutschland?	85,4	14,6	52,3	47,7
2.	Wie heißt die Hauptstadt der Republik Österreich?	86,8	13,2	53,1	46,9
3.	Wie heißt der größte See Deutschlands?	86,7	13,3	52,4	47,6
4.	Aus welchen Dialekten entstand das Schweizerdeutsch?	85,1	14,9	51,4	48,6
5.	Wie heißt die Woche vor Ostern?	87,1	12,9	51,2	48,7
6.	Wo wurde Mozart geboren?	85,2	14,8	56,2	43,8
7.	Warum heißt das Fest am 31. Dezember Silvester?	87,3	12,7	55,4	44,6
8.	In wieviel Sprachen spricht man in der Schweiz?	86,1	13,9	43,3	56,7
9.	Wann wurde J. S. Bach geboren?	84,3	15,7	44,1	55,9
	Ба ҳисоби миёна	85,2	13,8	40,6	59,4

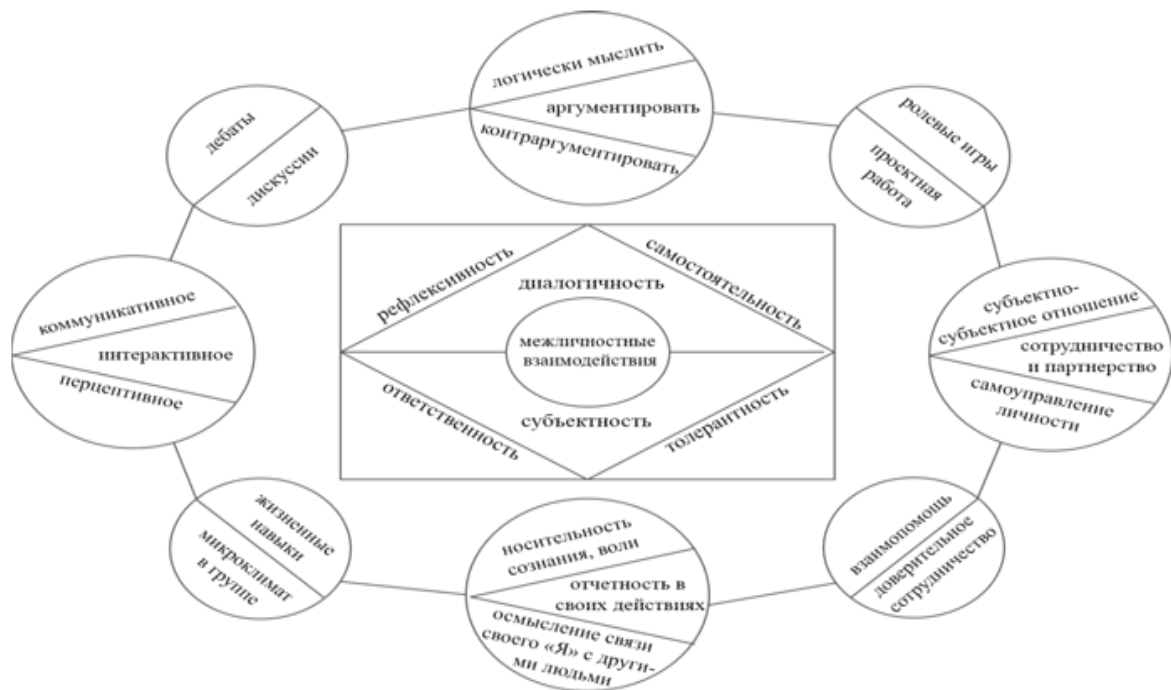
Нақшаи 1

Амсилаи ташаккулёбии салоҳиятмандии донишҷӯёни фарогирандаи ду забони хориҷӣ ҳамчун сифати ҳамгирии шахсият дар шароитҳои этникӣ-фарҳангӣ

Нақшаи 2

Амсилаи ҳамкориҳои байнишахсӣ дар ташаккулёбии рафтори шифоҳии таҳаммулпазирона

Чадвали 2

Таҳарруки инкишофи сатҳи РТШ-и донишҷӯёни ГО (ба ҳисоби %%)

Инкишофи сатҳҳо	ДДОТ-1		ДДЗТ-2		ДДХ-3		Ба ҳиоби миёна	
	I	II	I	II	I	II	I	II
Курси таълим								
Баланд	11,8	21,6	12,1	17,3	11,3	15,4	11,2	18,1
Миёна	65,8	70,6	70,7	71,9	63,5	65,7	65,1	69,4
Паст	22,4	7,8	27,2	10,8	25,2	18,9	23,7	12,5

Чунон ки аз чадвал дида мешавад, аксарияти донишҷӯёни курси якум (65, 1 %) дар ҳамкориҳои байнишахсӣ сатҳи миёнаи рафтори шифоҳии таҳаммулпазирона нишон додаанд, ки оид ба таъсиргузориҳои муайяни онҳо дар муносибат бо намояндагони дигар гурӯҳҳои этникӣ шаҳодат медиҳад. 23, 7 %-и пурсидашудагон дар курси якум сатҳи пасти РТШ-ро нишон доданд, ки ин дар бораи таҳаммулнопазирии баланди донишҷӯён ба намояндагони дигар гурӯҳҳои этникӣ дар соҳаи ҳамкориҳои байнифарҳангӣ ва байнишахсӣ бозгӯ мекунад. Ин донишҷӯён оид ба намояндагони дигар миллатҳо ақидаҳои қолабӣ ва мақсадҳои таҳаммулнопазирона доранд. Фақат 11, 2 %-и пурсидашудагон сатҳи баланди таҳаммулнопазирии этникӣ нишон доданд.

Дар курси дуюм 69, 4 %-и донишчӯён дар масъалаи ҳамкориҳои байнишахсӣ сатҳи миёнаи РТШ-ро нишон доданд, яъне барои донишчӯёни мазкур тавбамакунонии мақсадҳои ҳам таҳаммулпазирона ва ҳам таҳаммулнопазирона дар соҳаи ҳамкориҳои байнифарҳангӣ ва байнишахсӣ хос мебошад. Нишондодҳои баланди РТШ дар 18, 1 %-и пурсидашудагон мушоҳида шуданд, яъне барои ин гурӯҳи донишчӯён эҳтиром ба фарҳанг ва рафтори намояндагони дигар гурӯҳҳои этникӣ хос аст. Ғайр аз ин сатҳи баланди РТШ оид ба ташаккули симои мусбати халқи худ, номавҷудии ақидаҳои қолабӣ нисбат ба халқҳои дигар гувоҳӣ медиҳад. Сатҳи пасти РТШ дар 12, 25 %-и пурсидашудагон ба мушоҳида мерасад.

Ҳамин тариқ, пажӯҳиши баргузоркардаи мо дар бораи он шаҳодат медиҳад, ки донишчӯёни курсҳои 1-11-и шуъбаҳои забонҳои олмонӣ, фаронсавӣ ва англисии факултетҳои забонҳои романӣ-германӣ ва забони англисии ДДОТ, ДДЗТ ва ДДХ ба намояндагони дигар гурӯҳҳои этникӣ таҳаммулпазирӣ зоҳир менамоянд, ки ин бевосита сатҳи фарҳанги муоширати байналмилалӣ инъикос карда, василаи бадастоварии созиши байналмилалӣ мебошад.

Дар қисми дуюм доир ба “Методикаи инкишофи фаъолиятнокии эҷодии донишчӯён дар ҷараёни таълими ду забони хоричӣ” сухан меравад. Айни замон, вобаста бо воридшавии ҶТ ба раванди Болоня, таваҷҷуҳ ба сифати таълим кифоятан афзоиш ёфтааст. Воқеияти замони муосирро ба назар гирифта, вазифаи асосии омодагардонии касбии донишчӯён дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ ташаккулдиҳӣ ва инкишофдиҳии шахсияти педагоге ба ҳисоб меравад, ки қобилияти бо афроди ҷавон кор кардан дошта, тарбиягирандари ҳамчун арзиш ва ҳадафи асосии ҷараёни таълимӣ-тарбиявӣ дарк менамояд. Зимнан омӯзгори муосир, наватарин технологияҳо, воситаҳо ва усулҳои таълимро офарида, метавонад ба андозаи мутлақ ҳамчун шахсияти боистеъдод ва эҷодкор худро амалӣ гардонад.

Дар илми ватанӣ ва рус (С. Н. Алиев, В. И. Андреев, А. А. Деркач, У. Зубайдов, М. С. Коган, В. А. Кан-Калик, К. Д. Никандров, И. Х. Каримова, А. Н. Кочетова, М. Лутфуллоев, Г. К. Селевко, Ф. Шарифов ва дигарон) масъалаи инкишофи эҷодии шахс дар сатҳҳои байнифаннӣ, тарафайнфаъолӣ омӯхта мешавад, психологияи тафаккури эҷодӣ баррасӣ карда мешавад, ҷанбаҳои алоҳидаи масъалаи худинкишофёбии шахс мавриди пажӯҳиш қарор мегиранд.

Фаъолиятнокии эҷодии донишчӯён бо фаъолияти эҷодии онҳо вобастагӣ дорад. Дар шароитҳои билингвизм ва полилингвизм фаъолияти эҷодии донишчӯён хеле муҳим аст (С.Э.Негматов). Эҷодкорӣ қадами аввал ба инноватсияҳо аст, ки онҳо баамалбарории муваффақонаи ин ғояҳои нави муносиб мебошанд. В. В. Мороз, Г. В. Белая ва дигарон чунин мешуморанд, ки эҷодкорӣ шакли озодонаи худифодакунӣ аст. Тадқиқи рушди эҷодиёти донишчӯён марбут бо истифодаи таълими проблемавӣ муҳим ба назар мерасад, ки дар ҷаҳорҷӯбаи он асосан муносибати шахсиятӣ-фаъолиятӣ коркард шуда ва таҷассум ёфтааст. Дар зери мафҳуми таълими проблемавӣ мо бо пайравӣ аз А. А. Деркач чунин ташкили машғулиятҳоро мефаҳмем, ки он таҳти роҳбарии муаллим ба вучуд овардани вазъиятҳои проблемавӣ ва фаъолияти пурҷӯши мустақилонаи донишчӯёнро барои

ҳалли онҳо пешбинӣ менамояд, ки дар натиҷаи он азхудкунии эҷодии донишҳо, лаёқатҳо, малакаҳо, рушди қобилиятҳои фикрронӣ, босуръатгардонӣ ва босамаргардонии фаъолияти таълимгирандагон ба амал меояд.

Натиҷаҳои санҷиши суолномавии донишҷӯёни курсҳои III-V-и ДДОТ, ДДЗТ ва ДДХ оид ба инкишофи фаъолиятнокии эҷодӣ ва ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён дар раванди омӯзиши ду забони хориҷӣ нишон доданд, ки аз 180 донишҷӯи ГО ба суолҳои суолнома 84, 5 % ҷавобҳои мусбат додаанд, дар ҳоле, ки натиҷаи мазкур дар ГС 46, 8 %-ро ташкил медиҳад.

Ҳамин тавр, масъалаҳои проблемавӣ барои тафаккури самараноки ба идроки маводи мавриди омӯзиш нигаронидашуда, баргарафсозии азхудкунии механикии донишҳо, истифодаи донишҳо дар фаъолияти амалӣ тақон медиҳанд. Ба усулҳои эвристиӣ тавачҷуҳи хоса бояд дода шавад. Муваффақияти эҷоди фаъолияти самарбахшро хусусиятҳои инфиродӣ-психологии шахсият, яъне қобилиятҳои эҷодии донишҷӯён таъмин мекунанд.

Яке аз технологияҳои, ки таълими тамоюли шахсиятиро таъмин мекунанд, усули тарҳҳо, ҳамчун воситаи инкишофдиҳии эҷод, фаъолияти маърифатӣ, мустақилият мебошад.

Ҷадвали 3

Таҳарруки инкишофи фаъолиятнокии эҷодӣ ва ташаккулёбии СК-и донишҷӯёни фарогирандаи ду забони хориҷӣ (ба ҳисоби %%)

№	Сатҳи ташаккулёбии СК	ГО		ГС	
		Мусбат	Манфӣ	Мусбат	манфӣ
/п					
1	Why are the ecological problems very important today?	81,1	18,9	43,2	56,8
2	In which scientific discipline has K. V. Roentgen become famous?	81,2	18,8	42,3	57,7
3	What is the best mark/grade that students can achieve in Austria?	82,4	17,6	42,4	57,6
4	Why is the ice bear listed in the red book?	83,7	16,3	44,4	55,6
5	In which religion do people celebrate Christmas?	84,2	15,8	45,3	54,7
6	What threatens the Aral Sea?	86,8	13,2	50,2	49,8
7	Why does the President of the Republic of Tajikistan support the learning of foreign languages?	86,4	13,6	52,1	47,9
8	What has motivated you to study and learn a foreign language?	86,3	13,7	52,4	47,6
9	Why have you chosen to become a teacher for German language?	84,9	15,1	44,5	55,5
10	Why do you study two foreign languages at the University of Pedagogics?	87,8	12,2	51,3	48,7
	Ба ҳисоби миёна	84,5	15,5	46,8	53,2

Типологияи тарҳҳо гуногуншакл аст. Тибқи ақидаи Е. С. Полат, тарҳҳо метавонанд ба монотарҳҳо, коллективӣ, шифоҳӣ-нутқӣ, манзаравӣ, хаттӣ ва Интернеттарҳҳо тақсим шаванд (Е.С.Полат). Ҳарчанд дар таҷрибаи амалӣ баъзан бо тарҳҳои омехта кордор шудан лозим меояд, ки дар онҳо нишонаҳои тарҳҳои пажӯишӣ, эҷодӣ, тамоюли амалӣ дошта ва иттилоотӣ мавҷуданд.

Маълумотҳои муқоисавии буришҳои озмоишӣ дар сатҳи инкишофи фаъолиятнокии донишҷӯён дар сатҳи муошират дар факултети забонҳои романи-германи ва забони англисии ДДОТ, ДДЗТ ва ДДХ дар ҷадвали 4 оварда шудаанд.

Ҷадвали 4

Таҳарруки инкишофи фаъолиятнокии эҷодии донишҷӯён дар сатҳи муошират (ба ҳисоби %%)

курсҳо	Сатҳҳои муошират											
	Коммуникативӣ				Тарафайнфаъолӣ				Персептивӣ			
	I к	II к	III к	IV к	I к	II к	III к	IV к	I к	II к	III к	IV к
го	65,4	86,2	87,5	88,5	54,8	54,9	55,1	55,4	54,7	64,8	65,8	66,2
гс	44,4	64,6	64,9	65,1	33,6	33,7	33,8	33,8	43,7	43,8	44,1	44,2

Чунон ки ҷадвал нишон медиҳад, сатҳи ташаккулёбии муошират аз курс ба курс боло меравад. Масалан, дар донишҷӯёни курси II-и ГО сатҳи ташаккулёбии қобилиятҳои коммуникативӣ 86, 2 %-ро ташкил додааст, дар ҳоле, ки он дар ГС 64, 6 % буд. Дар курси III дар донишҷӯёни ГО сатҳи ташаккулёбии қобилиятҳои тарафайнфаъолӣ 55, 1 %-ро ташкил медиҳад, дар таълимгирандагони ГС - 33, 7 %. Дар донишҷӯёни курси IУ (бакалавр) сатҳи ташаккулёбии ҷанбаи персептивии муошират 66, 2 %-ро ташкил дод, дар донишҷӯёни ГС - 44, 2 %-ро.

Зикр бояд намуд, ки дар аксарияти донишҷӯён рушди лаёқатҳои мувофиқати психологӣ мушоҳида карда шуд. Афзоиши онҳо ба таври зерин шаҳодат дода мешавад: лаёқатҳои персептивӣ - 52, 2 %, шавқмандӣ - 53, 5 %, ҳамдардӣ - 41, 6 %. Аммо дар ГО зимни ҳамин гуна мундариҷаи таълим тарзҳои муносиб ва низомҳои машқҳо истифода бурда нашуда буданд, тағйироти зиёд ба чашм нарасиданд.

Қисми сеюм “Инкишофи фарҳанги коммуникативии омӯзгорони ояндаи ду забони хориҷӣ дар фаъолияти берун аздарсӣ ҳамчун воситаи инкишофи забонии билингвалии хонандагон”-ро тадқиқ менамояд. Худамалишавии хонандагон дар ҷараёни таълим бо ёрии тарзҳо ва усулҳои гуногун имконпазир аст. Зимнан дар илми муосир ба усулҳои тарафайнфаъолонаи таълим аҳамияти калон ҷудо карда мешавад, чунки онҳо ба фаъолияти таълимии якҷояи суръатнок, муошират, ҳамкориҳои омӯзгор ва муҳассилин тамоюл доранд ва имкон медиҳанд, ки барои худамалишавии муҳассилин фазои таълимӣ ташкил карда шавад.

Ташаккули фарҳанги коммуникативӣ дар як қатор концепсияҳои фалсафӣ ҳамчун идроки яқлухтии худ аз ҷониби шахс бо роҳи худамалигардонӣ дар фаъолияти аз лиҳози ҷамъиятӣ аҳамиятнок (М. М. Бахтин, Н. А. Бердяев, Г. Гегел, Г. С. Батишев, М. С. Каган ва дигарон), ҳамчун дар амал ҷорикунони кӯшишҳои барои озодии ботинӣ, ки принсипи универсалии фаъолият ва инкишофи одам мебошад (Н. А. Бердяев, И. Кант, Х. Р. Яусс ва дигарон), баррасӣ мешавад.

Чустучӯӣи технологияҳои ташаккулдиҳии мунтазамона ва мақсадноки фарҳанги коммуникативии омӯзгори ояндаи ду забони хориҷӣ аллакай дар марҳилаи омодаسازیи касбӣ вазифаи илм ва таҷрибаи педагогӣ мегардад. Ба ҳалли вазифаи сабабияти иҷтимоӣ дошта фаъолияти театрӣ-бозигарии донишчӯён мусоидат менамояд, ки аз маҷмӯи ҳолатҳои драматикии шомили зиддиятҳои фарҳангӣ ё ҳаётию ваъзиятҳои зоҳирӣ ва ботинӣ иборат буда, донишчӯ дар онҳо ҳамчун муаллиф, иҷроқунанда ва коргардони амалиёти драматикие, ки эҳсосоти ҳамдилӣ, шавқмандии ҳолати азсаргузаранда, дарки муносибати худ ба ваъзиятро талаб мекунанд, амал менамояд.

Дар давоми даҳ соли охир ба факултетҳои забони англисӣ ва забонҳои романӣ-германи ДДОТ ва ДДХ донишчӯёни бакалавр ва магистрҳо аз донишгоҳҳои ҶҶО ва Австрия ҳамчун коромӯз ташриф оварданд (К. Клаусман, Т. Хаузен, Ю. Дайче, М. Алберс, Л. Ситлау, М. Риедер, Э. Пфлугер, Ю. Дюрнбергер, Р. Шмидт ва дигарон). Коромӯзҳои номбурда оид ба амалияи нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ машғулиятҳо ва оид ба забонҳои олмонӣ ва англисӣ кори беруназсинфӣ мегузаронанд. Аз ҷумла зери роҳбарии хонум Ю.Дюрнбергер клуби мубоҳисавии дорои хусусияти фарҳангшиносӣ амал мекард. Хонум Э.Пфлугер ҳамчун кори беруназсинфӣ ба анъанаву таомулҳои халқҳои олмонӣ ва тоҷик таваҷҷуҳи хоса нишон дод: бо ёрии донишчӯёни тоҷик ва олмоние, ки забони тоҷикиро меомӯхтанд, инсценировкаҳои «Das Herz der Mutter - Дили модар», «Der kranke König – Шоҳи дардманд» ва ғайра баргузор карда шуданд, ки онҳо ба рушди фарҳанги коммуникативии омӯзгорони ояндаи ду забони хориҷӣ дар кори ғайритаълимӣ ҳамчун воситаи рушди забонии билингвалии толибилмон мусоидат намуданд.

Чунин шароитҳо ба амал чорӣ карда, дар ДДОТ ва ДДҚ кор бо матнҳои дорои муколамаҳо, озмунҳо барои хониши беҳтарини монологҳои адабӣ, театрикунони сюжетҳо, тафсири матни муаллиф аз номи яке аз қаҳрамонҳо, супоришҳо дар иртиботи пешгӯӣи сюжет бо таъя ба унвони видеофилм гузаронда шуданд. Кор бо маводҳои видеоӣ (“стоп-кадр”, фосилаи иттилоотӣ ва ғайра) ба донишчӯён имкон дод, ки аҳамияти воситаҳои ғайрилафзӣ муоширатро қадр кунанд (Плеханов). Фаъолияти бо идроки маводҳои аудиоӣ (муколамаҳо, мусоҳибаҳо) вобастабуда ба инкишофи лаёқатҳои мувофиқан дарк намудан ва ифода кардани иттилоот ва эҳсосот мусоидат кард. Супоришҳои мазкур барои дар донишчӯён ташаккул ёфтани омодагии психологӣ ба қабули зухуроти нав, рушди таъсиргузори ба шахси дигар ва худ мусоидат намуданд.

Боби чорум ба “Технологияи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии омӯзгорони ояндаи ду забон дар шароитҳои муоширати байнифарҳангӣ” бахшида шудааст.

Дар қисми якум “Курси махсус ҳамчун шароити ташаккулдиҳии мақсадноки фаъолияти интерактивӣ дар шароитҳои билингвалӣ” баррасӣ мегардад. Айни замон ҳадафи омӯзиши забони хориҷӣ таълими муошират бо забони хориҷӣ дар заминаи муколамаи фарҳангҳо мебошад. Фаҳмиши мазкури ҳадаф аз ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативие, ки салоҳияти забонӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангиро дар бар мегирад, иборат аст.

Вазифаи аввалиндараҷаи омӯзгор дар он ифода меёбад, ки ба омӯзгорони ояндаи забони хориҷӣ барои муайян кардан ва фаҳмидани он, ки дар айни ҳол

барои ҳалли масъалаи муайян кадом донишҳо ба онҳо камӣ мекунад, сари вақт ёрӣ расонад ва ҳамчунин ёрӣ расонад, ки таълимгирандагон ин донишҳоро ба даст оваранд (С.Н.Алиев). Донишҷӯён як қисми донишҳоро, дар китобхона, бо захираи маълумотҳои педагогӣ кор карда, як қисмашро дар машғулиятҳои лексиявӣ, амалӣ, машваратӣ ба даст меоранд. Ошкорасозӣ ва идроки талабот нисбат ба ин ё он дониш дар ҷараёни кор ва пур кардани “Рӯзномаи худбаҳодихӣ”-и донишҷӯён сурат мегирад. Ба иҷро расондани давраи мақсаднок барои ташкилдиҳии ҳолати муваффақият, ҷустуҷӯи роҳҳои худинкишофдиҳӣ ва худамалисозии касбӣ, афзоиши талабот ба амиқ гардондан ва густариш додани донишҳо, идроки мавқеи касбии худ ва дар натиҷа баландравии итиминон ба нерӯҳои худии донишҷӯён, биниши возеҳи ҳадафҳо ва самарои ниҳии фаъолияти таълимӣ, муътақидӣ ба аҳамиятнокии кори иҷрошаванда барои дурнамоҳои минбаъда мусоидат мекунад.

Қисмати сабабноқӣ тавассути ба вучуд овардани майлон барои зарурати азхудкунии низоми донишҳо ва қобилиятҳои амалиявӣ фаъолияти тарҳрезӣ татбиқ меёбад. Ташкилдиҳии раванди ташаккули салоҳиятмандии тарҳрезӣ фаъолияти коллективонаи донишҷӯёнро тақозо мекунад, ки дар рафти он тарҳҳои таълимӣ сохта мешаванд (В.А.Болотов). Хусусияти муҳими ҳамкориҳои миёни донишҷӯён мубодилаи афкор мебошад, ки ба иштирокчиёни фаъолият таъсири мусбат мерасонад. Мавзӯи лексия ҳамчун масъалае ифода карда шуда буд, ки онро яққоя ҳал намудан зарурат дошт. Дар баробари ин, мо донишҷӯёнро бо якчанд намунаи ҳалли масъала, бо бисёр нуқтаҳои назар оид ба масъалаи мавриди баррасӣ ва муносибатҳои илмӣ барои ҳалли он шинос кардем. Ҳангоми омӯзиши мавзӯи донишҷӯён дар баррасии масъала фаъолона ширкат меварзиданд, ҷавоб медоданд ва нуқтаи назари худро марбут ба суолҳои пешниҳодшуда изҳор менамуданд.

Барои татбиқи усулҳои эҷодии интихобкарда сохтори инноватсионии гузарондани машғулиятҳо коркард шуд, ки ба туфайли он донишҷӯ мустақиман бо иттилооти таълимӣ ҳамкорӣ мекунад, мустақилона таҳлил ва ҷамъбасти онро иҷро мекунад, донишҳои бадастовардари хулоса мекунад, роҳҳои дар амал ҷорӣ намудани онҳоро ҷустуҷӯ мекунад (О.В.Чаплигина). Дар натиҷаи чунин фаъолиятро ташкил додани муаллим донишҷӯ объекти маърифатро кор мефармояд, ки ин имконият медиҳад дар ӯ қобилият ба ҷамъоварии мустақилонаи донишҳо (худомӯзӣ); ҳавасмандӣ ба ҷараёни кор бе муаллим (худтарбиякунӣ); қобилият ба кор бе назорати мустақими муаллим (худташкилӣ ва худинтизомӣ) ташаккул дода шавад (К.Я.Вазина).

Дар ҷараёни ташкилдиҳии машғулиятҳои лексиявӣ дар донишҷӯён малакаҳои кор бо дастгоҳҳои аудиоӣ ва видеоӣ коркард шуданд (онҳо дар интиҳоби маводи зарурӣ иширок намуданд, ин ё он порчаи кинофилм, диафилм ё муколамаро дар марҳилаи муайяни машғулияти лексиявӣ ба кор медароварданд). Ба донишҷӯёни нисбатан саводнок ва фаъол (Т.Назаров, А.Ҷабборов, Г.Саидмуродова, Н.Саидова, Ш.Шозедов ва дигарон) омодагии слайдҳо барои лексия, шарҳи баъзе масъалаҳои дар намуди мазкури машғулият баррасишаванда бовар карда шуд.

Баъди ин донишҷӯён тавсифи мухтасари масъалаҳо ва муаррифи роиғирифтанд, ки ин онҳоро барои фикр кардани тактикаи суҳанронӣ дар назди шунавандагон, таҳлил кардани шакли усули пешниҳодгаштаи ташкили

машғулияти семинарӣ маҷбур менамуд. Чунин машғулиятҳо бо машғулиятҳои, ки дар онҳо ба донишҷӯён тартиб додани супоришҳои дидактикӣ барои ҳамкурсони худ оид ба ин ё мавзӯ пешниҳод карда мешуд, иваз мегардиданд. Ҳамин тавр, амали “донишҷӯ дар нақши омӯзгори забони хориҷӣ” имконпазир гардонд, ки мазмун ва мақсади муоширати донишҷӯ бо омӯзгор тағйир дода шавад.

Дар рафти гузарондани курси махсус умуман ва тарҳсозии бозигӣ аз ҷумла, мо техникаҳои тренинги истифода бурдем (Н.М.Беленкова), ки онҳо ба инкишофдиҳии сифатҳо, хусусиятҳо, малакаҳо, қобилиятҳо ва майлонҳои инсон, ки дар зимни тарҳезии раванди таълим зоҳир мешаванд ва рушд меёбанд, нигаронида шуданд.

Ташаккулдиҳии салоҳиятмандии барномавии донишҷӯён дар фаъолияти омӯзишӣ-касбӣ, ки тавассути воридсозии донишҷӯён ба фаъолияти коллективӣ ва мустақилона амалӣ мегашт, идома ёфт (Н.Ф.Коряковтсева). Ин намуди фаъолиятро донишҷӯён дар машғулиятҳои озмоишгоҳи эҷодӣ амалӣ менамуданд. Машғулиятҳо ҳам дар мактаби олии ва ҳам дар мактаби миёна пеш аз таҷрибаомӯзии педагогии донишҷӯёни курси IV ва дар давоми он ташкил карда шуданд. Ташкили озмоишгоҳи эҷодӣ се давраро пешбинӣ менамуд: ҷустуҷӯӣ, тарҳрезӣ ва таҳлилӣ.

Амсилаи таҳиякарда ва санчидаи мо оид ба ташаккулдиҳии салоҳиятмандии тарҳрезии омӯзгорони ояндаи ду забони хориҷӣ, ки чунин шаклҳои корро ҳамчун курси махсуси “Тарҳрезии дарси забони олмонӣ дар мактаби таҳсилоти миёнаи умумӣ”; тарҳрезии бозигӣ, ки техникаҳои тренинги ва тарзҳои хурдтаълимро истифода мебарад; озмоишгоҳи эҷодӣ, ки дар машғулиятҳои он фаъолияти бефосилаи тарҳрезии донишҷӯён ташкил карда шуд, имконят дод, ки амалияи педагогиро дар мактаб бо мундариҷаи нав пурра гардонем.

Дар қисми дуюм “Таҳлили вазъи барномаҳои таълимӣ ва китобҳои дарсӣ оид ба забонҳои хориҷӣ” масъалаҳои асосии тартиб додани барномаҳои таълимӣ оид ба забони хориҷӣ барои муассисаҳои таҳсилоти олии забонӣ баён карда шудаанд, таҳлили муқоисавии муносибати пажухишгарони ватанӣ ва хориҷӣ ҷиҳати интихоби мундариҷаи барномаҳои мазкур анҷом дода шудааст. Принсипҳои имконпазирӣ таҳияи барномаи таълимӣ бо баҳисобгирии асли мавзӯӣ, махсусиятҳои фаъолияти шифоҳӣ-фикрии таълимгирандагон, ҳамгирии байнифанонӣ, тағйирёбандагӣ ва ҷанбаи байнифарҳангии забон баррасӣ карда мешаванд.

Барномаҳо оид ба забони хориҷӣ ҳамеша дар маркази диққати педагогҳо, психологҳо ва лингводидактҳо қарор доштанд. Чунки барнома қисмати хеле муҳими раванди таълим аст ва бояд асбоби чандири идоракунандаи ҳам мақсадҳо, ҳам мазмун, ҳам технологияҳо ва ҳам назорат бошад. Мувофиқи ақидаи Н. Д. Галскова, “идеологияи муосири таълим ба барномаи шакли нав талаботи зеринро пеш мегузорад: барнома бояд идоракунии дағалонаро истисно бикунад; он бояд тибқи принсипи ҳамбастагии таълими забонҳои хориҷӣ бо ҳадафҳои умумитаълимӣ ба роҳ монда шавад; бояд равандҳои инноватсиониро инъикос намояд; ҳуҷҷати мазкур барои қаноатбахшии услуби инфиродии таълимии ҳар омӯзгор, на барои саҳт маҳдуд кардани воситаҳо ва тарзҳои таълим муқаррар карда шудааст; баҳисобгирии навъи муассисаи таҳсилотӣ зимни ошкорсозии моҳияти

чанбаҳои прагматикӣ ва умумитаълимӣ зарур аст; хусусияти фаъолна доштани барнома ҳатмист”, ва ғайра.

Бояд махсус қайд кард, ки бо ташаббуси Вазорати маориф ва илми ҚТ танҳо ба наздикӣ тартибдиҳии барномаҳои таълимӣ, стандартҳо ва китобҳои дарсӣ барои муассисаҳои таҳсилоти олии омӯзгории забонӣ ба забони тоҷикӣ, бо баҳисобгирии талабот ба хатмкунанда, оғоз гашт. Дар маорифи хориҷӣ, коллективро, ки бо он кор кардан лозим меояд, пешакӣ омӯхта, барномаҳо барои гурӯҳи мушаххаси таълимгирандагон тартиб дода мешаванд. Аммо ин гуна барномаҳо хусусиятҳои фарҳангии толибилмони тоҷикро ба назар намегиранд.

Барои коркарди барномаи таълимӣ оид ба забонҳои олмонӣ, англисӣ ва фаронсавӣ нақши муҳимро вазифаи фарҳангофаринӣ, компенсаторӣ ва мутобиқати таълим мебозад. Вобаста аз он, ки дар барномаи таълимӣ ба чӣ таваччуӣ асосӣ дода мешавад ва кадом гуна муносибат умда мебошад, дар усулҳои ватанӣ ва хориҷӣ се навъи асосии барномаҳо тафовут дода мешаванд: синтетикӣ, таҳлилӣ ва функционалӣ.

Дар миёни тадқиқоте, ки ба коркарди амалиявии усулҳои таълими забони хориҷӣ равона карда шудаанд, тартибдиҳии барномаҳои таълимӣ ва китобҳои дарсӣ, бо баҳисобгирии қисми таркибии бисёрфарҳангии он, бо тадқиқоти худ олимони ватанӣ С. С. Авғонов, С. Н. Алиев, М. Н. Азимова, К. А. Алидодхорова, С. Я. Балхова, Г. С. Белякова, У. Болтабоева, Болтаев, С. С. Қоматов, У. Каримов, А. Мамадназаров, Х. Х. Мирзоев, Ш. М. Мухторов, С. Э. Негматов, К. П. Пиров, Саидов, Х. Г. Сайфуллоев, П. Н. Сатская, А. Шарифов, П. Д. Қамшедов ва дигарон саҳми калон гузоштаанд.

Таҳлили ҳолати омӯзиши забони хориҷӣ нишон медиҳад, ки таълими забонҳои хориҷӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии ҚТ бо шарофати тағйирёбии муносибатҳо ба таълим, гузариш ба речаи тамоюли шахсӣ, ҷорисозии китобҳои дарсии насли нав, ки дар асоси муносибати салоҳиятмандона тартиб дода шудаанд, хеле беҳтар гардидаст. Ба баландшавии сифати таълим инчунин инкишофи мухторияти муҳассилин, баландшавии мунтазами маҳорати касбии омӯзгорони забони хориҷӣ мусоидат мекунад, ки онҳо донишҳои дар хориҷа азхудкардашонро дар амал истифода мебаранд; дар дарсҳо муносибатҳои коммуникативӣ, тамоюли шахсиятӣ доштаро татбиқ менамоянд, технологияҳои иттилоотӣ-коммуникативиро истифода мебаранд, моҳирона фазои муоширати ғайрзабониро ташкил медиҳанд, шавқмандӣ ба омӯзиши фанро тавассути шаклҳои тарафайнфаъолнаи кор дастгирӣ менамоянд, усули тарҳи таълимиро барои инкишофдиҳии лаёқатҳои эҷодии толибилмон амалӣ мегардонанд, хусусиятҳои психологӣ ва физиологӣ донишҷӯёни курсҳои 1-У-ро ҳангоми нақшакашӣ ва гузарондани машғулиятҳо ба ҳисоб мегиранд, ки бо ин сатҳи баланди аз ҷониби хонандагон азхудкунии маводи таълимиро таъмин месозанд.

Дар қисми сеюм “Амалигардонии муносибатҳои фаъолна ва салоҳиятмандона ба ташаккули салоҳиятмандии коммуникативии омӯгорони ояндаи ду забони хориҷӣ дар давраи таҷрибаомӯзии педагогӣ” баррасӣ карда мешавад. Омодагии муаллими забони хориҷӣ ба амалигардонии муносибатҳои фаъолна, салоҳиятмандона ва фарҳангшиносона бо фаъолияти касбӣ вобаста аст ва аҳамияти калони иҷтимоӣ ва амалиявӣ дорад. Бо бадастоварии мустақилият дар

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар заминаи иҷтимоӣ-фарҳангии омӯзиши забонҳои хориҷӣ тағйироти назаррас рӯй доданд: робитаҳои мустақими байни мактабҳои тоҷикӣ ва хориҷӣ тавсеа ёфтанд, коркарди якҷояи барномаҳои таълимӣ оид ба мубодилаи байнимактабии фарҳангӣ ва таҳсилотӣ, оид ба фаъолияти якҷояи мактабҳо ҳамчун шарикон дар соҳаи морифии умумиаврупоӣ, инкишофи байналмилалӣ мактаббачаҳо, оид ба иштирок дар тарҳҳои байналмилалӣ шуруъ гашт (А.Барблан). Концепсияи “фарҳанги бесарҳад” ба зарурати таҷдиди назари ҳадафҳо, вазифаҳо, мундариҷа ва технологияҳои таълими забони хориҷӣ дар мамлакат, зимнан бо баҳисобирии таҷрибаи бойи миллӣ ва байналмилалӣ таълими забони хориҷӣ, оварда расонд.

Агар доир ба истифодаи матнҳои хусусияти асли дошта барои омодаسازی Интер-шоу, иди театрикунонидашуда барои хонандагони синфҳои У-УШ-и муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Душанбе, гимназияҳои “Сафина” ва ба номи Гётеи Хучанд суҳан равад, пас ин “ба инкишофёбии фикрронӣ ва салоҳияти шифоҳӣ дар чаҳорҷӯбаи муколамаи фарҳангҳо мусоидат кардааст”. Басаҳнагузори афсонаҳо бо забони олмонӣ қобилиятҳои мувофиқакунонии амалиёти худ бо дигар хонандагонро талаб мекард. Рафти омодаسازی аз қабилӣ: интихоби сенария, тайёр кардани либосҳо, ороишот, машқгузаронӣ аз худӣ ид бештар аҷиб буд. Масалан, аллакай якчанд сол толибилмони синфҳои УШ-и мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумии №№ 1, 28, 33, 89-и шаҳри Душанбе бо мадади коромӯзон зери сарвари методистҳо З. Хоркашева, Ф. Раҷабова, К. Ҷӯрабекова ва дигарон спектаклҳои “Нонро эҳтиром кунед!”, “Толори рассомии Дрезден” ва дигарҳо ба намоиш гузошта мешаванд, ки муҳтавои онҳо барои омӯзиши анъанаю таомулҳои халқҳои тоҷик ва олмонӣ муҳим буда, бо ҳамин коммуникатсияи байнифарҳангии хонандагонро раванқ мебахшад.

Таҳлили суолномаҳои мактаббачагони синфҳои УШ-ХУ (476 хонанда) аз мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумии №№ 1, 8, 9, 21, 28, 33, 53, 72, 89-и шаҳри Душанбе, ки дар онҳо таҷрибаи педагогии донишҷӯёни фарогирандаи ду забони хориҷӣ гузаронда шуданд, сифатҳои самаранокеро ошкор гардонд, ки онҳо барои иҷрои вазифаҳои муҳими педагогии таълим имконият додаанд. 64, 3 %-и мактаббачаҳо ба чунин сифатҳо: тоқатнокӣ, хайрхоҳӣ, худдорӣ, боадабӣ, эҳтиром нисбати дигар муаллимон ишора карданд, 35, 7 %-и иштирокчиён бошанд, ба адолатнокӣ ва поквичдонӣ афзалият доданд. Дар ҷойи аввал мафҳуми “таҳамулпазирӣ” зикр карда мешавад ва “дар фаъолияти касбии омӯзгори ду ЗХ зуҳур ёфта, фарҳанги таҳамулпазирӣ ӯро нишон медиҳад. Ба ақидаи толибилмон, омӯзгоре, ки дорои тамкин, тоқатнокӣ, хусни тафоҳум ба атрофиён аст, дар синф фазои мусбати эҳсосотӣ, шароитҳои аз лиҳози психологӣ бароҳат барои худамалигардонӣ дар фаъолияти маърифатӣ фароҳам меоварад, рағбат ба фан ва азхудкунии бомуваффақияти донишҳо, баландбардории сабабнокии таҳсилро ҳавасманд мегардонад”. Бо ҳамин ташаккулёбии фарҳанги таҳамулпазирӣ ба донишҷӯёни омӯзандаи ду забони хориҷӣ мусоидат мекунад, ки онҳо сатҳи баланди салоҳиятмандии коммуникативии касбиро нишон диҳанд ва таълими босифати бачаҳоро таъмин намоянд.

Дар давраи таҷрибаомӯзии педагогӣ донишҷӯ, ба муҳити таълимии бисёрфарҳангии касбӣ ғӯта зада, бояд бо он мувофиқат кунад, таҷрибаи зарурии

корӣ ҳосил созад (В.В.Кашаева), меъёрҳо ва қоидаҳои муайяни муошират дар коллективро азхуд намояд. Ҳамчун натиҷаи ҳамкории хуби касбии маъмурияти аксари мактабҳо, коллективи омӯзгорон ва донишҷӯёни таҷрибаомӯз воқеияте хидмат расонд, ки қисми муайяни собиқ хатмкунандагони шуъбаҳои забонҳои англисӣ ва олмонӣ ДДОТ, ДДЗТ ва ДДХ баъди итмоми муассисаи таҳсилоти олии ҳамон мактабҳоро интихоб месозанд, ки дар онҳо таҷрибаомӯзии педагогиро гузашта буданд. Таҳриқ барои кор дар баъзе мактабҳои дорои таълими забони хориҷиро коромӯзии яксола дар муассисаҳои таҳсилоти олии ҶҶҶО барои такмилдиҳии забони хориҷӣ, шиносӣ бо фарҳанги мамлакат ва баланд бардоштани омодагии касбӣ ташкил медиҳад. Чунин имконияти мусоид ба хатмкунандагони собиқ Т. Назаров, З. Давлатова аз ММ № 89 ва У. Мадиева аз ММ № 28-и шаҳри Душанбе муяссар гардид.

Дар чаҳорҷӯбаи тарҳи “ZfA - Zentrale für Auslandsschulwesen“ (Маркази омӯзиши забони олмонӣ дар хориҷа) ду намояндаи забони олмонӣ аз ҶҶҶО - хонум Т.Клайншмидт дар ММ № 29-и шаҳри Душанбе ва хонум М.Ферингер дар гимназияи ба номи Гёте, ҷаноби Ф.Хертсиг дар Хуҷанд як бор дар як ҳафта ба муаллимони муассисаҳои таҳсилоти мазкур барои омодагардонии хонандагон ба супоридани имтиҳон барои ДСД (дипломи забони олмонӣ) семинар мегузаронанд. Ғайр аз ин, семинарҳои номбурда барои муттаҳид намудани ҳама самтҳои фаъолият, ки бо баландбардории обрӯ ва нуфузи касби омӯзгори забони хориҷӣ (олмонӣ) вобаста аст, таҷаммуӣ ҳама корҳо оид ба омодаسازی кадрҳои педагогӣ, ки дар муассисаҳои таҳсилоти мазкур бо мақсади ташаккулдиҳии типӣ нави омӯзгор ҳамчун ташкилкунандаи фазои эҷодии таълимӣ-тарбиявӣ, илмӣ-чустучӯӣ ва фарҳангӣ иҷро мегарданд, мусоидат мекунад (В.В.Мороз).

Таҷрибаомӯзии педагогӣ дар ташаккулёбии мутобиқати касбии омӯзгорони ояндаи забони хориҷӣ ҷойи махсусро ишғол мекунад. Он ҳалқаи пайвандкунандаи байни омодагии назариявӣ донишҷӯён дар муассисаи таҳсилотӣ ва кори мустақилона дар мактаб мебошад. Дар назди муаллимони забони хориҷӣ вазифаи ташаккулдиҳии шахсияте меистад, ки барои иштирок кардан дар коммуникатсияи байнифарҳангӣ қобилият дорад. Дониستاني пасманзари иҷтимоӣ-фарҳангӣ хеле муҳим аст, чунки бе он салоҳиятмандии коммуникативиро ҳатто дар ҳудудҳои маҳдуд ташаккул додан номумкин мебошад (В.В.Сафонова). Аз ин сабаб дар бораи махсусиятҳои мамлақати забони мавриди омӯзиш тасаввурот доштан ҳатмист. Омӯзиши фарҳанг ва забон на танҳо дар худ ғояҳои умумитаълимиро фаро мегирад, балки дар баробари ин рушди шахсиятро таъмин менамояд, сабабнокии хонандагонро дастгирӣ мекунад. Ташаккулёбии сабабнокии мусбат дар асоси инкишофи шавқмандии маърифатии толибилмон, талабот нисбат ба азхудкунии донишҳо, лаёқатҳо, малақаҳои нав сурат мегирад.

Воситаи самарабахштарини ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативӣ сафарҳо ба мамлақатҳои хориҷӣ мебошанд, ки дар он ҷойҳо хонандагон бо анъанаву ойинҳои мамлақати бегона аз наздик ошно мешаванд. Барои барқарорسازی робитаҳо дар байни хонандагони тоҷик ва олмонӣ бо ёрии молиявӣ бунёди олмонӣ “Равобити Ғарбу Шарқ” тарҳи муҳим коркард шуда буд. Ба муҳассилини гимназияи ба номи Гётеи шаҳри Хуҷанд ва мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумии №№ 21, 28, ва 89-и Душанбе ва мактаби № 11-и Қӯрғонтеппа

имконияти хуб муяссар гашт, ки дар он ҷойҳо донишҷӯён аз ДДЗТ, ДДОТ, ДДХ ва ДДҚ таҷрибаомӯзии педагогӣ гузаштанд. Аллакай беш аз даҳ сол ин ҷониб, аз соли 2002 дар вақти таътилҳои зимистона ва тобистона мактаббачаҳои тоҷик ба ҶҶФО мераванд.

Намуди якуми таҷрибаомӯзии мактабиро мо “Таҷрибаомӯзии мушоҳидаи дарсҳои намунавӣ ва шиносшавӣ бо кори беруназсинфӣ” меномем. Ин намуди таҷрибаро донишҷӯён дар курси II азхуд мекунанд. Намуди мазкури таҷриба ҳамчун воридшавии донишҷӯён ба доираи воқеии масъалаҳои меҳнати касбии омӯзгори забони хориҷӣ, шиносшавӣ бо мундариҷаи кори ӯ баррасӣ карда мешавад. Ин давраи якуми раванди мутобиқшавии касбии донишҷӯён аст, чунки онҳо бори аввал бо фаъолияти амалиявии омӯзгорӣ ошно гашта, зимнан қобилиятҳо ва малакаҳои аввалини барои ташкилдиҳии муваффақонаи ҷараёни тарбиявӣ-таълимӣ зарурро никишоф медиҳанд; бо таҷрибаи педагогии муаллимони мактабҳо вобаста ба таълими забони хориҷӣ шинос мешаванд. Дар рафти таҷрибаомӯзӣ ҳамчунин омодагии психологии донишҷӯён ба фаъолияти омӯзгорӣ амалӣ мегардад, муносибати пажӯҳишӣ ва эҷодӣ ба он коркард мешавад. Яъне таҷрибаомӯзии педагогии “Таҷрибаомӯзии мушоҳидаи дарсҳои намунавӣ ва шиносшавӣ бо кори беруназсинфӣ” як навъ “пули хурд”-и мутобиқат ба намуди дуҷуми таҷрибаомӯзӣ - “Таҷрибаомӯзии дарсҳои санҷишӣ ва гузарондани кори беруназсинфӣ” аст, ки ҳадафи асосии он мутобиқшавии муаллимони оянда ба шароитҳои кор дар мактаб буда, он дар ҳамкориҳои зичи донишҷӯ, роҳбари таҷрибаомӯзӣ ва муаллими синфҳои У-1Х-и мактаби асосӣ сурат мегирад.

Онҳо оид ба ташаккулдиҳии миқдори камтарини ҳатмии лаёқатҳо ва малакаҳои касбӣ-педагогии омӯзгорони ояндаи забони хориҷӣ кори мақсаднок мебаранд. Дар намуди мазкури таҷрибаи педагогӣ “дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ ташаккул ёфтани майлони хонанда ба интихоби фарҳангӣ, тасдиқи имконияти риоя кардани фарҳанги миллӣ, мардумии худ, эътирофи ҳуқуқ ба мавҷудият ва рушди фарҳанги дигар халқҳо” муҳим аст (И.С.Соловёва). Ин вобаста ба он муҳим менбшад, ки дар ҶТ як қатор ноҳияҳо аз ҷиҳати ҳайати миллӣ ва этники хеле гуногунанд. Намуди мазкури таҷрибаомӯзии педагогӣ, дар навбати худ, давраи гузариш ба таҷрибаомӯзии пешазхатмкунӣ (барои бакалаврҳо) ё пешаздипломӣ (барои таҳсили панҷсола) аст, ки аз кори мустақилона ва худамалигардонии бевоситаи донишҷӯён дар мактаби умумитаълимӣ ба сифати омӯзгори ду забони хориҷӣ ва роҳбари синф иборат мебошад (С.А.Алиев).

Дар вақти гузаштани таҷрибаомӯзии педагогӣ донишҷӯёни курси У-и факултетҳои забонҳои хориҷии муассисаҳои таҳсилоти олии омӯзгории ҶТ пеш аз ҳама ба гирдоварии мавод, ки барои навиштани кори курсӣ ва кори таҳассусии (дипломи) ниҳой оид ба методикаи таълими забони хориҷӣ, гузарондани санҷиши суолномавӣ, озмоишҳои зарурӣ, корҳои озмоишӣ, буришҳои донишҳо ва тестҳо лозим аст, машғул мешаванд.

Дар мактабҳои миёнаи таҳсилоти умумии №№ 1, 28, 33, 89-и шаҳри Душанбе, гимназияҳои “Сафина” ва ба номи Гётеи шаҳри Хуҷанд усули тарҳхое, ки ба муҳассилин барои хушҳолона ва шавқмандона таҳсил кардан имконият медиҳад, фаъолона истифода бурда мешавад. Барои фаъолгардонии иқтисодии шахсиятӣ, инфиродигардонии азхудкунии донишҳо, шаклҳои коллективии истифодабарии онҳо

шароитҳо фароҳам оварда мешаванд. Дар натиҷаи фаъолияти тархрезӣ хонандагон иштирокчиёни фаъоли раванди таълимӣ мешаванд, маҳсули фаъолияти эҷодии онҳо метавонад дорои аҳамияти илмӣ ва мавзӯи инноватсияҳо гардад. Дар мактабҳои мазкур вазифаҳои дидактии диафилмҳо назаррас мебошад, ки ин диафилмҳо ҳамчун воситаи ташаккулдиҳии тимсолҳои ҳиссиётии объектҳо ва зухуроти шомили давраи ибтидоии раванди шаклгирии донишҳои нави табиатшиносӣ хидмат мекунад, барои ҷудо кардани нишонаҳои воқеияти наворбардоришаванда имконият медиҳанд ва дар натиҷа ба ташаккулёбии самарабахши мафҳумҳо мусоидат менамоянд. Масалан, ҳамин гуна дар МТМУ № 8 зери роҳбарии муаллима С. И. Латифова, дар мактаби № 28 зери роҳбарии муаллима С. Х. Раҳимова, дар мактаби № 89 бо ёрии муаллима М. А. Аҳмадова ва дигарон донишҷӯҳои таҷрибаомӯз кинои таълимиро дар давраҳои гуногуни раванди омӯзиш истифода бурданд. Ҳангоми иттилои донишҳои нав кинофилм метавонад ҳамчун мусаввараи нақли омӯзгор хидмат кунад. Он нақли омӯзгорро бо тимсолҳои биниш ва шунавоӣ ғанӣ мегардонад, барои дар хонандагон ташаккул ёфтани гуногуншаклии манзараи олам мусоидат менамояд.

Захираҳои интернетии мавзӯӣ ва фаннӣ метавонанд ҳамчун яке аз воситаҳои баландбардории таваҷҷуҳи хонандагон амал кунанд. Дастурҳои аёни, конференсияҳои телевизионӣ, маводҳои видеоӣ ва аниматсионӣ - ин ҳама метавонанд мавзӯи навро ба хонандагон аз паҳлӯи барои ҳар яке нисбатан фаҳмо шавқовар нишон диҳанд. Дар ин масъала таҷрибаи кори муаллимони олмонӣ хонум В. Шпан дар мактаби № 89-и ш. Душанбе ва А. Марие ва Ф. Гертсиг дар гимназияи “Сафина”-и ш. Хучанд, ки оид ба равиши Paschsule кор мекунад, шоистаи таваҷҷуҳ аст. Ин гуна захираҳоро ҳам овардан ва “Медиатекаи мактабӣ” ташкил додан, дар иттиҳодияҳои методӣ ҳам коркардҳои дарсҳо, ҳам тавсияҳо доир ба истифодаи фикравӣ, ҳам маводҳои рақамии барои дарсҳо таҳияшударо ҳам овардан муҳим аст.

Тавре омӯзиши протоколҳои 54 дарс дар МТМУ №№ 1, 8, 9, 28, 33, 53, 72, 89-и ш. Душанбе, гимназияҳои “Сафина” ва ба номи Гётеи ш. Хучанд, ки аз онҳо дидан ба амал оварда шуд, нишон дод, чунин воқеиятҳо бояд тасдиқ кард:

1. Муносибати компаративӣ дар бештар аз 75 % дарсҳои мактабҳои мазкур ҳамчун муносибати дидактикӣ-методии афзалиятнок истифода бурда шуд.

2. Дар аксарияти дарсҳо (ғайр аз МТМУ №№ 28 ва 89-и ш. Душанбе ва гимназияи ба номи Гётеи ш. Хучанд, ки дар онҳо дарсҳо бо усули мустақими аудиовизуалӣ мегузастанд) намуди кушоди омӯзиши билингвалӣ ба қайд гирифта шуд, зеро забони хориҷӣ дар онҳо ҳамчун василаи дарки олами донишҳои махсус ва муколамаи фарҳангҳо истифода мегашт.

3. Амсилаи бартариятдоштаи таълими билингвалӣ амсилаи муқоисавӣ-идроқӣ мебошад, ки аз сатҳи баланди салоҳиятмандии забонии толибилмоне шаҳодат медиҳад, ки бештар усулҳои инкишофдиҳанда (муколамавӣ)-ро истифода бурдаанд. Ин усулҳо бошанд, сатҳи баланди ҳамкориҳои муаллим ва шогирдро дар асоси шарикӣ, суръатёбии фаъолияти маърифатии толибилмон, инкишофи мустақилонаи онҳоро тавассути “амалиёти ҳамраёна” дар раванди кори якҷоя оид ба вазифаҳои таълимии пешгузашташуда таъмин менамояд.

4. Дар дарсҳои билингвалӣ таваҷҷуҳи хоса ба ташаккулдиҳии малакаҳои ҳаётии хонандагон, роҳҳо ва воситаҳои рафъсозии вазъиятҳои бухронии ҳаёти мактабӣ чудо карда мешавд.

Аз соли 2007 то 2017 бо донишҷӯёни курсҳои 1-У ва омӯзгорони забони хориҷии ДДОТ, ДДЗТ, ДДХ ба номи Б. Ғафуров ва омӯзгорони ДДҚ ба номи Н. Хусрав кори озмоишӣ гузаронда шуд. Ҳамагӣ дар озмоиш ба шаклҳои мухталиф беш аз 1500 донишҷӯ, 1250 мактаббача, 35 омӯзгори забонҳои хориҷии муассисаҳои таҳсилоти номбурда ва 22 омӯзгори забонҳои олмонӣ ва англисии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №№ 1, 8, 9, 28, 33, 53, 72, 89-и ш. Хучанд, № 4-и Қӯрғонтеппа, гимназияҳои “Сафина” ва ба номи Гётеи ш. Хучанд ширкат варзиданд.

Натиҷаҳои пажӯҳиши таҷрибавӣ-озмоишӣ имконият медиҳанд, ки таҳарруки инкишофи сатҳҳои ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии муаллимони оянда дар чараёни таълими ду забони хориҷӣ дар шароитҳои таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ таъкид карда шавад, ҳамчунин натиҷаҳо дараҷаи амалиётнокии амсилаи таҳиякардаи моро тасдиқ намуданд, ки он мутобиқи маҷмӯъҳои шароитҳои педагогӣ татбиқи худро ёфт.

1. Барои муаллимони оянда бо мақсади гузарондани фаъолияти пажӯҳишгарии онҳо дар давраи таҷрибаомӯзии педагогии мактабӣ кори омодаسازی ба роҳ монда шуд, ки он дар тарзҳои хусусияти сифатӣ ва миқдории доштаи кори пажӯҳишӣ амалӣ гардид. Тарзҳои пажӯҳишӣ барои бадастовари маълумотҳои сифатӣ аз мушоҳидаҳо, мусоҳибаҳо ва омӯзиши вазъиятҳои алоҳида иборат буданд. Тарзҳои миқдорӣ бо роҳи гузарондани санҷиши саволномавӣ, санҷиши тестӣ ва технологияи “баҳисобгирӣ”-и маълумотҳои сифатӣ татбиқ карда шуданд. Омодаسازی мазкур шомили мақсади ёрирасонӣ ба таҷрибаомӯзон барои ошкоргардони маълумотҳо оид ба чараёни таълимӣ дар давраи таҷрибаомӯзии педагогии мактабӣ буд, то ҳама мушкилоте, ки дар дарсҳои ЗХ ба вучуд омадан метавонанд, ҳал карда шаванд.

2. Таълими таҷрибавӣ, озмоиш ва озмоиши қалбакӣ ба сифати афзорҳои имконпазири пажӯҳиши педагогӣ таҳлил карда шуданд, ки онҳоро таҷрибаомӯзон дар давраи таҷрибаомӯзии педагогии мактабиашонро гузарондан татбиқ карданд. Вариантҳои номбурда ҳамчун санҷиши фаъолияти пажӯҳишгарии донишҷӯён дар давраи таҷрибаомӯзии педагогии мактабии онҳо бо мақсади дар онҳо ташаккул додани қобилиятҳои аввалия барои амалисозии пажӯҳишҳои педагогӣ ва шавқмандии танқидие, ки ҳангоми гузарондани дарсҳо рӯй медиҳад, баррасӣ карда шуданд.

3. Пажӯҳиши мазкур дар шакли омӯзиши ҳодисаҳои мушаххас ҳамчун мисоли типикии ҳамгиروي пажӯҳиши педагогӣ бо усулҳои таълими ЗХ амал мекунад ва таълимро ба таълим-пажӯҳиш бо унсурҳои шавқмандии танқидӣ дар раванди воқеии таълим мубаддал мегардонад. Кори пажӯҳиши омӯзгорони ояндаи ЗХ дар давраи таҷрибаомӯзии педагогии мактабии онҳо навоварона буд. Он метавонад ба ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии касбии донишҷӯён зимни омӯзиши ду забони хориҷӣ дар муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ мусоидат намояд.

Ҳамин тариқ, маводи пешниҳодшуда оид ба технологияи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии муаллимони ду забони хориҷӣ дар шароитҳои

мушоирати байнифарҳангӣ, маҳдуд бошад ҳам, аз он гувоҳӣ медиҳад, ки иштироки донишҷӯён дар фаъолияти интерактивӣ дар раванди омӯзиши ду забони хориҷӣ, дар машғулиятҳои беруназсинфӣ бо мақсади инкишофдиҳии фарҳанги коммуникативӣ ҳамчун воситаи инкишофдиҳӣ ва пажӯҳиши забонии билингвалӣ дар вақти таҷрибаомӯзии педагогӣ ба донишҷӯён барои ташаккулёбии тафаккури танқидӣ ҳамчун лаёқати муҳими касбӣ имконият фароҳам меорад. Омӯзгорони оянда мулоҳизаҳои худро бо таъя ба маълумотҳои пажӯҳиш асоснок мекунад, хулосаҳои онҳо доир ба пажӯҳиши педагогӣ қисми низоми ақидаҳои онҳо мебошанд. Онҳо мекӯшанд аз усулҳои таълими дар амал санҷидашуда мулоҳизаҳои муносиб ҳосил намоянд, оид ба истифодаи китобҳои дарсии мактабӣ, технологияи таълими коммуникативӣ, ҳамкориҳои муҳассилин дар байни якдигар, ки ба салоҳиятмандии коммуникативии онҳо дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангии мактаби олии омӯзгорӣ мусоидат мекунад, пешниҳодҳои пухта ва боандеша ба миён гузоранд.

Хулоса

Концепсияи коркарднамуаи мо ҷиҳати ташаккулдиҳии салоҳияти коммуникативии донишҷӯён зимни таълими ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии омӯзгории ҚТ дар асоси ғояҳои гуногунфарҳангии таълим дар ҷараёни рушди қисмати полилингвалии мундариҷаи таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон офарида шудааст ва моҳияташ аз он иборат аст, ки дар асоси таҳлили манбаъҳои назариявӣ ва методологӣ, амалигардонии муносибатҳои муназзами фаъолиятӣ, салоҳиятӣ, фарҳангшиносӣ, аксиологӣ, бисёрэтникии ва ҳоказо, амсилаи ҳамкориҳои байнишахсӣ дар ташаккулдиҳии рафтори таҳаммулпазиронаи шифоҳӣ концепсияҳои ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён дар ҷараёни омӯзиши ду забони хориҷӣ, истифодаи технологияҳои инноватсионӣ таҳия гардиданд, аз ҷумла инкишофи фикрҳои танқидӣ дар ҳамкориҳои байнифарҳангии донишҷӯён, технологияи таълим дар ташаккулдиҳии нишонаҳои шахсияти дуюмбораи забонии хонандагон, омӯзиш дар ҳамкорӣ, омӯзиши тарафайнфаъолона, усулҳои тарҳҳо, технологияҳои таълими модуль, гузарондани дарс-муаррифиҳо ва ғайра, шароитҳои дидактикӣ, принципҳо ва амсилаи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёни фарогирандаи ду забони хориҷӣ ҳамчун сифати ҳамгирии шахсият дар шароитҳои этники-фарҳангӣ баён карда шуданд. Ҳамгирии ҚТ ба фазои таълимии ҷаҳонӣ, инкишофи робитаҳои байнифарҳангии ҚТ бо мамлакатҳои Аврупо ва Осиё барои назари мусбат ба моҳият ва мундариҷаи маорифи ҚТ мусоидат менамоянд. Вобаста ба он, ки раванди ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён дар омӯзиши ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ самарабахш татбиқ карда шавад, мо зарур мешуморем:

-мавҷудияти дониши бисёрфарҳангӣ дар мундариҷаи таълим бо мақсади татбиқгардонии ғояи муколамаи фарҳангҳо;

-дониши зарурӣ дар бораи таърих ва фарҳанги халқҳои мавриди ҳамомӯзиш, расму ойинҳои онҳо;

-таҷрибаи ҳамкориҳои мусбат бо намоёндогони фарҳангҳо ва забонҳои мавриди ҳамомӯзиш, дарки гуногунфарҳангии ҷомеа;

-ҳамгироии технологияҳои гуманитарӣ.

Дар асоси натиҷаҳои пажӯҳише, ки аз ҷониби мо дар рафти кори таҷрибавӣ-озмоишӣ тафтиш карда ва ба амалияи таълими ду забони хориҷӣ ворид карда шуданд, мо ба чунин хулосаҳои сарехан асоснок омадем.

Барои татбиқсозии босамарои ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён ҳангоми омӯзиши ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ барномаи пажӯҳиши таҷрибавӣ-озмоишӣ коркард шуд, ки он тафтиши шароитҳои педагогии баёнгардидаро амалӣ намуд.

Дар давраи якум, давраи ташхисӣ, вазифаи пажӯҳиши таҷрибавӣ-озмоишӣ аз муайян кардани заминаи кори таҷрибавӣ-озмоишӣ, тартиб додани гурӯҳҳои озмоишӣ ва санҷишӣ; асоснок намудани меъёрҳо, технологияҳои ошкорсозии сатҳҳои ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён зимни омӯзиши ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар мактаби олии омӯзгорӣ; муайян кардани сатҳи ибтидоии ташаккули бисёрфарҳангии толибилмон; дақиқ намудани барномаи пажӯҳиши таҷрибавӣ-озмоишӣ дар давраҳои минбаъда, мушаххас кардани шароитҳои педагогии ташаккулёбии бисёрфарҳангии донишҷӯ иборат буд.

Давраи дуюм, давраи ташкилдиҳанда, ба татбиқи муносибати салоҳиятмандона ба ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии омӯзгорони ояндаи ду забони хориҷӣ дар кори таълимӣ, беруназсинфӣ ва дар давраи таҷрибаомӯзии педагогӣ бахшида шуда буд. Зарурати ҷорӣ кардани шароитҳои педагогӣ барои татбиқи концепсияи номбурда исбот карда шуд.

Натиҷаи давраи сеюм, давраи ҷамъбаस्तкунандаро, технологияи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии омӯзгорони ояндаи ду забони хориҷӣ барои инкишофи шахсияти забони билингвалӣ ва полилингвалӣ; донишҳои амиқ, мураттаб, ҳамаатарафа оид ба рушди олами бисёрфарҳанг; хусусияти эҷодии қобилиятҳо, лаёқатмандии баланди пазириши фарҳанги дигар тартиб медиҳад.

Натиҷаҳои ташхис дар ҷараёни озмоиши муқарраркунанда хусусияти сифатии сатҳи ибтидоии ташаккули салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёнро дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ нишон доданд. Санҷишҳои тестӣ ва суолномавӣ ба гузарондани таҳлил ва коркарди маводҳо, сохтани базаи маълумотҳо ва бадастоварии натиҷаҳо барои танзим ва тафсири пажӯҳиш мусоидат карданд.

Ченкуниҳои санҷишӣ ҳама давраҳои пажӯҳиши таҷрибавӣ-озмоиширо фаро гирифтанд: давраҳои ташхисӣ-муқараркунанда (солҳои 2007-2010), озмоишӣ-ташаккулдиҳанда (солҳои 2010-2014) ва санҷишӣ-ҷамъбаस्तкунанда (солҳои 2014-2017). Таҳлили натиҷаҳои бадастовардашуда тамоюли афзоиши нишондодҳои донишҷӯёни ГО-ро бозгӯ мекунад, ки онҳо дар сатҳи “баланд” қарор доранд. Таҳарруки афзоиш мувофиқи меъёрҳо: сабабноқӣ-арзишӣ - 3, 5 баробар, когнитивӣ - 2, 8 баробар, шавқмандӣ-фаъолиятӣ - 2, 4 баробар. Афзоиши таносубӣ дар ГС аз

рӯйи ҳамон қисматҳо 1, 2; 2, 1; 2, 2 баробар ба қайд гирифта шуда буд. Ихтисоршавии зиёди миқдори донишчӯёни ГО ба қайд гирифта шуд, ки онҳо дар сатҳи “паст” қарор доштанд: аз рӯйи меъёри сабабноқӣ-арзишӣ -- 5, 5 баробар, когнитивӣ - 2, 5 баробар, шавқмандӣ-фаъолиятӣ - 2, 3 баробар (дар ГС афзоиши онҳо мутаносибан 1, 1; 1, 2; 1, 3 баробарро ташкил дод). Дар охири пажӯҳиши таҷрибавӣ-озмоишӣ тафовутҳои омӯри дар байни гурӯҳҳо калон буданд.

Санҷиши натиҷанокии инкишофи салоҳиятмандии коммуникативии муаллимони ояндаи ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар ДДХ, ДДОТ, ДДЗТ ва ДДҚ, дар литсейҳо ва мактабҳои таҳсилоти миёнаи №№ 8, 9, 21, 28, 33, 53, 72, 89-и ш. Душанбе, №№ 5, 7-и Хучанд, № 4-и Қӯрғонтеппа, гимназияҳои “Сафина” ва ба номи Гётеи Хучанд доир ба амалкарди созгори амсилаи муаллифӣ дар сатҳҳои гуногуни низоми таълим (дар литсей, муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ, гимназия, коллеҷ, дар низоми бакалавриат) шаҳодат медиҳад.

Таҳарруки афзоиши нишондодҳои ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии донишчӯён ҳангоми омӯзиши ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии омӯзгорӣ, ки дар ҷараёни пажӯҳиши таҷрибавӣ-озмоишӣ ба даст омад, ҳаққонияти фарзияи пешниҳодкардаи мо ва самаранокии мантиқи дармиёнгузоштаи пажӯҳишро исбот менамояд.

Ҳамчун асоси методологии ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишчӯён зимни таълими ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ муносибатҳои муназзами фаъолиятӣ, салоҳиятӣ ва ҳамгирой-фарҳангшиносӣ амал мекунад, ки омӯзгор ва омӯзгори ояндаро ба амалигардонии принципҳои субъектият, муколамавият, озодӣ ва масъулиятнокӣ, гуманикунонӣ, фарҳангсозгорӣ, шавқмандӣ, таҳаммулпазирӣ ва эҳсоси ҳамдардӣ тамоюл медиҳад.

Махсусияти инкишофдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии муаллимони оянда дар раванди таълими ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ ошкор гардонда шуд, ки он аз ташкили қадамбақадами пажӯҳиши мавриди баррасӣ иборат буд ва дар ин зимн вақти озмоиш, захираҳо, натиҷаҳои мониторингҳо, имконияти ислоҳкунӣ дар ҳар давраи инҳирофҳои эҳтимоли аз натиҷаи тарҳрезӣшуда ба ҳисоб гирифта шуданд.

Самаранокии иҷрои ташаккулдиҳии салоҳияти коммуникативии донишчӯёнро ҳангоми таълими ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ маҷмӯи шароитҳои педагогӣ таъмин мекунад:

-ғанӣ будани мундариҷаи маводи забонӣ аз иттилооти гуногунфарҳангӣ дар асоси татбиқ кардани ғояи муколамаи фарҳангҳо, ки нафақат ба идроки айниятнокии фарҳангӣ аз ҷониби донишчӯён мусоидат менамояд, балки ба онҳо имкон фароҳам меоварад, то доир ба забони фарҳанги дигар донишҳо гиранд, муносибатҳояшонро бо кулли фарҳанги ҷаҳонӣ равнақ диҳанд;

-ҳамгироии технологияи гуманитарӣ (иттилооти зарурӣ дар бораи таърих ва фарҳанги мамлакатҳои мавриди ҳамомӯзиш, анъанаҳо ва ойинҳои онҳо, инкишофи фарҳанги ҳамкори байнишахсӣ), ки барои ташаккулёбии сабабҳои мусбат,

вокунишҳои ҳиссиётӣ (таҳаммулпазирӣ, эҳсоси ҳамдardӣ, хайрхоҳӣ дар муносибатҳои тарафайн) қобилияти пазириши дигарон (дарки гуногунфарҳангии ҷомеа) мусоидат мекунад.

Дар рафти инкишофдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии муаллимони оянда ҳангоми таълими ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ мо бо панҷ забон ва панҷ фарҳанг кордор мешавем (тоҷикӣ, русӣ, ўзбекӣ, олмонӣ, англисӣ). Дар ҳар яке аз онҳо махсусиятҳои хоси хислати миллӣ зухур меёбанд, ки онҳо дар идроки махсуси олам, рафтори лафзӣ ва ғайрилафзӣ муҷассам мешаванд. Таҳлили аломатҳои фарқкунандаи намоёндагони панҷ гурӯҳи этникии забонӣ-иҷтимоӣ-фарҳангии мавриди ҳамомӯзиши мо бароямон асос медиҳад оид ба он хулоса барорем, ки ҳангоми ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативӣ баҳисобгирии хусусиятҳои этникӣ-психологӣ донишҷӯён, инчунин баҳисобгирии таҷрибаи иҷтимоӣ-фарҳангии тодонишгоҳии онҳо зарур аст.

Амсилаи коркарднамудаи мо ҷиҳати ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён зимни таълими ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар ҷараёни таълим истифодабарии воситаҳои аёни (аксҳо, ҷадвалҳо, нақшаҳо, амсилаҳо), воситаҳои техникий таълим (компютер, тахтаи интерактивӣ, проектори мултимедиавӣ), маводҳои ҷопии ВАО, адабиёти илмӣ ва маълумотномавӣ; захираҳои иттилоотии интернет, тақдироти электронӣ ва ғайраро пешбинӣ мекунад. Натиҷаи амсила дар таҳарруки мусбати афзоиши сатҳи ҳангоми ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён дар раванди таълими ду забони хориҷӣ зоҳир мегардад. Ҳама қисматҳои амсила байни ҳамдигар вобастаанд, онҳо ҳамчун як воҳиди том амал менамоянд. Дар рафти кори озмоишӣ мо тафтиши гуногунпахлӯи онро иҷро кардем.

Пажӯҳиши гузаронидашуда имоният дод бузургиҳои ҳамкориҳои гурӯҳиро муайян намоем, ки онҳо чунин лаёқатҳоро ташаккул медиҳанд: зухури таҳаммулпазирӣ, ҳусни тавачҷух, ботанқидӣ; мутаносибсозии ақидаи худ ва ақидаи бегона; пешгирии кардани маҳдудият, тарс ва нобоварӣ пеш аз муошират; даст кашидан аз ғалатфаҳмӣ ва тасаввуроти қолабӣ; зоҳир кардани чандирии зеҳнӣ; бартарафсозии догматизм/эгоцентризм инфиродӣ.

Тафтиши амсилаи коркарднамудаи худро мо дар ҷараёни пажӯҳиши озмоишӣ, ки дар ДДХ, ДДОТ, ДДЗТ ва ДДҚ, дар мактабҳо ва литсейҳои Душанбе, Хуҷанд ва Қўрғонтеппа дар гурӯҳҳои таҳсилоти забонҳои олмонӣ ва англисӣ гузаронда шуд, доир кардем. Дар пажӯҳиши озмоишӣ беш аз 1500 муаллими оянда иштирок намуд. Озмоиш дар се давра гузашт: муқарраркунанда, ташкилдиҳанда, ҷамъбасткунанда.

Дар давраи муқарраркунанда вазифаҳои пажӯҳиши озмоишӣ ба ташкили гурӯҳи озмоишӣ ва санҷишӣ оид ба масъалаҳои пажӯҳиш, ба муайянсозии сатҳҳои ибтидоӣ зимни ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён дар ҷараёни омӯзиши ду забони хориҷӣ ворид карда шуданд. Аз рӯи натиҷаҳои таҳқиқи сатҳҳои тақрибан якхелаи ибтидоӣ зимни ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён дар раванди омӯзиши забонҳои хориҷӣ дар ГО ва ГС ба қайд гирифта шуданд.

Дар давраи ташаккулдиҳандаи пажӯҳиши озмоишӣ тафтиши амсилаи коркардшуда ва ҷорикунони шароитҳои педагогӣ зимни ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёни фарогирандаи забонҳои хориҷӣ дар кори таълимӣ, беруназсинфӣ ва дар давраи таҷрибаомӯзии педагогӣ баррасӣ карда мешавад. Амалигардонии шароити якуми педагогӣ тавассути кори пурмаҳсул зимни ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёни фарогирандаи ду забони хориҷӣ бо ташкили фаъолияти амалии онҳо, дар татбиқгардонии усули ғӯтазанонӣ, ки аз хониш ва таҷдиди матнҳои асл, иҷрои машқҳо, ҳалли масъалаҳо бо роҳи гузарондани суҳбатҳо бо намояндагони забон ва ҳамкориҳои байнишахсии таълимгирандагон, ки ба инкишофи қобилиятҳои гуногунфарҳангӣ имкон медиҳад, ҳосилсозии таҷриба дар гузаронидани ҳамкориҳои мусбати байнишахсии хонандагон, лаёқати пазируфтани қарорҳои гурӯҳӣ ва низоъҳо бо роҳҳои осоишта танзим намудан ба роҳ монда шуд.

Шароити дуюм аз истифодаи усулҳо ва шаклҳои тарафайнфаъолонии кор иборат буд. Аҳамияти калон бештар ба шаклҳои гурӯҳӣ ва ҷуфтии кор дода шуд, ки онҳо ба туфайли ҳамкорӣ ва таъсиргузориҳои тарафайни сермаҳсули байнишахсии дохилигурӯҳӣ тамоюли муассири амалӣ доштанд.

Ба сифати шароити сеюм дар ГО чорабиниҳои беруназсинфӣ дорои равиши иҷтимоӣ-фарҳангӣ: шабнишиниҳои дӯстӣ бо ширкати донишҷӯёни хориҷӣ; вохӯриҳо бо донишҷӯёне, ки дар моҳҳои тобистон дар мамлакатҳои хориҷӣ буданд; фестивалҳои театрӣ; “мизҳои мудаввар”, ширкат дар конференсияҳои илмӣ-амалии донишҷӯён бо маърузаҳо дар мавзӯи забонӣ-фарҳангӣ; фаъолияти ихтиёркорӣ; тамошои филмҳои бадеӣ ба забонҳои англисӣ ва олмонӣ; олимпиадаҳои забонӣ ва ғайра баргузор карда шуданд.

Ба сифати шароити чорум ҳамоҳангии амалҳои ҳаёти педагогӣ дар гузарондани тарбияи бисёрфарҳангии омӯзгорони ояндаи ЗХ амалӣ карда шуд. Дар чараёни кори озмоишӣ “мушкилиҳои ҳосе ошкор карда шуданд, ки ба онҳо муаллимон дар таълиму тарбияи бисёрфарҳангии донишҷӯён дучор мешаванд: дар нақшакашӣ ва дар коркарди барномаи ҷанбаи дахлдори таълиму тарбия; дар инкишофдиҳии сабабнокии мусбат ба ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёни омӯзандаи ду забони хориҷӣ; дар татбиқи ҳамгирии байнифаннӣ, ҳамоҳангсозии кӯшишҳои муаллимон, нозирони гурӯҳҳо дар таълиму тарбияи бисёрфарҳангии донишҷӯён; дар интиҳоби шаклҳо, усулҳо ва воситаҳои созгори ташаккулдиҳии салоҳияти коммуникативии донишҷӯён зимни таълими ду забони хориҷӣ, муносибатҳои инфиродӣ ва ҷудогона ба донишҷӯён” (Сайфуллоев).

Ба сифати шароити панҷум санҷиш ва ислоҳи раванди мазкур дар асоси ташҳиси сатҳҳо ҳангоми ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён дар чараёни омӯзиши ду забон гузаронда шуд. Дар давоми кори ташҳисӣ дигаргуниҳо ошкор гардонда шуданд, ки онҳо дар таҳарруки афзоиш зимни ташаккули салоҳиятмандии донишҷӯёни фарогирандаи ду забони хориҷӣ дар ГО ва ГС таҷассум ёфтаанд. Баробар бо ин баҳодиҳии дурустии қарорҳо оид ба самаранокии тарбияи бисёрфарҳангии омӯзгорони оянда зимни таълими ЗХ гузаронда шуд. Иттилооти бадастомада доир ба натиҷаҳои ташҳис ба омӯзгор муосидат намуд, ки вай кори минбаъдаи худро барои ташаккулдиҳии

салоҳиятмандии коммуникативии донишчӯён дар раванди таълими ду забони хориҷӣ тарҳрезӣ кунад, бар болои он, ки ин раванд чӣ гуна сурат мегирад, назорат барад. Баъд бо камтарин иштибоҳҳо кори худро зуд ислоҳ намояд, баҳодиҳии натиҷаҳои фаъолияти педагогиро гузаронад, ошкор гардонад, ки вазифаҳои пешгузашташуда то чӣ андоза дақиқ ва пурра иҷро гардиданд, муайян созад, ки кадом ҷиҳатҳои кор иҷро нашуда монданд ва сабаби онҳоро фаҳмад.

Тафтиши таҷрибавӣ-озмоишии шароитҳои ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишчӯён ҳангоми таълими ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ ғояҳои асосии фарзияро тасдиқ карда, иҷропазирӣ ва таъсирнокии худро ба исбот расонд.

Ҷустуҷӯи илмии пажӯҳиш дар самтҳои зерин гузаронда шуд:

- ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативӣ дар ҷараёни таълими ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ;

- муайянкунии шароитҳои педагогии тақомулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишчӯён дар раванди таълими ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ;

- коркарди ташхисҳои мураттаби инкишофи салоҳиятмандии коммуникативии донишчӯён дар фаъолияти касбии қалбакии зимни гузаронидани курси махсуси “банақшагирии дарси забони олмонӣ дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ”;

- омӯзиши мундариҷаи фаъолияти касбӣ-омӯзгории донишчӯён ҳангоми таълими ду забони хориҷӣ оид ба инкишофи салоҳиятмандии коммуникативии толибилмони мактаби миёна дар вақти таҷрибаомӯзии педагогӣ;

- мушоҳидаи робитаи салоҳиятмандии коммуникативӣ бо дигар қисматҳои салоҳиятмандии касбӣ дар ҷараёни кори синфӣ ва берунасинфӣ ва дар давраи гузарондани таҷрибаомӯзии педагогии мактабӣ.

Дар натиҷаи пажӯҳиши диссертатсионии иҷрогардида доир ба масъалаи “Назария ва амалияи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишчӯён зимни таълими ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ” чунин хулосаҳо бароварда шуданд:

1. Дар пажӯҳиши иҷрогардида масъалаи педагогии дар замони ҳозир мубрами ҷустуҷӯи роҳҳои ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишчӯён мавриди таҳлил қарор дода шуд. Заминаҳои бамиёнгузорӣ ва ҳалли масъалаи зикрӣ аз инҳо иборатанд: аз як ҷониб, талаботи ҷомеа ба шахсияти дорои сатҳи баланди салоҳиятмандии коммуникативӣ, аз дигар ҷониб, номавҷудии тамоюли раванди таълим ба ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишчӯён, асоснокии нокифояи бузургиҳои салоҳиятмандии коммуникативӣ, коркардшавии ноপুরраи масъала дар илми педагогика.

2. Ҳамчун асоси салоҳиятмандии коммуникативии донишчӯён муоширати расмӣ амал менамояд, ки умуман зернизомии муошират буда, дар фаъолияти субъектҳои ҷараёни таълим зоҳир мегардад. Иқтидори амалкарди муоширати расмӣ тавассути қисмҳои таркибии иттилоотӣ, ресептивӣ ва тарафайнфаъоли муаррифӣ карда шудааст.

3. Афзоиши самарабахшии ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён дар ҷараёни таълим бо риояи маҷмӯи шароитҳо таъмин карда мешавад:

- фаъолияти иштирокдорони раванди таълимро муоширати расмӣ, ки бо ҳамкориҳои маҳсулноки муколамавӣ тавсиф меёбад, нишон медиҳад;

- ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативӣ ҳамчун ҷараёни таъсиррасонӣ ба доираи зехнӣ, рафторӣ ва сабабноки-арзишии шахсияти донишҷӯён муайян карда мешавад;

- ҳадафҳо, мундариҷа, шаклҳо ва усулҳои ташкили раванди таълими муоширати расмӣ ба ташаккулдиҳии даврабадавраи салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён нигаронида шудааст.

4. Пажӯҳиш натиҷабахшии амсилаи коркардшудаи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёнро, ки ҳадаф, принципҳо, мундариҷа, шаклҳо, усулҳо, давраҳои асосӣ ва натиҷаи онро дар бар мегирад, тасдиқ намуд.

5. Аҳамиятнокии инкишофдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён зимни омӯзиши ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ бо он муайян карда мешавад, ки тамоюлҳои дидактикаи мактаби олии барои инкишофи комили шахсияти хонандагон ва омодагии онҳо барои кори рақобатпазир дар ҳолатҳои зудамалӣ ва ҳамгирии байналмилалӣ равшан мебошанд.

6. Муайян кардани сохтор ва мундариҷаи мафҳумҳои “салоҳият/салоҳиятмандӣ” дар соҳаи омодаسازی тамоюли касбии донишҷӯён ҳангоми таълими ду забони хориҷӣ мусоидат намуд, ки амсилаи сохторӣ-мундариҷавии ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативӣ дар якҷоягии қисматҳои таркибии зерини он коркард шавад: когнитивӣ, психологӣ, афзорӣ; ҳамзамон ба се соҳаи шахсият ва фаъолияти муаллими ояндаи ду забони хориҷӣ таваҷҷуҳ зоҳир гардад: лингвистӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва коммуникативӣ.

7. Инкишофи салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён дар раванди омӯзиши ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ дар курсҳои I, II, III ва IV (бакалавр) бештар самаранок сурат мегирад, ки шароитҳои зерини ошкоргардондашуда ва аз лиҳози озмоишӣ асосноккардашуда омили он мебошанд:

- Муносибатҳои тамоюли шахсӣ, дорои равиши коммуникативӣ, фаъолияти-касбӣ ва салоҳиятмандона ба омодаسازی тамоюли касбии омӯзгорони оянда дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ;

- Ташкилдиҳии раванди таълим дар асоси ҷорӣ кардани низоми кредитӣ (воҳидҳои санҷишӣ);

- Ташхис ва мониторинги сатҳҳои ташаккулёбии салоҳиятмандии донишҷӯён, таҳарруки афзоиши рағбати касбии онҳо дар сатҳҳои гуногуни таълим;

- Ҳамгирии байнифаннии фанҳои силсилаҳои забонӣ ва педагогӣ;

- Муайянкунии самти ба шахсият тамоюлдоштаи таълим ва инкишофи толибилмон зимни баҳисобгирии махсусиятҳои фан дар сатҳҳои гуногуни таълимӣ;

- Ташаккулдиҳӣ ва инкишофдиҳии даврабадавраи салоҳиятмандии коммуникативӣ дар якҷоягӣ бо қисмҳои таркибии он дар асоси зерсатҳи ибтидоӣ

зимни ташаккулдиҳии салоҳиятмандии забонӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангии донишҷӯёни курсҳои аввал (курсҳои I ва II);

Интихоби шаклҳо, усулҳо ва технологияҳои гуногуни таълими проблемавӣ, ки махсусиятҳои сатҳи муайяни таълимиро ба назар мегиранд;

Инфигирдигардонӣ ва тафриқақунонии таълим.

8. Меъёрҳо ва бузургиҳои баҳодиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён ҳангоми омӯзиши ду забони хориҷӣ ошкор карда шуданд, ки ба онҳо сатҳҳои ташаккулёбии салоҳиятҳои калидӣ дохиланд, инчунин қисмҳои таркибии сифатҳои аз ҷиҳати касбӣ муҳими сабабноки, иродавӣ, ҳиссиётӣ ва когнитивии шахсияти забонӣ: таҳаммулпазирӣ, эҳсоси ҳамдардӣ, эҳтиром ба фарҳанг ва анъанаҳои халқ.

9. Меъёр ва бузургии баҳодиҳӣ ва таҳарруки афзоиш зимни ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёни фарогирандаи ду забони хориҷӣ ба ҳайси нишондоди сифати омодагии донишҷӯён дар шароитҳои зудамалии байналмилалӣ мутобиқ бо талаботи ватанӣ ва хориҷӣ зимни баҳисобгирии нишондоди сифатӣ ва миқдорӣ дар рейтинги интегралӣ фан дар низоми воҳидҳои санҷиши ECTS.

10. Курси коркардшудаи махсуси ҳамгирии “Банақшагирии дарси забони олмонӣ дар муассисаи таҳсилоти миёни умумӣ” барои омодагии донишҷӯён оид ба самти таҷрибаомӯзии педагогӣ мусоидат кард, ки меъёрҳо ва бузургиҳои ошкоркардашудаи баҳодиҳии сатҳҳои ҳангоми ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёни фарогирандаи ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олиӣ омӯзгорӣ мувофиқи стандартҳои ватанӣ ва хориҷии сифати таълим ба раванди таҳсилот ворид карда шаванд.

11. ”Грамматикаи амалии забони олмонӣ”, “Фонетикаи амалии забони олмонӣ”, “Лексикологияи забони олмонӣ”, “Амалияи нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ оид ба забони англисӣ (олмонӣ)”, ки коркард ва ба ҷараёни таълим ҷорӣ карда шуданд, дар сохтори КМТ бо истифодаи маводҳои асли шомили мундариҷаи байнифарҳангӣ барои амсиласозии вазъиятҳои таълимӣ мусоидат мекунанд, ки онҳо ба муҳити воқеии байнифарҳангӣ наздиктар буда, ҳамзамон ба чунин шаклҳо ва махсусиятҳои амалигардонии муоширати касбӣ: муколамавӣ, бисёрмантӣ ва бисёрфарҳангӣ аҳамияти хоса дода мешавад.

12. Ба сифати меъёри асосӣ зимни таснифи дузабонӣ ва бисёрзабонӣ дар ҳар чанба “дурустӣ/нодурустӣ, фаҳмоӣ/нофаҳмоӣ, коммуникативӣ будан/ғайрикоммуникативӣ будани асарҳои шифоҳии эҷодкардаи фардҳои дузабон, сезабон (бисёрзабон) амал мекунад, ки он метавонад ба дилхоҳ гурӯҳи демографӣ ва иҷтимоӣ-касбии аҳоли тааллуқ дошта бошад. Вайронкуниҳои низоми забони адабӣ, ки маҳаки асарҳои шифоҳӣ ҳисоб меёбад, метавонанд низомҳои фонетикӣ, грамматикӣ, лексикӣ-семантикӣ ва услубии забонҳои якумбора, дуюмбора ва сеюмбораро душвор гардонанд. Азхудкунии забони дуюм, сеюм сохтани низоми нави забонӣ барои инъикоси воқеияти объективӣ мебошад” (Н.В.Бариишников).

13. Асосноккунии назариявии билингвизм ҳамчун хориқаи байнифанӣ, ки тавсифи педагогии он таҳсилоти билингвалӣ, таълими билингвалӣ ва тарбияи бисёрфарҳангӣ аст.

14. Давраҳои гуногуни сухангӯӣ дар забони дуҷум, сеҷум омили шаклҳои гуногуни дузабонӣ, сезабонӣ мегарданд, ки онҳо сатҳҳои азхудкунии забони дуҷум, сеҷумро инъикос менамоянд. Зимнан тартиботи сатҳҳои азхудкунии ду, се забон дар муайянсозии асоси назариявии сезабонӣ ҳангоми робитаи забони тоҷикӣ бо забонҳои аврупоиғарбӣ дар шароитҳои дузабонии табиӣ тоҷикӣ-русӣ (тоҷикӣ-олмонӣ, тоҷикӣ-англисӣ) истифода гардиданд. Сатҳҳои сухангӯӣ бо ду, се забон “дар шаклҳои дузабонӣ, сезабонии суперферентӣ, полиферентӣ, деферентӣ, метаферентӣ, мезоферентӣ, трансферентӣ, эндоферентӣ, адаптивӣ ифода карда мешаванд” (Ф.С.Усманова).

15. Муайян карда шуд, ки “бисёрфарҳангии донишҷӯ” сифати ҳамгироии шахсият аст, ки дар худайниятдиҳии фарҳангӣ, майлони мусбати субъект ба ҳамкорӣ бо намояндагони фарҳангҳои (миллатҳо, наҷодҳо, динҳо, гурӯҳҳои иҷтимоӣ) гуногун зухур меёбад, фарҳанги умумиро (ҳиссиётӣ, зеҳнӣ, рафториро) кор мефармояд ва ба дигар фарҳанг эҳтиром нишон дода, қолабҳои манфии фарҳангиро дарк ва рафъ намуда, ақидаҳои дигаргунро эътироф карда, дар ҳамкориҳои байнифарҳангӣ амал менамояд, ба амалигардонии иқтисодии таҷрибаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар пешравии даврабадавраи омӯзгори оянда аз кори омӯзишӣ ба фаъолияти касбӣ мусоидат мекунад.

Аз лиҳози маърифатӣ ҳамчун асоси таълим зимни муносибати салоҳиятмандона муколамаи фарҳангҳо барои муқоисаи воқеиятҳо аз соҳаи эҷодӣ бадеӣ ва тарзи ҳаёти намояндагони забон амал менамояд. Аз лиҳози ҷанбаи тарбиявӣ дар ҷаҳорҷӯбаи муносибати салоҳиятнок нишондиҳандаи умумии ахлоқӣ дар ҳаёти ду халқ барқарор карда мешавад, пайвастагӣҳо ва ихтилофот дар байни онҳо ошкор гардонда мешаванд. Дар ҷанбаи инкишофдиҳӣ вазифаи ташкил додани ҳавасмандии муҳассилин барои омӯзиши забон ва фарҳанги хориҷӣ дар муколама бо фарҳанги худӣ пеш гузошта мешавад. Ҳадафи таълим аз ташаккул додани салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёни фарогирандаи ду забони хориҷӣ бо таълим ба забони модарии хонандагон иборат аст.

Ғояҳои пажӯҳиши диссертатсионӣ бо ёрии усулҳои гуногун аз қабилӣ усули мушоҳида, пажӯҳиши озмоишӣ дар шаклҳои муқарраркунанда ва таълимдиҳанда, озмоиши ташаккулдиҳанда, ҷустуҷӯӣ, усули баёни проблемавӣ, тадқиқотӣ; санҷишҳои тестӣ ва саволномавии лингвистӣ-дидактикӣ; “ҳуҷуми мағзӣ”, кор дар зергурӯҳҳо, машқҳои бозигӣ, коркарди нақша, ҳалли масъалаҳои вазъиятӣ, даъвати меҳмон; баҳс, мусоҳиба, инсценировка, бозӣ кардани ҳолатҳо ва ғайра зоҳир ва исбот карда шуданд. Усулҳои тарбия: усулҳои ташкилдиҳии идроки шахсият; усулҳои ташкилдиҳии фаъолият ва ташаккулдиҳии таҷрибаи рафтори иҷтимоӣ; усулҳои таҳриқдиҳии рафтор ва фаъолият ва дигарҳо.

16. Технологияи педагогӣ дар таълими ду забони хориҷӣ бо мақсади дар муаллимони оянда ташаккул додани нишонаҳои шахсияти дуҷумбораи забонӣ ҳамчун технологияи тамоюли шахсиятӣ, пешқадамонаи таълим амал мекунад ва ба сифати яке аз шароитҳои самараноки ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯёни фарогирандаи ду забони хориҷӣ ба низомии анъанавӣ алтернативӣ мебошад ва бо вазифаҳои асосии таълими бисёрфарҳангӣ тавҷам кунанда мешавад, ки онҳо нигаронида шудаанд ба:

- ташкил кардани раванди таълими забони хоричӣ дар соҳаи коммуникатсияи тамоюли касбӣ дар сатҳи байналмилалӣ;

- таваҷҷуҳи хоса зоҳир намудан ба истифодаи муносибати шавқмандона ба омӯзиши забони хоричӣ дар рафти ташкилшавии касбии шахсияти дуюмбораи забонӣ;

- аҳамияти калон додан ба фаъолияти мустақилонаи омӯзгорони оянда, баланд бардоштани сабабнокии онҳо, омодагии онҳо ба худомӯзӣ дар тӯли тамоми ҳаёт;

- фароҳам овардани шароите, ки барои ҳамкориҳои босамараи байнишахсии таълимгирандагон ва омӯзгорон дар соҳаи муоширати дорои хусусияти байналмилалӣ мусоидат мекунад;

- дар истифодаи муносибати салоҳиятмандона аҳамияти зиёд додан ба салоҳиятҳои калидӣ, ки бояд муаллимони оянда дар шароитҳои тамоюли ҷаҳонӣ ба ҳамгирӣ ва ҳамагонӣшавии маориф онҳоро дошта бошанд.

17. Татбиқи амсилаи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативӣ тавассути се гурӯҳи омилҳо роҳандозӣ мегардад: омилҳои нахустин - фаъолияти донишҷӯён (дар кори синфӣ, беруназсинфӣ ва дар вақти таҷрибаомӯзии педагогӣ иҷро мешавад); омилҳои дуюм - фаъолияти омӯзгорон (амалигардонии таълим, роҳбарии педагогӣ ба фаъолияти донишҷӯён); омилҳои сеюм - фаъолияти ҳайати мактаббачаҳо, ки ҳамчун муҳити хурди тарбиядиҳанда шахсияти байнифарҳангиро ба таври мусоид ташаккул медиҳад. Амсилаи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён дар раванди таълими ду забони хоричӣ, ки дар пажӯҳиши мо хусусияти маҷмӯӣ дорад, дар намуди салоҳиятмандии иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва коммуникативӣ пешниҳод мешавад.

18. Инкишофёбии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён дар омӯзиши ду забони хоричӣ ҳамчун ҷузъи таркибии омодагии касбии забонӣ ба ҳайси шароити зарурии ташаккулёбии шахсияти дуюмбораи забоние нишон дода мешавад, ки барои амалигардонии ҳамкориҳои байнифарҳангӣ бо мутахассисони хоричӣ дар фазои бисёрфарҳангӣ қобилият дорад. Дар ин робита махсусиятҳои шахсияти дуюмбораи забонӣ ҳамчун маҷмӯи лаёқатҳои мутахассис барои муошират бо забони хоричӣ ва ҳамкориҳои муваффақонаи байнифарҳангӣ пажӯҳиши минбаъдaro тақозо менамояд.

19. Дар кори пажӯҳишӣ натиҷаҳои як қатор тарҳҳои байналмилалӣ, ки ба татбиқи барномаҳои таълимии бисёрфарҳангии шомилӣ қисматҳои билингвалӣ-дидактикӣ нигаронида шуданд, пешниҳод гаштаанд. Масалан, ташкили барномаи дорои қимати билингвалӣ-дидактикӣ оид ба ҷанбаи педагогӣю методӣ дар ҷаҳорҷӯбаи тарҳи байналмилалӣ “Ислоҳоти таълими педагогӣ дар Донишгоҳи давлатии омӯзгорӣ Тоҷикистон ба номи С. Айни”, ташкили куррикулум оид ба усули таълими забонҳои хоричӣ барои факултети забонҳои романӣ-германи ДДОТ ба номи С. Айни, факултети забонҳои хоричӣ ДДХ ба номи Б. Ғафуров ва факултети забонҳои хоричӣ Донишгоҳи Кобул гузашт, ки бо нерӯҳои олимони шаҳрҳои Душанбе, Хуҷанд (Тоҷикистон), Кобул (Афғонистон) ва Донишгоҳи Дуисбург-Эссен (Олмон) солҳои 2011-2015 амалӣ гашт.

Пажӯҳиши “Назария ва амалияи ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён зимни таълими ду забони хоричӣ дар шароитҳои

муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ”-ро чамъбаст карда, муаллифи диссертатсия чунин **тавсияҳоро** пешниҳод мекунад:

1. Ҳангоми хондани лексия ба он диққат дода шавад, ки масъалаҳои назариявӣ ба ҳаёт татбиқ шудан тавонанд, онҳо бояд хусусияти вазъиятӣ дошта бошанд ва ба ташаккулёбии қобилиятҳо ва малакаҳои ҳаётии толибилмон мусоидат намоянд.

2. Машғулиятҳои лексиявӣ ва амалӣ, таҷрибаомӯзии педагогии мактабӣ ба ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишчӯён зимни омӯзиши ду забони хориҷӣ, ки барои инкишофи маҳорати педагогӣ, фаъолиятнокии маърифатӣ ва мустақилият, ҳислатҳои олии ахлоқӣ имкон фароҳам меоранд, нигаронида шаванд.

3. Дар машғулиятҳо бояд ба усулҳои фаъолонаи таълим (технологияҳои фикрронии танқидӣ, усулҳои тарҳҳо, баҳсҳо, таълими интерактивӣ, тамошо ва муҳокимаи видеофилмҳо ва ҳоказо) афзалият дода шавад, то дар донишчӯён сабабнокии иштирок рушд ёбад ва муоширати ғайрзабонии онҳо равиши коммуникативӣ ва байнишахсӣ дошта бошад. Ҳангоми интихоби мундариҷаи таълими педагогика, психология, фалсафа ва усули таълими забонҳои хориҷӣ маводҳои дорои хусусияти миллӣ-фарҳангӣ ва лингвистӣ метавонанд нақши муҳим иҷро кунанд.

4. Дар асоси махсусиятҳои маърифатӣ ва фарҳангии халқи тоҷик дар машғулиятҳо аз рӯйи “Амалияи нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ оид ба забони олмонӣ (англисӣ)”, “Фонетикаи амалии забони олмонӣ (англисӣ)” ва ғайра бештар усули “ғӯтазанонӣ” истифода бурда шавад ва ба азёдкунии шеърҳо ва калимаҳои ноошнои забони хориҷӣ барои инкишофдиҳии хотира, тафаккур ва салоҳияти шифоҳии толибилмон тавачҷуҳ зоҳир карда шавад.

5. Бо мақсади таҷрибаи фарҳангӣ-педагогӣ ҳосил кардани донишчӯён барои аз ҷониби онҳо фаъолона азхуд гаштани арзишҳои фарҳангии мамлакати худ ва хориҷӣ комёб шудан. Дар донишчӯён тарбия намудани муносибати таҳаммулпазирона дар ҳамкории байнифарҳангӣ, босабрӣ нисбат ба тафовутҳои фарҳангӣ дар муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ. Зиёдтар ташкил кардани вохӯриҳои донишчӯёни тоҷик бо донишчӯён, магистрантҳо, докторантҳо ва пажӯҳишгарон-мардумшиносони хориҷие, ки барои омӯзиши (ё тадқиқи) забон ва фарҳанги тоҷик дар ҶТ қарор доранд.

6. Бо мақсади ташаккулдиҳии салоҳияти байнифарҳангии донишчӯён омӯзгорон оид ба мамлакатшиносӣ ва амалияи нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ доир ба забонҳои хориҷӣ даъват кардани намояндагони забонро истифода баранд. Кори кафедраҳои забонҳои хориҷии донишгоҳҳои омӯзгорӣ ҷиҳати иштироки фаъолонаи донишчӯён дар бадастоварии таҳсилпулӣ ва ишғол намудани ҷой ба хотири давом додани таҳсил дар муассасаҳои таҳсилоти олии хориҷии Аврупо ва Амрико тезонида шавад.

7. Ба ҷорикунии кори беруназсинфии муаллимони оянда ҳамчун шароити ташаккулёбии салоҳиятмандии коммуникативии онҳо (ширкат дар озмунҳо, фестивалҳо, ҳафтаҳои забони хориҷӣ, олимпиадаҳо ва ғайра) бештар тавачҷуҳ зоҳир карда шавад. Ба инкишофи шаклҳои инфиродии иштироки донишчӯён дар муоширати байнифарҳангӣ ва ҳалли масъалаҳои касбӣ (қор ба сифати ихтиёриён дар

созмонҳо байналмилалӣ, иштирок дар тарҳҳои байналмилалӣ, будубош ба сифати коромӯз дар Ҷумҳурии Федеративии Олмон, Ҷумҳурии Австрия, Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ва ғайра) аҳамияти зиёд дода шавад.

8. Дар вақти таҷрибаомӯзии педагогии мактабӣ вохӯриҳои намояндагони забон бо мактаббачагон ҳамчун муоширати эҷодӣ, ҳамчун муколамаи фарҳангҳо ташкил карда шаванд, ҳамзамон ташаббускорӣ ва ботадбирии онҳо паҳш карда нашавад, барои хештангарой ва худамалигардонии онҳо шароит фароҳам оварда шавад.

9. Бо мақсади оmodасозии омӯзгорони ояндаи ду забони хориҷӣ ба фаъолияти пажӯҳишгарӣ бештар аҳамият додан ва ба онҳо омӯзондани ҷамъовариҳои маводҳои фактологӣ ҳангоми машғулиятҳои синфӣ, фаъолиятҳои беруназсинфӣ ва дар вақти таҷрибаомӯзии педагогӣ (маҳсусан мушоҳида бурдан, мусоҳиба гирифтани, гузарондани ҳамапурсии иҷтимоӣ, санҷишҳои саволномавӣ, тестӣ ва ҳоказо) барои навиштани корҳои курсӣ ва хатмкунандагӣ (дипломӣ) лозим аст.

Ҳамин тавр, дар ҷараёни пажӯҳиш сохтор, мундариҷа ва механизмҳои ташаккулдиҳии салоҳиятмандии коммуникативии донишҷӯён зимни таълими ду забони хориҷӣ дар шароитҳои муҳити таълимии бисёрфарҳангӣ дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ дақиқ карда шуданд (Э.Г.Азимов, А.Н.Шукин). Муқаррар карда шуд, ки салоҳиятмандии коммуникативии омӯзгори ояндаи ду забони хориҷӣ таълими ҳамгироии шахсият, ки сохтори мураккаб дошта, ҳамкорӣ ва ҳамфарогирии салоҳиятҳои лингвистӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва байнииҷтимоиро инъикос менамояд, ки сатҳи ташаккулёбии онҳо ба донишҷӯёни фарогирандаи ду забони хориҷӣ барои татбиқи босамараи коммуникатсияи байнифарҳангӣ (байнишаҳсӣ, байнизабонӣ ва байнифарҳангӣ) мусоидат мекунад.

Мундариҷаи асосӣ ва натиҷаҳои тадқиқоти диссертатсионӣ дар интишороти мазкур ба таъб расидаанд:

Мақолаҳои илмие, ки дар нашрияҳои тақризии бонуфузи тавсияшудаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати маориф ва илми Федератсияи Руссия ба таъб расидаанд:

1. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Инновационные процессы и интернационализация вузов в Республике Таджикистан // Вестник педагогического университета / Серия педагогика и методика. – Душанбе, 2012. -№ 5 (48).-С.89-92.

2. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Конкурсы и фестивали – как условие развития межкультурной компетенции студентов // Вестник педагогического университета / Серия педагогика и методика. – Душанбе, 2013. -№ 2 (51).-С.11-14.

3. Сайфуллоева З.Х. Роль интерактивных методов обучения в формировании межкультурной компетенции студентов (на тадж.яз) // Вестник педагогического университета / Серия педагогических и филологических наук. – Душанбе, 2013. – № 6 (55). –С. 207 - 213.

4. Сайфуллоева З.Х. Формирование поликультурной компетенции студентов в условиях билингвизма // Вестник педагогического университета / Серия педагогика и методика преподавания. – Душанбе, 2014. -№ 1 (56-2). -С.193-198.

5. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Формирования межкультурного взаимодействия студентов в полилингвальных и поликультурных условиях // Вестник

педагогического университета. Серия педагогика и методика преподавания. – Душанбе, 2014. - №6 (61). -С. 241-245.

6. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Этнокультурные стереотипы в обучении немецкому языку//Вестник педагогического университета / Серия педагогика и методика преподавания. –Душанбе, 2015. -№ 1 (62-2). -С.294-297.

7. Сайфуллоева З.Х. Применение кейс-технологии в развитии автономной деятельности студентов//Вестник педагогического университета / Серия педагогические науки. –Душанбе, 2015. -№ 6 (67). –С.83-88.

8. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Педагогическая технология в обучении иностранным языкам с целью формировании у обучающихся черт вторичной языковой личности // Вестник педагогического университета / Серия педагогика и методика преподавания. –Душанбе, 2015. -№ 6-2 (67). –С.46-52.

9. Сайфуллоева З.Х. Технология формирования межкультурной коммуникативной компетентности как способность обучающего к взаимодействию с обучаемыми для развития полилингвальной языковой личности// Вестник педагогического университета / Серия педагогика и методика преподавания. –Душанбе, 2015. -№ 6-2 (67). –С.52-56.

10. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Методика формирования речевого взаимодействия будущих учителей в этнокультурных условиях педагогического вуза // Вестник Таджикского национального университета (научный журнал) / Педагогика. – Душанбе: Сино, 2016. № 3-7 (214)

11. Сайфуллоева З.Х. Компетентностный подход в этнокультурных условиях как основа современного качественного образования //Вестник Таджикского национального университета (научный журнал)// 2016, № 3-8 (216)

12. Сайфуллоева З.Х. Методика формирования речевой компетенции студентов с учетом профессиональной направленности в поликультурных условиях // Вестник педагогического университета / Серия педагогические науки. –Душанбе, 2017. -№ 1-2 (68-69). –С.38-43.

13. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Межличностное взаимодействие студентов в формировании толерантного речевого поведения // Вестник педагогического университета / Серия педагогические науки. –Душанбе, 2017. -№ 1-2 (68-69). –С.43-48.

14. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Технология формирования иноязычной коммуникативной компетенции студентов в условиях модернизации высшей школы // Вестник педагогического университета / Серия педагогические науки. –Душанбе, 2017. -№ 3 (70).

15. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Формирование коммуникативной компетентности будущих учителей с двумя иностранными языками в условиях модернизации высшего профессионального образования // Вестник Таджикского национального университета (научный журнал) / Педагогика. –Душанбе: Сино, 2017. -№ 3-1 html

16. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Межличностное взаимодействие студентов при обучении двум иностранным языкам для развития толерантного речевого поведения // Вестник Таджикского национального университета (научный журнал) / Педагогика. –Душанбе: Сино, 2017. -№ 3-2 html

17. Сайфуллоев З.Х. (в соавторстве). Методика развития творческой активности студентов с двумя иностранными языками в этнокультурных условиях // Вестник Таджикского национального университета (научный журнал) / Педагогика. – Душанбе: Сино, 2017. -№ 3-3 html

Монография

18. Сайфуллоева З.Х. Технология формирования коммуникативной компетентности студентов в процессе обучения двум иностранным языкам: Монография. –Душанбе: Ирфон, 2016. -224с.

Нашрияҳои таълимӣ-методӣ

19. Сайфуллоева З.Х. Методические рекомендации преподавателям вузов для применение интерактивных методов в обучении немецкому языку. -Душанбе: ТГПУ, 2013. -20 с.(на тадж.яз.). (1,22 п.л.)

20. Сайфуллоева З.Х. Методические рекомендации преподавателям вузов для сопоставление грамматических явлений немецкого языка с таджикским языком. – Душанбе: ТГПУ, 2014. - 18 с. (на тадж.яз.). (1,20 п.л.)

21. Сайфуллоева З.Х. Методические рекомендации преподавателям вузов для применение современной технологии в обучении немецкому языку. –Душанбе: ТГПУ, 2015. - 20 с. (на тадж.яз.). (1,22 п.л.)

Интишороти дигар оид ба мавзӯи тадқиқоти диссертатсионӣ

22. Сайфуллоева З.Х. Формирование навыков толерантности и укрепление мира в многонациональной группе / Материалы международной научно-практической конференции Таджикского Национального Университета. –Душанбе: ТНУ, 2010. -0,44п.л.

23. Сайфуллоева З.Х. Обучение немецкой общественно-политической лексике в таджикской аудитории./ Сб.: Актуальные проблемы методики обучения иностранным языкам на современном этапе. Материалы республиканской научно-практической конференции, посвященной 79-летию образования факультета иностранных языков, 80-летию Таджикского Госпедуниверситета им.С.Айни и «Году образования и технической культуры», - Душанбе: ТГПУ, 2010 -0,52п.л.

24. Сайфуллоева З.Х. Личностно-ориентированный подход к формированию профессиональной компетенции будущих учителей иностранных языков в условиях многоязычия./ Сб.: «Качество образования: проблемы и пути их решений». Материалы республиканской научно- практической конференции, посвященной «Году образования и технических знаний» и 80-летию образования таджикского Госпедуниверситета им. С.Айни (22-23 ноября). – Душанбе: ТГПУ, 2010.-0,52 п.л.

25. Сайфуллоева З.Х. Инновационные технологии деятельностного подхода к формированию профессиональной компетенции студентов /Сб.: «Проблемы сопоставительного изучения и преподавания иностранных языков» / Материалы межвузовской конференции. -Душанбе, 2011. -0,5 п.л

26. Сайфуллоева З.Х. Формирование профессиональной компетенции будущих учителей иностранных языков в контексте межкультурной коммуникации /Сб.: «Образовательные аспекты межкультурного диалога в СНГ». Министерство образования Республики Таджикистан.- Душанбе, 2011 -0,5 п.л

27. Сайфуллоева З.Х. Оценка знанию студента с точки зрения профессора Шокира Мухтора. /Сб. «Память о профессоре Шокира Мухтора» . – Душанбе, 2012. -0,5 п.л.(на тадж.яз)

28. Сайфуллоева З.Х. Формирование социокультурной компетенции студентов на основе газетных материалов /Сб. «Инновационные методы и пути модернизации учебного процесса при обучении иностранным языкам на современном этапе». (Материалы круглого стола РТСУ, 27 апреля 2012 г.). -Душанбе, 2012. - 0,5 п.л

29. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Инновационная технология и коммуникативная деятельность студентов // Вестник института языков / Серия информационные технологии. -Душанбе, 2012, № 4 (8). С.91-95. - 0,5 п.л.

30. Сайфуллоева З.Х. Культура межэтнического взаимодействия будущих учителей в условиях многоязычной аудитории. /Сб. «Актуальные проблемы изучения и

преподавания иностранных языков» / Материалы межвузовской конференции РТСУ, 24 февраля 2012 г. – Душанбе: РТСУ, 2012. -0,5 п.л.

31. Сайфуллоева З.Х. Роль аутентичных текстов в формировании социокультурных компетенции будущих учителей иностранных языков. /Сб. «Актуальные проблемы изучения и преподавания иностранных языков» / Материалы межвузовской конференции РТСУ, 24 февраля 2012 г. – Душанбе: РТСУ, 2012. - 0,5 п.л

32. Сайфуллоева З.Х. Культура межэтнического взаимодействия будущих учителей в условиях многоязычной аудитории. /Сб. «Актуальные проблемы изучения и преподавания иностранных языков» / Материалы межвузовской конференции РТСУ, 24 февраля 2012 г. – Душанбе: РТСУ, 2012.- 0,5 п.л.

33. Сайфуллоева З.Х. Мотивация участия в общении и стиль коммуникативной деятельности. /Сб.: Состояние и перспективы изучения и преподавания иностранных языков в современном мире / Материалы межвузовской научно-практической конференции РТСУ. – Душанбе: РТСУ, 2013. -0,5 п.л.

34. Сайфуллоев З.Х. (в соавторстве). Способы самореализации студентов в полиэтнических группах педагогических вузов. Маводи конференсия илми-амалии чумхурияви тахти унвони «Масъалаҳои мубрами назария ва амалияи тарҷума ва забоншиносии». (Факултаи забони англисии ДДОТ ба номи С.Айни). –Душанбе, 2014. - с.136-139.

35. Сайфуллоев З.Х. (в соавторстве). Формирование межкультурного взаимодействия студентов в полилингвальных условиях педагогического вуза // Маводи конференсия илми-амалии чумхурияви тахти унвони «Масъалаҳои мубрами назария ва амалияи тарҷума ва забоншиносии». (Факултаи забони англисии ДДОТ ба номи С.Айни). – Душанбе, 2014. – с.134-136.

36. Сайфуллоев З.Х. (в соавторстве). Накши фидеофильм дар таълими забони хоричи. Роль Конституции Республики Таджикистан в развитии сферы образования // Материалы республиканской научно-практической конференции, посвященной 20-летию Конституции Республики Таджикистан. –Душанбе: ТГПУ, 2014. –с.84-90.

37. Сайфуллоева З.Х. Проблемы сопоставления языков в контексте соизучения языка и культуры. /Материалы научно-практической конференции «Литературно-педагогические взгляды Т.Г.Шевченко в контексте современной цивилизации», посвященной 200-летию Т.Г.Шевченко. –Душанбе: ТГПУ, 2015. С.120-127.-0,5 п.л.

38. Сайфуллоева З.Х. Мотивация как фактор, влияющий на развитие личности студентов и качество образования в полилингвальных условиях. //Материалы республиканской научно-практической конференции на тему «Преподавание иностранных языков в условиях поликультурного развивающего образования: Традиции и инновации». –Душанбе: ТНУ, 2015. -С.177-183. -0,52 п.л.

39. Сайфуллаев Х.Г. Дискуссия – как особый вид общения на иностранном языке //Материалы общеуниверситетской научно-педагогической конференции, посвященной году семьи «Проблемы изучения английского и русского языков в неязыковых факультетах в условиях кредитной системы». –Душанбе: ТГПУ, 2015. -С.108-120.

40. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Принцип диалога культур в формировании социокультурной компетенции студентов полиэтнических групп // Материалы республиканской научно-практической конференции на тему «Актуальные проблемы межкультурной коммуникации и лингводидактики». Вып.: VIII. Актуальные вопросы филологии. Кафедра английской филологии. –Душанбе: РТСУ, 2015. –С.316-322.

40. Сайфуллоева З.Х. Формирование коммуникативной компетентности студентов – будущих учителей в обучении двум иностранным языкам в условиях полилингвальной языковой личности. /Материалы республиканской научной конференции на тему «Актуальные вопросы лингвистики и обучение иностранным языкам: опыт, стратегии и перспективы» (Душанбе, 25-26 ноября 2015 г.). –Душанбе: ТГПУ, 2015. -С.183-187. -0,52 п.л.

41. Сайфуллоева З.Х. Социальная мобильность к формированию коммуникативной компетенции студентов / Материалы международной научно-практической конференции на тему проблемы филологии и методики обучения иностранным языкам в ВУЗах посвященной 75-летию факультета иностранных языков (на английском, немецком, французском). –Душанбе: ТГПУ, 2015.-0,4 п.л.

42. Сайфуллоева З.Х. Технология формирования межэтнической толерантности студентов в условиях билингвизма / Материалы международной научно-практической конференции на тему проблемы филологии и методики обучения иностранным языкам в ВУЗах посвященной 75-летию факультета иностранных языков (на английском, немецком, французском). –Душанбе: ТГПУ, 2015.-0,4 п.л.

43. Сайфуллоева З.Х. Формирование межэтнической толерантности студентов в условиях поликультурности в вузах Таджикистана /Материалы международной научно-практической конференции на тему проблемы филологии и методики обучения иностранным языкам в ВУЗах посвященной 75-летию факультета иностранных языков (на английском, немецком, французском). –Душанбе: ТНПУ, 2015. -0,5 п.л.

44. Сайфуллоева З.Х. Технологии понимания и взаимодействия в контексте межкультурной коммуникации // Материалы международной научно-практической конференции на тему проблемы филологии и методики обучения иностранным языкам в ВУЗах посвященной 75-летию факультета иностранных языков (на английском, немецком, французском). –Душанбе: ТГПУ, 2015.-0,5 п.л.

45. Сайфуллоева З.Х. Игровые методы обучения к формированию умений профессионально-культурологического общения // Материалы международной научно-практической конференции на тему проблемы филологии и методики обучения иностранным языкам в ВУЗах посвященной 75-летию факультета иностранных языков (на английском, немецком, французском). –Душанбе: ТГПУ, 2015.-0,4 п.л.

46. Сайфуллоева З.Х. Метод проектов и развитие языковой личности учащиеся (на тадж.яз) /Материалы международной научно-практической конференции на тему проблемы филологии и методики обучения иностранным языкам в ВУЗах посвященной 75-летию факультета иностранных языков (на английском, немецком, французском). – Душанбе: ТГПУ, 2015-0,5 п.л.

47. Сайфуллоева З.Х. Проблемы взаимодействия обучающихся в ситуации полилингвизма. /Материалы международной научно-практической конференции на тему проблемы филологии и методики обучения иностранным языкам в ВУЗах, посвященной 75-летию факультета иностранных языков (на английском, немецком, французском). – Душанбе: ТГПУ, 2015. -0,4 п.л.

48. Сайфуллоева З.Х. Перемена языка в билингвальных условиях./ Материалы международной научно-практической конференции на тему проблемы филологии и методики обучения иностранным языкам в ВУЗах, посвященной 75-летию факультета иностранных языков (на английском, немецком, французском). –Душанбе: ТГПУ, 2015.-0,5 п.л.

49. Сайфуллоева З.Х. Игровые методы обучения к формированию коммуникативной компетентности студентов / Материалы республиканской научно-практической конференции, посвященной 100-летию Константина Симонова «Русский язык и литература в современных культурных контекстах». –Душанбе: ТГПУ, 2015. –С.8-17.

50. Сайфуллоева З.Х. Взаимовлияние трех языковых систем в формировании коммуникативной компетентности студентов в поликультурной среде педвуза / Материалы международной научно-практической конференции «Иностранные языки в условиях интернационализации образования и общества», посвященной 20-летию Российско-Таджикского (Славянского) университета. –Душанбе: РТСУ, 2016. -0,5 п.л.

51. Сайфуллоева З.Х. Методика формирования умений межкультурного общения у студентов в поликультурной среде педагогического вуза / Материалы международной

научно-практической конференции «Иностранные языки в условиях интернационализации образования и общества», посвященной 20-летию Российско-Таджикского (Славянского) университета. –Душанбе: РТСУ, 2016. -0,4 п.л.

52. Сайфуллоева З.Х. Межкультурная коммуникация и вторая языковая личность / Материалы республиканской научно-практической конференции кафедры английского языка факультета языков Азии и Европы «Сопоставительно-типологические исследования и современные методы обучения иностранным языкам», посвященной 25-летию государственного суверенитета Республики Таджикистан. -Душанбе: ТНУ, 2016. –С.115-122. -0,5 п.л.

53. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Методика обучению профессионально-культурологическому общению студентов в условиях полиэтничности языкового вуза / Материалы республиканской научно-практической конференции кафедры английского языка факультета языков Азии и Европы «Сопоставительно-типологические исследования и современные методы обучения иностранным языкам», посвященной 25-летию государственного суверенитета Республики Таджикистан. -Душанбе: ТНУ, 2016. –С.168-173. -0,4 п.л.

54. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Методика формирования межэтнической толерантности у студентов в контексте диалога культур / Материалы республиканской научно-практической конференции кафедры английского языка факультета языков Азии и Европы «Сопоставительно-типологические исследования и современные методы обучения иностранным языкам», посвященной 25-летию государственного суверенитета Республики Таджикистан. -Душанбе: ТНУ, 2016. –С.174-180.-0,4 п.л.

55. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Методика формирования творческого потенциала студентов в развитии межкультурной коммуникации / Материалы республиканской научно-практической конференции кафедры английского языка факультета языков Азии и Европы «Сопоставительно-типологические исследования и современные методы обучения иностранным языкам», посвященной 25-летию государственного суверенитета Республики Таджикистан. -Душанбе: ТНУ, 2016.-С.6-14. -0,5 п.л.

56. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Формирование коммуникативной компетентности студентов в социокультурных условиях технического вуза // Материалы республиканской научно-практической конференции кафедры английского языка факультета языков Азии и Европы «Сопоставительно-типологические исследования и современные методы обучения иностранным языкам», посвященной 25-летию государственного суверенитета Республики Таджикистан. -Душанбе: ТНУ, 2016.-С.180-185. -0,5 п.л.

57. Сайфуллоева З.Х. Методика обучения иностранному языку в культурном контексте в полилингвальных условиях / Материалы республиканской научно-практической конференции общеуниверситетской кафедры немецкого и французского языков ТНУ «Влияние изучения языков в развитии дипломатических отношений». -Душанбе: ТНУ, 2016. –С.34-39. -0,4 п.л.

58. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Межвузовское сотрудничество как основа развития коммуникативной компетенции студентов с двумя иностранными языками / Материалы республиканской научно-практической конференции общеуниверситетской кафедры немецкого и французского языков ТНУ «Влияние изучения языков в развитии дипломатических отношений». -Душанбе: ТНУ, 2016.-С.6-12. -0,4 п.л.

59. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Принцип культурной рефлексии в формировании коммуникативной компетенции студентов полиэтничных групп / Материалы республиканской научно-практической конференции профессорско-преподавательского состава ТГПУ им.С.Айни, посвященной 25-летию государственного суверенитета Республики Таджикистан. -Душанбе: ТГПУ, 2016.-С.63-69. -0,4 п.л.

60. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Мотивация участия в общении и стиль

коммуникативной деятельности // Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 20-летию Российско-Таджикского (славянского) университета на тему «Иностранные языки в условиях интернационализации образования и общества». Сборник докладов. – Душанбе: РТСУ, 2016. –С.259-264.

61. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Взаимовлияние трех языковых систем при формировании коммуникативной компетентности студентов в поликультурной среде педвуза // Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 20-летию Российско-Таджикского (славянского) университета на тему «Иностранные языки в условиях интернационализации образования и общества». Сборник докладов. – Душанбе: РТСУ, 2016. –С.264-271.

62. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Методика формирования межкультурных умений студентов в процессе обучения английскому языку // Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 20-летию Российско-Таджикского (славянского) университета на тему «Иностранные языки в условиях интернационализации образования и общества». Сборник докладов. – Душанбе: РТСУ, 2016. –С.271-277.

63. Сайфуллоева З.Х. Методика формирования коммуникативной компетентности студентов в условиях технологизации обучения // Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 75-летию образования факультета романо-германских языков 22-23 декабря 2015 года на тему «Проблемы современной филологии и методики обучения иностранным языкам в вузе». Сборник докладов. Том 2. – Душанбе: ДДОТ, 2016. –С.125-131.

64. Сайфуллоева З.Х. Рефлексия в формировании межличностного взаимодействия студентов в условиях многязычности// Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 75-летию образования факультета романно-германских языков 22-23 декабря 2015 года на тему «Проблемы современной филологии и методики обучения иностранным языкам в вузе». Сборник докладов. Том 2. – Душанбе: ДДОТ, 2016. –С.186-193.

65. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Межличностное взаимодействие студентов в условиях поликультурного образования // Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 70-летию академика Маджидова Х.М. - 29 декабря 2016 года на тему «Актуальные проблемы развития образования и науки в современных условиях». Сборник докладов. – Душанбе: Душанбе-Принт, 2016. –С.105-107.

66. Сайфуллоева З.Х. (в соавторстве). Ролевая игра по формированию у студентов вторичной языковой личности // Материалы международной научно-практической конференции на тему «Актуальные проблемы лингвистики, переводоведения, литературоведения и методики обучения иностранным языкам в высшей школе», посвященной 20-й годовщине «Дня национального единства Республики Таджикистан» - Душанбе, 2017.